

Jaarverslag 2016

Stichting Pensioenfonds Recreatie

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	3
Kerncijfers	5
Voorwoord	7
Verslag van het bestuur	8
1	Beleid uitvoering verplichtstelling 9
2	Financieel beleid 16
2.1	Premiebeleid 16
2.2	Beleggingsbeleid 17
2.3	Ontwikkeling dekkingsgraad 25
2.4	Toeslagenbeleid 28
2.5	Kortingsbeleid 29
2.6	Uitvoeringsbeleid 30
2.7	Actuariële analyse 35
3	Bestuursbeleid 36
3.1	Zelfevaluatie en geschiktheid 36
3.2	Compliance 36
3.3	Principes voor beheerst beloningsbeleid 37
3.4	Code Pensioenfondsen 40
3.5	Diversiteitsbeleid 40
3.6	Contact met AFM en DNB 41
3.7	Aanbevelingen n.a.v. jaarwerk 2015 42
4	Risicomanagement beleid 43
5	Ondertekening 49
6	Rapport Compliance Officer 50
6.1	Samenvatting Rapport Compliance Officer 50
6.2	Reactie bestuur op Rapport Compliance Officer 50
7	Bevindingen Raad van Toezicht 51
7.1	Samenvatting Rapportage Raad van Toezicht 51
7.2	Reactie bestuur op Rapportage Raad van Toezicht 52
	Goedkeuring jaarverslag 2016 52
8	Verslag verantwoordingsorgaan 53
8.1	Verslag verantwoordingsorgaan 53
8.2	Reactie van het bestuur op het verslag van het verantwoordingsorgaan 54
9	Jaarrekening 56
9.1	Balans per 31 december 2016 56
9.2	Staat van baten en lasten 57
9.3	Kasstroomoverzicht 58
9.4	Toelichting op de jaarrekening 59
10	Overige gegevens 89
10.1	Actuariële verklaring 89
10.2	Controleverklaring onafhankelijk accountant 91
Bijlage 1	Structuur fonds 96
1.1	Inleiding 96
1.2	Over het pensioenfonds 96
1.3	De fondsorganen 98

1.4	Het bestuur	99
1.5	Raad van toezicht	101
1.6	Verantwoordingsorgaan	101
1.7	Uitbesteding	102
1.8	Fondsdocumenten	104
Bijlage 2	Nevenfuncties bestuursleden per 31 december 2016	105
Bijlage 3	Toelichting beleidsdekkingsgraad	107
Bijlage 4	Advies- en goedkeuringsrechten Verantwoordingsorgaan en Raad van Toezicht	109
Bijlage 5	Begrippenlijst	110

Kerncijfers

Aantallen en percentages

	2016	2015	2014	2013	2012
Aantallen					
Aangesloten werkgevers (met personeel)	1.357	1.369	1.270	1.502	1.511
Deelnemers	18.484	17.340	17.307	16.322	15.387
Gewezen deelnemers	57.526	55.835	52.520	45.492	40.400
Pensioengerechtigden:					
<i>Ouderdomspensioen/vroegpensioen</i>	1.838	1.565	1.411	1.080	849
<i>Partnerpensioen</i>	94	78	55	46	40
<i>Wezenpensioen</i>	52	66	52	17	17
<i>Invalideitspensioen</i>	34	36	43	50	56
Percentages					
Premie pensioenregeling	22,0%	22,0%	22,0%	22,0%	20,0%
Korting aanspraken en rechten	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	-2,9%
Toeslagverlening actieve deelnemers	0%	0%	0%	0%	0%
Toeslagverlening gewezen deelnemers en ingegane pensioenen	0%	0%	0%	0%	0%
(bedragen x € 1.000)	2016	2015	2014	2013	2012
Feitelijke premie	40.002	37.986	36.216	37.926	32.293
Gedempte kostendekkende premie	38.946	37.199	27.879	29.492	27.171
Kostendekkende premie	44.012	37.480	32.995	39.302	37.830
Pensioenuitkeringen	4.172	3.682	3.064	2.714	2.395
Pensioenuitvoeringskosten	3.158	3.522	3.796	3.234	2.770
Beleggingsresultaten risico pensioenfonds ¹	67.558	-8.954	114.526	9.187	34.914
Saldo van baten en lasten	-4.853	-64.833	21.258	26.661	28.793
Stichtingskapitaal en reserves	-14.985	-10.106	54.727	33.469	6.808
Technische voorziening voor risico pensioenfonds	677.771	571.799	484.537	363.764	350.498
Aanwezige dekkingsgraad	97,8%	98,2%	111,3%	109,2%	101,9%
Beleidsdekkingsgraad	96,0%	102,1%	110,9%	nvt	nvt
Reële dekkingsgraad	77,4%	81,2%	nvt	nvt	nvt
Premiedekkingsgraad	105,0%	100,8%	129,9%	128,6%	118,9%
Vereiste dekkingsgraad	114,6%	116,5%	112,6%	114,2%	113,8%
Duration (in jaren) ²	26,5	26,1	24,3	23,4	25,0
Rekenrente vaststelling voorziening	1,54%	1,90%	2,16%	2,97%	2,68%
Aandelenportefeuille	2016	2015	2014	2013	2012
Aandelen	196.928	174.170	153.600	133.010	107.362
Vastrentende waarden	459.228	219.601	379.482	247.750	196.500
Derivaten	-4.525	39.692	-1.637	2.271	38.554
Overige beleggingen ³	-	157.989	-	-	2.208
Totaal belegd vermogen	651.631	591.722	531.445	383.031	344.624

¹ De beleggingsresultaten en beleggingen worden toegelicht in paragraaf 9.4.3.

² De duration is met terugwerkende kracht toegevoegd aan de kerncijfers. De cijfers van 2014 en eerder zijn overgenomen uit de rapporten van Syntrus Achmea.

³ In 2016 heeft KasBank de marktwaarde liquiditeiten die belegd is in geldmarktfondsen in z'n geheel overgeheveld naar de vastrentende waarden. In de jaarrekening wordt deze wijziging verder toegelicht.

Beleggingsperformance

Gemiddeld rendement op totale beleggingen (%)	12,5%	-1,5%	28,8%	2,50%	11,85%
Gemiddeld rendement op matchingportefeuille (%)	12,3%	-3,7%	39,5%	-7,10%	10,98%
Gemiddeld rendement op returnportefeuille (%)	7,1%	10,0%	15,7%	20,40%	
Benchmark	8,8%	-0,8%	27,9%	0,50%	12,27%
Z-score	3,06	-0,65	0,76	1,77	-0,30

Toelichting op het meerjarenoverzicht*Stichtingskapitaal en reserves*

Deze bestaat uit een algemene reserve en een solvabiliteitsreserve. De solvabiliteitsreserve staat niet vrij ter beschikking, maar is bedoeld om alle risico's op te kunnen vangen. De solvabiliteitsreserve wordt wel meegenomen in de bepaling van de dekkingsgraad. De exacte onderverdeling wordt in paragraaf 9.4.3. verder toegelicht

Aanwezige dekkingsgraad

De dekkingsgraad geeft aan in hoeverre het pensioenfonds in staat is om aan haar (toekomstige) pensioenverplichtingen te voldoen.

Beleidsdekkingsgraad

De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van alle dekkingsgraden van de afgelopen twaalf maanden.

Premiepercentage pensioenregeling

De premie wordt geheven over het pensioengevend salaris verminderd met de franchise. Het pensioengevend salaris is het loon c.f. hoofdstuk 3 van de Wet financiering sociale verzekeringen (Wfsv) met uitzondering van het genot van een door de werkgever ter beschikking gestelde auto, vermeerderd met het werknemersdeel in de premie.

Het pensioengevend salaris wordt op jaarbasis gemaximeerd op het maximum premieloon als bedoeld in hoofdstuk 3 Wfsv. Voor 2016 betekende dit een maximum van € 52.793. Het maximum pensioengevend uurloon was in 2016 € 26,60. De uur franchise bedroeg in 2016 € 6,33 (jaarfranchise € 12.556,-).

Voorwoord

Voor u ligt het jaarverslag over 2016 van uw pensioenfonds (Pensioenfonds Recreatie) (hierna: het fonds). In dit jaarverslag informeren wij u over het fonds, de ontwikkelingen daarbinnen en externe factoren die van invloed zijn. Ook geeft het jaarverslag inzicht in de financiële situatie van ons fonds. Het doel van de verslaglegging is om helderheid te verschaffen over de doelstellingen van het fonds, de financiële positie, de resultaten en de wijzigingen in de (financiële) positie van het fonds. Dit jaarverslag is opgesteld in overeenstemming met de richtlijnen voor de jaarverslaggeving. Met dit verslag willen wij een goed en compleet beeld schetsen van de situatie van het fonds.

De financiële doelstellingen van het fonds zijn:

1. Een stabiele premie en opbouw.
2. Streven naar een nominaal pensioen.
3. Koopkrachtbehoud maar niet tegen elke prijs.

Om deze doelstellingen te bereiken heeft het fonds beleid opgesteld. In dit bestuursverslag zal het bestuur aangeven hoe hier invulling aan gegeven is. Op deze wijze wil het bestuur verantwoording afleggen over het gevoerde beleid van het fonds.

De beleidsdekkingsgraad van het fonds is in 2016 gedaald van 102,1% naar 96,0%. De belangrijkste oorzaak is de dalende rente. Hierdoor stegen de verplichtingen meer dan het vermogen. Omdat de minimaal vereiste dekkingsgraad 104,2% bedraagt, verkeert het fonds nog steeds in een situatie van tekort en heeft het in maart 2017 een nieuw herstelplan op basis van het nFTK bij DNB ingediend.

Met dit jaarverslag kijken wij niet alleen terug naar het jaar 2016 maar ook vooruit naar 2017 en verder. Wij richten het bestuursverslag daarom op een andere manier in die beter aansluit op het beleid en afspraken die sociale partners in de recreatie via de pensioenovereenkomst langdurig met elkaar hebben gemaakt.

Een verlaging van de pensioenen in 2017 zal niet aan de orde zijn, maar voor 2018 moeten we hier nog altijd wel rekening mee houden. Uiteraard zullen wij alle betrokkenen hierover tijdig informeren.

Tot slot bedanken wij namens het bestuur een ieder die in het verslagjaar heeft bijgedragen aan het functioneren van het fonds. Onze speciale dank gaat uit naar de Raad van Toezicht, het Verantwoordingsorgaan en onze adviseurs voor hun inbreng.

Amersfoort, 6 juni 2017

Met vriendelijke groet,

Eiko de Vries
Voorzitter

Martin Merks
Plaatsvervangend voorzitter

Verslag van het bestuur

1 Beleid uitvoering verplichtstelling

Het fonds is een jong groeiend fonds en heeft, naast de doelstelling van stabiele premie en opbouw, als doelstellingen streven naar een nominaal pensioen en koopkrachtbehoud. Sinds 2009 is de financiële positie niet goed en is een herstelplan van toepassing. Jaarlijks wordt het herstelplan geëvalueerd om te beoordelen of het fonds voortijdig uit herstel komt. Bij het verantwoorden van beleid speelt dit ook een rol.

1.1 Structuur fonds

In bijlage 1 van het jaarverslag wordt ingegaan op de structuur van het fonds. Hier wordt onder andere stilgestaan bij de externe partijen, de verschillende fondsorganen en de samenstelling hiervan.

1.2 Werkingsfeer en doelstelling

Het fonds is een verplichtgesteld fonds. Deelneming aan het fonds is hierdoor verplicht voor werknemers in loondienst van een werkgever, die in hoofdzaak activiteiten verricht in de verblijfsrecreatie en/of zweminrichting. Dit geldt voor werknemers vanaf de eerste dag van de maand waarin de 21-jarige leeftijd wordt bereikt tot de eerste dag van de maand waarin de 67-jarige leeftijd wordt bereikt. Op de website van het fonds treft u de volledige omschrijving van de werkingsfeer.

Doelstelling fonds

Het fonds is opgericht met als doelstelling om de pensioenregeling, zoals deze door de sociale partners is afgesproken, uit te voeren. De pensioenregeling heeft als doel alle werknemers en gewezen werknemers uit deze sector en hun nabestaanden, te beschermen tegen geldelijke gevolgen van ouderdom, overlijden en arbeidsongeschiktheid.

Het fonds heeft de pensioenafspraken van de sociale partners in de recreatie uitgewerkt in een pensioenreglement. In 2016 hebben sociale partners een aantal nieuwe afspraken gemaakt die ingaan per 1 januari 2017. Het bestuur heeft deze afspraken aanvaard.

Het fonds werkt deze doelstelling uit in de volgende beleidsuitgangspunten zoals ook opgenomen in de hiervoor genoemde opdracht zoals is vormgegeven in een opdrachtverstrekking en aanvaarding:

- Stabiliteit in pensioenopbouw en daarbij behorende pensioenlasten.
- Streven naar koopkrachtbehoud.;
- uitvoering van de pensioenregeling tegen een goede prijs/kwaliteit verhouding.
- Solide, integer, transparant en maatschappelijk verantwoord beheer van het belegd vermogen, zodat kan worden voldaan aan de lopende en toekomstige pensioenverplichtingen.
- Verantwoorde, evenwichtige en heldere communicatie met alle betrokkenen.
- Nakoming van wet- en regelgeving.

Het bestuur van het fonds concludeert dat bovenstaande uitgangspunten zijn behaald. In het bestuursverslag legt het bestuur uit hoe het bestuur hier invulling aan heeft gegeven.

1.3 Missie, visie en kernwaarden 2016

Missie

Pensioenfonds Recreatie beheert en belegt de premies van werkgevers en werknemers in de sector verblijfsrecreatie en zweminrichtingen. Het fonds doet dit verantwoord, betrouwbaar, kostenbewust, evenwichtig en zonder winstoogmerk. Zo zorgt het pensioenfonds voor een aanvullende oudedagsvoorziening.

Visie

Pensioenfonds Recreatie voert een toekomstbestendig beleid en streeft daarbij naar draagvlak, vertrouwen en koopkrachtbehoud. Het streven is dat elke (ex)werknemer en werkgever op de hoogte is van de inhoud van de pensioenregeling en iedere (gewezen) deelnemer weet wat dit voor hem of haar betekent in geval van pensionering, overlijden en arbeidsongeschiktheid.

Kernwaarden

De kernwaarden van het fonds zijn: toegankelijk, verantwoord en kostenbewust.

1.4 Opdrachtverstrekking en opdrachtaanvaarding

Artikel 102a van de Pensioenwet draagt het bestuur van het fonds op te zorgen voor de formele opdrachtaanvaarding van sociale partners aan het fonds opgedragen pensioenregeling. Het bestuur toetst bij de opdrachtaanvaarding voor het fonds als geheel en voor de relevante beleidsgebieden aan de doelstellingen en uitgangspunten van het fonds. Het bestuur en sociale partners hebben de doelstellingen en uitgangspunten opgenomen in een door beide ondertekende verklaring opdrachtverstrekking en opdrachtaanvaarding. Deze verklaring is in verslagjaar 2015 voor het eerst opgesteld.

1.5 Haalbaarheidstoets en risicohouding

De haalbaarheidstoets is een wettelijke, jaarlijkse toets die inzicht geeft in de samenhang tussen de financiële opzet, het verwachte pensioenresultaat en de risico's die daarbij gelden. De hierbij behorende economische scenario's zijn voorgeschreven. De haalbaarheidstoets heeft de continuïteitsanalyse en de consistentietoets vervangen. In de haalbaarheidstoets wordt een projectie van de financiële situatie van het fonds voor een lange periode (60 jaar) gemaakt voor een veelvoud aan economische scenario's.

De haalbaarheidstoets heeft als doel inzicht te geven in:

- De gevolgen van de financiële opzet van het fonds.
- De verwachtingen en risico's, met name ten aanzien van koopkrachtbehoud.
- De consistentie en evenwichtigheid van het beleid.
- De haalbaarheid en consistentie van het premiebeleid.
- De herstelkracht van het fonds.

De belangrijkste uitkomst waarnaar gekeken wordt in de haalbaarheidstoets is het pensioenresultaat. Dit is een maatstaf voor koopkrachtbehoud.

Uitkomsten haalbaarheidstoets juni 2016

In onderstaande tabel zijn de uitkomsten van de haalbaarheidstoets afgezet tegen de gestelde grenzen en voorwaarden. Hieruit blijkt dat het fonds slaagt voor de toets.

	Risicohouding	2015	2016	
Toetsing pensioenresultaat	Ondergrens	Resultaat	Resultaat	Voldaan?
Vanuit feitelijke financiële positie				
Mediaan	80%	96%	87%	Ja
5 ^e percentiel		63%	58%	
Relevante afwijking t.o.v. mediaan	43%	34%	33%	Ja
Voldoende herstelkracht		√		
Realistische premie		√		

Het toetsen of er sprake is van voldoende herstelkracht of een realistische premie is in 2016 niet van toepassing, omdat het fonds voldoet aan de normen van de haalbaarheidstoets.

De uitkomsten van de haalbaarheidstoets laten zien dat het fonds binnen de grenzen blijft waardoor een aanpassing van de financiële opzet niet noodzakelijk is.

1.6 Pensioenregeling

Om uitvoering te geven aan de doelstelling om te streven naar een nominaal pensioen, voert het fonds de pensioenregeling uit zoals deze is afgesproken door sociale partners. De pensioenregeling is verder uitgewerkt in een pensioenreglement. In deze paragraaf wordt ingegaan hoe het bestuur invulling heeft gegeven aan de opdracht van sociale partners om invulling te geven aan de pensioenregeling.

De pensioenregeling 2016

Pensioensysteem

Het pensioensysteem is een middelloonregeling met een voorwaardelijke toeslagverlening (indexatie). Voor de toeslagverlening wordt geen premie betaald; deze wordt gefinancierd uit de beleggingsrendementen.

Toetredingsleeftijd

De deelname gaat in op de eerste dag van de maand waarin de werknemer 21 jaar wordt.

Deelname pensioenregeling

Alle werknemers met een functie tot en met functieniveau 9 volgens de cao Recreatie in dienst van een werkgever die op grond van de verplichtstelling is aangesloten bij het fonds. Daarnaast kunnen werknemers vanaf functieniveau 10 volgens de cao Recreatie en werknemers uit de dagrecreatie deelnemen als hun werkgever een uitvoeringsovereenkomst tot vrijwillige deelname heeft gesloten met het fonds.

Pensioenrichtleeftijd

De pensioenrichtleeftijd is vanaf 2015 de eerste dag van de maand waarin de 67-jarige leeftijd bereikt wordt. Doordat zij langer pensioen opbouwen en het pensioen later ingaat, krijgen zij uiteindelijk ook meer pensioen. Wil een deelnemer eerder pensioen ontvangen, dan moet hij dit bij het fonds aangeven. Het pensioenreglement kent de mogelijkheid om het pensioen eerder of later in te laten gaan dan de pensioenrichtleeftijd.

Pensioengrondslag

De pensioengrondslag is het pensioengevend salaris minus de franchise. Voor deeltijdwerkers wordt de pensioengrondslag naar evenredigheid vastgesteld. Indien de franchise hoger is dan het pensioengevend salaris, wordt de pensioengrondslag op nul gesteld.

Pensioengevend salaris

Het pensioengevend salaris is het loon in de zin van de Wet financiering sociale verzekeringen (Wfsv), ten hoogste bedragend het maximum premieloon (2016: € 52.793), vermeerderd met het werknemersdeel in de premie, maar met uitzondering van het genot van een ter beschikking gestelde auto. Het maximum pensioengevend uurloon is in 2016 € 26,60.

Franchise

Een jaarlijks door het bestuur vastgesteld en op gehele euro's afgerond bedrag geldend bij een volledig dienstverband. Het bestuur stelt tevens jaarlijks de hoogte van de daarvan afgeleide per uur geldende franchise vast. De uurfranchise voor 2016 bedraagt € 6,33 en de jaarfranchise € 12.556.

Opbouwpercentage ouderdomspensioen

Het opbouwpercentage is in 2016 1,788% van de pensioengrondslag.

Partnerpensioen

De pensioenregeling voorziet in een regeling voor partners op risicobasis: indien de deelnemer overlijdt tijdens de deelneming ontvangt de partner een partnerpensioen indien aan de voorwaarden wordt voldaan. Dit recht vervalt bij beëindiging van de deelneming. Het jaarlijkse partnerpensioen bedraagt bij volledige deelnemerstijd 50% van het pensioengevende salaris, dit bedrag wordt verminderd met de AOW-uitkering voor ongehuwden. De financiering vindt plaats via jaarlijkse risicopremies en niet via afgefinancierde of af te financieren aanspraken op de balans. Al ingegane verplichtingen voor partnerpensioenen worden wel direct afgefinancierd.

Wezenpensioen

De hoogte van het wezenpensioen is 14% van het te bereiken ouderdompensioen. Bij beëindiging van de deelneming ontstaat een aanspraak op wezenpensioen over het opgebouwde ouderdompensioen. Voor een volle wees verdubbelt de hoogte van het wezenpensioen.

Premie

In 2016 bedroeg de premie 22,0% van de pensioengrondslag. Hiervan kan de werkgever de helft inhouden op het loon van de werknemer.

Premievrijstelling in geval van arbeidsongeschiktheid

Als een deelnemer een WIA- of WAO-uitkering ontvangt, voorziet het reglement in de mogelijkheid van een premievrije opbouw van het ouderdompensioen. Hieraan zijn voorwaarden verbonden. Voor deze voortzetting van de pensioenopbouw is geen bijdrage verschuldigd.

Besluit wijziging pensioenregeling

Sociale partners hebben in 2016 besloten om vanaf 1 januari 2017 de pensioenregeling te wijzigen. Doel van de wijziging is dat werknemers met een laag inkomen meer pensioen gaan opbouwen en werknemers met een partner de mogelijkheid krijgen om een goed pensioen voor hun partner te regelen. De wijzigingen hebben geen gevolgen voor de totale pensioenlasten van werkgevers.

Anw-pensioen

Het partnerpensioen is vervangen door een vrijwillige Anw-pensioen (niveau 2017: € 15.007). De franchise bij het oude partnerpensioen was vrij hoog zodat de meerderheid van de deelnemers geen of heel weinig recht hadden op partnerpensioen. In plaats van partnerpensioen kan een deelnemer nu kiezen voor Anw-pensioen.

Het bestuur heeft een werkgroep ingesteld om verdere invulling te geven aan deze nieuwe afspraken. De werkgroep bestond uit twee leden van het bestuur, de adviserend actuaire en de pensioenuitvoerder.

Franchise, het opbouwpercentage en het premiepercentage

De franchise wordt verlaagd van € 12.556 naar € 10.479. Tegelijk is de opbouw verlaagd van 1,788% naar 1,63% en de premie van 22% naar 19,6%. Hierdoor bouwen deelnemers met lage inkomens meer pensioen op en hogere inkomens minder. Voor de sector recreatie als geheel blijven de kosten gelijk.

1.7 Aantal deelnemers aan de pensioenregeling

In onderstaande tabel is het verloop van de aantallen deelnemers weergegeven.

Verloop aantallen deelnemers

	Ultimo 2015	Bij	Af	Ultimo 2016
Deelnemers	17.340	4.939	3.795	18.484
Gewezen deelnemers	55.835	6.159	4.468	57.526
Pensioengerechtigden	1.745	398	125	2.018
<i>Ouderdompensioen</i>	<i>1.565</i>	<i>346</i>	<i>73</i>	<i>1.838</i>
<i>Arbeidsongeschiktheidspensioen</i>	<i>36</i>	<i>0</i>	<i>2</i>	<i>34</i>
<i>Partnerpensioen</i>	<i>78</i>	<i>28</i>	<i>12</i>	<i>94</i>
<i>Wezenpensioen</i>	<i>66</i>	<i>24</i>	<i>38</i>	<i>52</i>
Totaal	74.290			78.028

Per eind 2015 zijn de aantallen deelnemers geteld per dienstverband. Vanaf 2016 wordt geteld per persoon. Door met name een stijging van het aantal deelnemers per werkgever, is het totaal aantal deelnemers per saldo wel gestegen.

Onderstaande tabel geeft inzicht in de aantallen deelnemers die bij het fonds zijn geregistreerd en voor wie in de jaren 2010-2015 premie is ontvangen.

Aantallen verzekerden waarvoor wordt bijgedragen

	2016	2015	2014(2)	2013(1)	2012	2011
Aantal verzekerden	18.484	17.340	17.307	16.322	15.387	15.851

- (1) *toename van het aantal actieve deelnemers wordt veroorzaakt door een verschil in definitie tussen de pensioenadministratiesystemen Pensas en Maia.*
- (2) *het aantal verzekerden eind 2014 sluit niet geheel aan met de beginstand bij TKP. De oorzaak ligt in de wijze van administreren/tellen bij TKP. De totaalstand van (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden sluit wel aan.*

1.8 Aansluitingsbeleid

Zoals in paragraaf 1.1 is aangegeven is deelneming aan het fonds verplicht voor werknemers in loondienst van een werkgever, die in hoofdzaak activiteiten verricht in de verblijfsrecreatie en/of zweminrichting. Naast de verplichte deelneming kunnen werkgevers zich vrijwillig aansluiten bij het fonds. In deze paragraaf gaat het bestuur in op deze vrijwillige aansluiting, hoe werkgevers aan het bestuur vrijstelling kunnen krijgen om niet verplicht deel te nemen. Tenslotte wordt aangegeven hoe het fonds invulling geeft aan het handhavingsbeleid.

Beleid vrijwillige aansluiting

Om te groeien als fonds is het belangrijk dat werkgevers die niet onder de verplichtstelling vallen, zich vrijwillig kunnen aansluiten bij het fonds. Het fonds heeft de mogelijkheden waaronder vrijwillige aansluiting mogelijk is, vastgelegd in statuten van het fonds. Het beleid is verder uitgewerkt in een beleidsdocument vrijwillige aansluiting. Vrijwillige aansluiting betreft de aansluiting van een werkgever die niet onder de verplichtstelling van het fonds valt. Met deze werkgever wordt een uitvoeringsovereenkomst afgesloten.

In onderstaande tabel wordt de ontwikkeling van het aantal aangesloten werkgevers weergegeven, onderscheiden naar het type aansluiting.

Type aansluiting	Eindstand 31-12-2016	Met personeel	Zonder personeel
Verplichte aansluitingen	2.438	1.339	1.09
Vrijwillige aansluitingen	19	17	2
Ambtshalve aansluitingen	46	1	45
TOTAAL	2.503	1.357	1.146

Beleid vrijstellingen

In het Vrijstellings- en boetebesluit Wet Bpf 2000 zijn vier verplichte vrijstellingsgronden opgenomen. Naast deze verplichte vrijstellingsgronden heeft het fonds de discretionaire bevoegdheid om op andere gronden vrijstelling te verlenen van de verplichte deelname aan het bedrijfstakpensioenfonds (conform artikel 6 van het Vrijstellings- en boetebesluit Wet Bpf 2000). Het algemeen beleid van het fonds is dat er geen onverplichte vrijstelling wordt verleend, tenzij er sprake is van een dusdanig zwaarwegend belang voor de werkgever en/of zijn werknemers in verhouding tot het belang van het fonds. In dat geval wordt overgegaan tot het verlenen van een afwikkelingsvrijstelling.

Het fonds geeft alleen een afwikkelingsvrijstelling bij de privatisering van een zwembad, wanneer de groep werknemers voor wie vrijstelling wordt verzocht, vóór de privatisering ambtenaar was en op grond daarvan verplicht deelnam aan de pensioenregeling van het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds (ABP); door het verlenen van vrijstelling kunnen deze personen deelnemer blijven bij het ABP. Het geven van deze vrijstelling kan in het belang zijn van de betrokken werknemer. Deze vrijstelling geldt voor de bestaande werknemers die op moment van vrijstelling werkzaam zijn bij de betreffende werkgever.

De voorwaarden om in aanmerking te komen voor afwikkelingsvrijstelling zijn vastgelegd in het Beleidsdocument Vrijstellingen. De voorwaarden voor afwikkelingsvrijstelling zijn ook gepubliceerd op de website van het fonds. Eén van de voorwaarden om in aanmerking te komen is dat de pensioenregelingen te allen tijde ten minste actuariael en financieel gelijkwaardig moet zijn. Deze gelijkwaardigheid moet worden aangetoond aan de hand van bijlage 3 bij het Vrijstellings- en boetebesluit Wet Bpf 2000. De uitgangspunten van bijlage 3 van het Vrijstellings- en Boetebesluit Wet Bpf 2000 sluiten niet goed aan bij beschikbare premieregelingen. Het bestuur heeft een beleid geformuleerd inclusief het maken van een vergelijking met een beschikbare premieregeling. Dit beleid is opgenomen in het Beleidsdocument vrijstellingen.

In de onderstaande tabel is opgenomen hoeveel vrijstellingsverzoeken in 2016 en voorgaande jaren zijn ingediend en hoeveel verzoeken zijn toegekend.

	2016	2015	2014
Aantal ingediende vrijstellingsverzoeken	7	9	8
Aantal toegekende vrijstellingen	5	6	1

In het verleden was dit een complexe procedure die nu goed gestroomlijnd is. Verzoeken tot vrijstelling worden nu snel afgehandeld in de vrijstellingscommissie. Daarbij is de procedure eind 2016 verder vereenvoudigd en verhelderd.

Handhavingsbeleid

Zoals eerder is aangegeven is het fonds een verplichtgesteld pensioenfonds. Alle werknemers in loondienst van een werkgever, die in hoofdzaak activiteiten verricht in de verblijfsrecreatie en/of zweminrichting, moeten worden aangemeld bij het fonds. Om ervoor te zorgen dat alle werkgevers die onder de verplichtstelling zich aansluiten en alle werknemers van verplichtgestelde werkgevers worden aangemeld heeft het fonds een handhavingsbeleid. Dit is nodig om ervoor te zorgen dat werknemers wel recht hebben op pensioen van het fonds, maar er nooit premie voor hen is betaald. Het fonds richt zich daarbij onder meer op het handhaven van de verplichtingen van de werkgever: zorgen dat de juiste werkgevers zijn / worden aangesloten, het tijdig aanleveren van de deelnemersgegevens en het tijdig betalen van de pensioenpremies.

Het doel van het handhavingsbeleid is om iedereen die onder de verplichtstelling valt een goed pensioen te geven. Het fonds heeft hier de afgelopen jaren als volgt uitvoering aan gegeven.

Het handhavingsbeleid van het fonds kan worden onderverdeeld naar processen en activiteiten op het gebied van:

1. Volledigheid van werkgevers die onder de werkingssfeer van de verplichtstelling vallen.
2. Volledigheid van de gegevens van werknemers/deelnemers die bij bovengenoemde werkgevers in dienst zijn, zodat de juiste pensioenaanspraken en premies vastgesteld kunnen worden.

Volledigheid werkgevers

Om werkgevers tijdig op te zoeken en aan te sluiten bij het fonds worden de onderstaande instrumenten gebruikt:

- Onderzoeksformulier bedrijfsactiviteiten: werkgevers die worden gesignaleerd op welke wijze dan ook, ontvangen altijd een formulier van het fonds waarmee kan worden vastgesteld wat de exacte bedrijfsactiviteiten zijn en of er personeel in dienst is. Op basis van het formulier moet vastgesteld kunnen worden of er een aansluitplicht bestaat voor een onderneming. De onderneming geeft daarmee de doorslag in het onderzoek naar de aansluitplicht.
- Werkingssfeeronderzoek: wanneer een aansluiting van een werkgever niet eenduidig kan plaatsvinden op basis van het onderzoeksformulier kan het nodig zijn om een werkingssfeeronderzoek in te stellen. Bij een werkingssfeeronderzoek wordt vastgesteld of de activiteiten van de werkgever vallen onder de werkingssfeer van het fonds.
- Kamer van Koophandel (KvK): de KvK levert wekelijks bestanden met daarin alle mutaties die hebben plaatsgevonden binnen bepaalde geselecteerde SBI-codes. Iedere onderneming die ingeschreven wordt in het Handelsregister krijgt een SBI-code, waaruit in het algemeen de bedrijfsactiviteiten van de onderneming blijken. Alle relevante mutaties, waaronder nieuw ingeschreven ondernemingen, worden door het fonds bekeken.
- Deskresearch: Voor de opsporing van ondernemingen wordt tevens gebruikgemaakt van deskresearch. Hierbij valt te denken aan:
 - Raadplegen van internet (nieuwsberichten, fora, vacatures, etc.).
 - Onderzoeken van concernrelaties bij aangesloten werkgevers.

- Onderzoeken van verschillende bedrijven op één vestigings- of postadres.
- Handmatige controles in het Handelsregister.
- Opvolgen tips van werkgevers en/of werknemers.

Volledigheid werknemers

De aangesloten werkgevers moeten de deelnemersgegevens aanleveren via het (online) werkgeversportaal. Indien er geen of onvoldoende gegevens worden geleverd, dan wordt dit gesignaleerd door controles op het werkgeversportaal en in het administratiesysteem. Er wordt dan contact opgenomen met de betreffende werkgevers.

In 2016 hebben de onderstaande controles plaatsgevonden:

Soort controle werkgevers	Aantal controles
Onderzoeksformulier	848
Werkings sfeeronderzoek	0
Kamer van Koophandel	Wekelijks
Bestandsvergelijking met het UWV	Wanneer nodig
Deskresearch	Wanneer nodig

2 Financieel beleid

Om een stabiel premieniveau te hebben is de gedempte kostendeekkende premie voor het ouderdomspensioen vastgesteld op een reëel rendement van 2%. Dit is het verwachte rendement van 3,9% minus de verwachte inflatie van 1,9%. Om aan deze doelstelling te voldoen is een solide financieel beleid belangrijk. Het bestuur gebruikt hiervoor een aantal beleidsinstrumenten. In de volgende paragrafen legt het bestuur uit hoe invulling is gegeven aan de verschillende beleidsinstrumenten en de ontwikkelingen in de dekkingsgraad. Als laatste geeft het bestuur inzicht in de actuariële analyse.

- Premiebeleid (2.1)
- Beleggingsbeleid (2.2)
- Ontwikkelingen dekkingsgraad (2.3)
- Toeslagenbeleid (2.4)
- Kortingenbeleid (2.5)
- Uitvoeringsbeleid (2.6)

2.1 Premiebeleid

In paragraaf 1.2 is ingegaan op de risicohouding van het fonds. Sociale partners, het verantwoordingsorgaan en het bestuur hebben hierbij aangegeven dat het hebben van een stabiele premie erg belangrijk is. Het bestuur heeft, net als in 2015 en conform de afspraak met sociale partners, het premiepercentage voor 2016 vastgesteld op 22,0% van de pensioengrondslag. De doelstelling 'stabiele premie' is hierdoor gerealiseerd. In dit hoofdstuk wordt verder ingegaan hoe het bestuur invulling heeft gegeven aan het premiebeleid.

Premiecomponenten

De premie van 22% is de vaste premie die sociale partners met elkaar hebben afgesproken voor vijf jaar. Hiervan kan de werkgever op grond van het pensioenreglement de helft op het loon van de deelnemer inhouden. De premie wordt niet lager vastgesteld dan de gedempte kostendeekkende premie.

De premie wordt vastgesteld op basis van de volgende uitgangspunten:

- Overlevingskansen en kostenopslagen.
- De samenstelling van het deelnemersbestand.
- De regeling.
- De verwachte inflatie.
- Het verwacht rendement

De verwachte inflatie

Gezien de wens van sociale partners en het bestuur om te zorgen voor een stabiele premie, heeft het bestuur besloten om het ingroeipad voor de inflatie vast te zetten voor een periode van vijf jaar met als peilmoment 30 september 2014.

Rekenrente bepaling kostendeekkende premie

Het fonds vraagt een premie van 22% van de pensioengrondslag. Deze wordt jaarlijks getoetst op kostendeekkendheid. Het bestuur heeft besloten om bij de bepaling van de kostendeekkende premie uit te gaan van het verwachte beleggingsrendement.

Het verwacht rendement

Het verwachte rendement en de opslag voor de indexatie zijn vastgesteld op basis van de economische omstandigheden per 30 september 2014.

De gehanteerde rendementscurve en verwachte indexatiecurve zijn per die datum, omgerekend naar vaste percentages, gelijk aan 3,9% respectievelijk 1,9%. Het rendement voor vastrentende waarden, zoals dat is vastgesteld op die datum, is voor vijf jaar vastgezet. Het totale verwachte rendement is niet vastgezet. Op basis van de ALM-studie heeft het bestuur besloten om het eerder vastgestelde rendement van 3,9% te handhaven, in combinatie met een afslag van 1,9% voor indexatie. Op basis van de maximale parameters zou het rendement licht hoger zijn.

2.2 Beleggingsbeleid

Teneinde de beoogde pensioenuitkeringen op korte en lange termijn te realiseren belegt het bestuur de toevertrouwde middelen op een verantwoorde en solide wijze. Het fonds hanteert hiervoor een beleggingsbeleid dat jaarlijks wordt vertaald in een beleggingsplan. Een ALM-studie in combinatie met een scenario-analyse ligt dan ook ten grondslag aan het strategisch beleggingsbeleid van het fonds.

Met behulp van investment beliefs formuleert het fonds onder andere een kader hoe het omgaat met financiële markten en beleggingen. Goed opgestelde investment beliefs vormen een visie op de werking van financiële markten en de manier waarop het fonds hierin acteert om zijn doelstellingen te behalen. De beliefs geven daarmee een kader voor het bestuur om nieuwe beleggingsmogelijkheden te beoordelen, zijn een ijkpunt voor het bestuur en maken een duidelijkere verantwoording naar de deelnemers, toezichthouder en andere stakeholders mogelijk. De investment beliefs zijn opgenomen in het beleggingsplan en de ABTN van het fonds.

Investment beliefs geven onder andere aan hoe het fonds ziet dat financiële markten werken en op welke wijze het fonds zich organiseert ten aanzien van het vermogensbeheer. Passief beheer betreft zowel het allocatiebeleid over de te onderscheiden beleggingscategorieën, aandelen en obligaties als de wijze waarop het vermogen wordt beheerd binnen deze beleggingscategorieën.

- Passief allocatiebeleid wil zeggen dat de actuele portefeuillewelingen periodiek worden geherbalanceerd terug naar de strategische welingen.
- Passief beheer wil zeggen dat het beleggingsbeleid binnen de verschillende beleggingscategorieën erop is gericht om de rendementsontwikkeling van de betreffende benchmark zo nauwkeurig als (kosten)efficiënt mogelijk te volgen.

Het beleggingsbeleid van het fonds is opgesplitst in een matchingportefeuille en een returnportefeuille.

- Het primaire doel van de matchingportefeuille is het nakomen van een deel van de nominale pensioentoezeggingen middels staatsobligaties, renteswaps en liquide middelen.
- De returnportefeuille of rendementsportefeuille heeft primair tot doel het realiseren van een overrendement ten opzichte van de verplichtingen ter financiering van het toeslagenbeleid. Dit gebeurt middels aandelen en bedrijfsobligaties.

2.2.1 Dynamische renteaafdekking

Sinds een aantal jaar bevinden we ons in een lage rente-omgeving. Uit de ALM-studie en analyses van 2015 bleek reeds dat rente in een lage rente-omgeving een bron van rendement kan zijn. Zo levert een rentestijging van bijvoorbeeld 0.25% bij een renteaafdekking van 60% circa 20 mln euro stijging van het eigen vermogen op. Bij een relatief hoge rente, is het risico van een grote daling in rente – en daardoor een daling van de dekkingsgraad – dominant. Dit gaf het bestuur de overweging te kiezen voor dynamiek in de renteaafdekking: lage renteaafdekking bij lage rente en hoge renteaafdekking bij hoge rente. De opbouw in de renteaafdekking bij een stijgende rente komt tegemoet aan een belangrijke doelstelling van het fonds: het beschermen van de nominale rechten. Bovendien kan een dynamische renteaafdekking van het fonds bij een fluctuerende rente een bron van rendement zijn, omdat de strategie zo is ontworpen dat geprofiteerd wordt bij volatiele rentes: het renteniveau bij opbouw van de renteaafdekking is hoger dan het renteniveau bij afbouw.

30-jaars rente	0.5%	1.0%	1.5%	2.0%	2.5%	3.0%	3.5%	4.0%	4.5%	5.0%
Renteafd ekking	44%	52%	60%	68%	76%	84%	92%	100%	108%	100% + VEV

In maart 2016 is de invulling van de dynamische renteaafdekking vastgesteld en definitief besloten om een dynamisch rentebeleid te gaan voeren. Dit heeft ertoe geleid dat toen de rente onder de 1% uit kwam de streef-renteaafdekking is verlaagd van 60% naar 52%. Jaareinde stond de 30-jaars swaprente op 1.24%. Het fonds heeft in maart 2016 eveneens besloten in de renteaafdekking rekening te houden met de opbouw van nieuwe pensioenverplichtingen. Doordat het premiepercentage voor toekomstige verplichtingen voor een bepaalde periode vaststaat, vertegenwoordigt de verwachte opbouw een economisch renterisico voor het fonds. In de berekening van het renterisico wordt daarom rekening gehouden met de nieuwe opbouw tot en met eind 2017. Eind 2017 wordt het premiebeleid geëvalueerd en worden eventuele nieuwe afspraken ingevoerd.

Deze twee ontwikkelingen – streef-renteaftdekking op 52% en het meenemen van de nieuwe pensioenopbouw in de renteaftdekking - hebben elkaar zo goed als opgeheven waardoor geen transacties nodig waren toen de rente onder de 1% uit kwam. Hiermee zijn extra transitiekosten tegelijkertijd voorkomen.

2.2.2 Transitie van de Matching- en Valutaportefeuille

Per 1 oktober 2016 verzorgt Cardano Risk Management BV ("Cardano") onder andere het beheer van de matchingportefeuille en de valuta-afdekking voor het fonds. Cardano nam dit beheer over van de managers BlackRock en BNP Paribas IP (matchingportefeuille) en KAS BANK (valuta-afdekking). Op basis van de beantwoorde Request For Proposals zijn Cardano en BlackRock uitgenodigd op 14 juni 2016 zich te presenteren aan het bestuur.

Selectietraject

Het bestuur heeft een aantal uitgangspunten vastgesteld waaraan de vermogensbeheerders moeten voldoen. Aan de hand van deze uitgangspunten is een Request for Proposal uitgezet bij vier partijen. Na een eerste analyse heeft het bestuur besloten om met twee partijen verder te gaan. Aan beide partijen is gevraagd om in te gaan op een aantal casussen. Tijdens een extra bestuursvergadering hebben beide partijen middels een presentatie de antwoorden op de vragen toegelicht. Het bestuur heeft op basis hiervan besloten om Cardano aan te stellen als vermogensbeheerder.

Doelstelling beheer matchingportefeuille

De matchingportefeuille is het veilige fundament onder de pensioenverplichtingen. Een veilige portefeuille staat ten dienste van de doelstelling 'het uitkeren van een nominaal pensioen'. De transitie bracht de volgende voordelen met zich mee:

- *Verbeterde benchmark*
De keuze voor de economische pensioenverplichtingen zijn de benchmark van de matchingportefeuille. Het betreft immers het beheer van het renterisico dat volgt uit de verplichtingen.
- *Integrale portefeuille*
Het op maat gesneden mandaat maakt het fonds flexibel en kan het waar nodig adequaat inspelen op (markt)ontwikkelingen.
- *Lagere beheer- en transactiekosten.*

Doelstelling beheer valutaportefeuille

In de valutaportefeuille wordt de afdekking van het vreemde valutarisico verzorgd. De transitie heeft de volgende voordelen gebracht.

- *Lagere beheer- en transactiekosten*
- *Verhoogde transparantie*
- *Verbeterde risicospreiding tegenpartijen en onderpanduitwisseling*

Transitieverlag

De doelstelling van de transitie was een tijdige en transparante overgang en het zo veel mogelijk beperken van kosten en risico's.

Operationele en juridische opzet

In mei 2016 is begonnen met het opstellen van ISDA-overeenkomsten met diverse tegenpartijen om het afsluiten van derivaten op naam van Recreatie mogelijk maken. Door de overeenkomsten op eigen naam te stellen (in plaats van op naam van de vermogensbeheerder) is het fonds wendbaarder en bespaart het kosten. De ISDA-documentatie met een vijftal geselecteerde tegenpartijen was tijdig afgesloten en operationeel. Hierdoor is er sprake van voldoende beschikbare liquiditeit, concurrentie onder tegenpartijen en spreiding van de portefeuille vanuit risico-optiek.

Transitie matchingportefeuille

Het bestuur heeft besloten het mandaat voor de rente afdekking en het beheer van de onderliggende vastrentende waarden en geldmiddelen bij de nieuwe vermogensbeheerders meer flexibel in te richten dan voorheen het geval was. Dit betekent concreet dat de vermogensbeheerder binnen de door het bestuur vastgestelde richtlijnen de discretie heeft om instrumenten in te zetten die op dat moment het meest aantrekkelijk zijn. Hierbij wordt naast het rendement ook gekeken naar de risico's. De toegestane instrumenten zijn obligaties met een minimale kredietwaardigheid, geldmiddelen en rentederivaten. In het nieuwe mandaat wordt er minder kredietrisico toegestaan dan in het oude mandaat.

Op het moment van de transitie, het vierde kwartaal van 2016, lagen de rendementen op rentederivaten hoger dan de rendementen op staatsobligaties met een vergelijkbare looptijd. Daarnaast leveren rentederivaten (renteswaps) ten opzichte van de verplichtingen die gewaardeerd worden tegen de swaprente, een lager risico. Dit heeft er toe geleid dat op dat moment meer gebruik is gemaakt van rentederivaten dan staatsobligaties voor het afdekken van het renterisico. De vermogensbeheerder monitort deze ontwikkelingen dagelijks en zal in het beheer met dergelijke ontwikkelingen rekening houden.

De transitie van de matchingportefeuille is begin december 2016 succesvol voltooid. Inclusief onderhandeling van de additionele ISDA's en operationele voorbereiding heeft transitie zeven maanden in beslag genomen. Gedurende de laatste twee maanden (begin oktober t/m begin december) heeft uitvoering van transacties plaatsgevonden. Namens het fonds zijn in deze periode 50 renteswap- en 39 obligatietransacties uitgevoerd.

De transitie mag als complex worden bestempeld, omdat er meerdere oorspronkelijke managers waren betrokken, het slechts beperkt mogelijk was om de bestaande obligaties en derivatenposities mee te nemen naar de nieuwe manager, en vanwege beperkingen in de uittredingsmogelijkheden bij de oorspronkelijke managers. De kosten van deze transitie waren lager dan van te voren ingeschat.

Transitie valutaportefeuille

De transitie van de valutaportefeuille vond plaats in drie etappes. Gedurende oktober tot en met december liepen maandelijks de bestaande contracten met KAS BANK als tegenpartij af. Cardano verzorgde de doorrol van de valuta-afdekking, waarbij aflopende contracten werden tegengesloten en nieuwe contracten op naam en ISDA van Recreatie werden aangegaan. Zodoende werd door de transitie de valuta-afdekking gehandhaafd zonder additionele transactiekosten te maken. Medio december was de transitie afgerond.

De valuta-afdekking is niet alleen van manager veranderd. In 2016 is ook de aanpassing gemaakt dat er over de marktwaarde van de valutatermijncontracten onderpand wordt uitgewisseld. Dit is marktstandaard en verlaagt het tegenpartijrisico in de contracten. Een andere risico mitigerende maatregel die genomen is, is dat valutacontracten onder CLS (Continuous Linked Settlement) worden afgesloten. Dit mitigeert het risico dat de tegenpartij zijn betalingsverplichting niet na komt of kan komen terwijl het fonds al wel betaald heeft. Daarnaast is eind december besloten alleen nog het USD risico voor 75% af te dekken (in 2015 was dit 100%). De overige valuta-exposure zijn dermate beperkt dat ze geen materieel risico vormen voor de solvabiliteit van het fonds.

De transitie van de matchingportefeuille en de valutaportefeuille is succesvol voltooid. Factoren die hebben bijgedragen aan succesvolle uitvoering van deze transitie:

- Gedegen voorbereiding o.a. door het door het bestuur vroegtijdig verstrekken van de opdracht voor de ISDA-onderhandeling.
- Opzetten van voldoende tegenpartijen en pas van start gaan als er voldoende tegenpartijen beschikbaar zijn.
- Uitvoering van de transitie door de keuze voor experts in de rente- en valutamarkten.
- Duidelijke afspraken en samenwerking met de oorspronkelijke managers.
- Toegewijd transitieteam uit verschillende disciplines en transitiewerkgroep met afvaardiging vanuit het bestuur en vanuit het bestuursbureau.
- Nauwe samenwerking tussen de uitvoerend manager en het bestuursbureau op een aantal belangrijke gebieden.

2.2.3 Maatschappelijk verantwoord beleggen

Sinds 2013 moeten pensioenfondsen wettelijk investeringen vermijden in bedrijven die te maken hebben met de productie, verkoop of distributie van clustermunie, maar ook in beleggingsinstellingen en indexen waar clustermunie-ondernemingen voor meer dan 5% deel van uitmaken. Ook dienen fondsen investeringen te vermijden wanneer sprake is van plaatsing van een onderneming op een zwarte lijst of van sanctiemaatregelen, zoals tegen Rusland en Syrië.

Hiermee houdt het bestuur zich aan de regelgeving omtrent clustermunie. Door de keuze voor passief beleggen (indexbeleggen) heeft het fonds geen rechtstreekse invloed op de keuze in welke ondernemingen zij belegt. Immers, het fonds belegt in beleggingsfondsen waarbij individuele selectie van ondernemingen niet mogelijk is. Zolang het fonds gebruik maakt van de huidige beleggingsfondsen kan er geen beleid gevoerd worden ten aanzien van uitsluitingen en wordt ook geen actief (stem)beleid gevoerd met betrekking tot milieu en klimaat, mensenrechten en sociale verhoudingen. Het fonds heeft haar beleggingen getoetst aan bovenstaande wet- en regelgeving. Uit die toetsing bleek dat er relatief zeer

kleine bedragen worden belegd in ondernemingen die te maken hebben met clustermunitie. Het bestuur realiseert zich dat dit onwenselijk is en bespreekt jaarlijks tijdens de invulling van het beleggingsplan haar mogelijkheden. Ook in dit verslagjaar is het door het passief beleggen (nog) niet mogelijk gebleken om hier een andere keuze in te maken zonder dat dit gevolgen zou hebben voor het totale strategische beleggingsbeleid en daaraan gekoppelde risicokader dat geen ruimte bood.

2.2.4 Overzicht beleggingen

Het fonds belegt 56% van het vermogen in obligaties van Europese overheden en 14% in obligaties van bedrijven. De overige 30% wordt belegd in een wereldwijd gespreide portefeuille van aandelen.

Strategische allocatie beleggingen

Beleggingscategorie	Strategische weging
Matchingportefeuille	56%
Euro staatsobligaties en renteswaps	} 56%
Euro geldmarktfonds	
Returnportefeuille	44%
Aandelen Europa	11,1%
Aandelen Verenigde Staten	9,8%
Aandelen Japan	1,8%
Oceanië en Azië exclusief Japan	0,9%
Aandelen Opkomende Landen	2,4%
Aandelen Small Cap Wereldwijd	4,0%
Euro Bedrijfsobligaties	14%

Bandbreedtes

Categorie	Strategische mix	Minimum	Maximum
Matchingportefeuille	56%	46%	66%
Aandelen	30%	20%	40%
Bedrijfsobligaties	14%	7%	21%
Liquide middelen	0%	0%	3%

Genoemde bandbreedtes zijn niet bedoeld om invulling te geven aan actief allocatiebeleid. Het allocatiebeleid van het fonds is passief. De bandbreedtes zijn desalniettemin ruim om overschrijdingen binnen een maand zoveel mogelijk te voorkomen. De bandbreedtes kunnen wel worden ingezet om aan te sluiten bij de risicohouding van het fonds. Zo is in 2016 de aandelenallocatie op passieve wijze afgebouwd naar 27% om binnen de risicohouding te blijven. Op dat moment was het aandelenrisico het meest dominant en werd uit renterisico het meeste herstel verwacht: het bestuur heeft besloten om het aandelenrisico gedeeltelijk af te bouwen door voorlopig geen nieuwe premie-inkomsten te alloceren naar de aandelenportefeuille.

Maandelijks wordt de feitelijke allocatie gemonitord.

2.2.5 Prudent person

Met de invoering van het nieuwe FTK per 2015 is expliciet in de regelgeving opgenomen dat het fonds onderbouwt dat het strategisch beleggingsbeleid en het beleggingsplan passen binnen de prudent person regel. Het fonds heeft ten behoeve van de prudent person toets door de certificerende actuaire een vragenlijst ingevuld. Deze vragenlijst is in feite een self assessment waarmee het fonds de onderbouwing vastlegt.

De belangrijkste uitgangspunten voor toepassing van het prudent beginsel zijn vastgelegd in wet- en regelgeving. In de tabel staat een samenvatting van de onderbouwing.

Regelgeving	
Artikel 135 Pensioenwet	<ul style="list-style-type: none"> • Het fonds heeft, naast een stabiele premie en opbouw, als doelstellingen een nominaal pensioen uit te keren en koopkracht behouden. In de ALM-studie is als uitgangspunt genomen deze doelstellingen te bereiken, het fonds risico moet nemen, maar het risico moet gematigd zijn om de kans op het korten van pensioenaanspraken van deelnemers laag te houden. De verplichtingen vormen op deze manier het uitgangspunt voor het strategisch beleggingsbeleid; • Het niet beleggen in de bijdragende ondernemingen is niet van toepassing voor het fonds; • Conform de ABTN en de Richtlijnen voor de Jaarverslaglegging vindt de waardering van de beleggingen op marktwaarde plaats conform Level 1 (prijzen in actieve markten voor gelijke instrumenten) en Level 2 (prijzen in actieve markten voor soortgelijke activa of verplichtingen of waarderingstechnieken waarbij inputfactoren zijn gebaseerd op observeerbare marktdata) waarderingen; • In het jaarverslag (paragraaf 2.2.3) wordt gerapporteerd hoe het fonds uitvoering geeft aan het maatschappelijk verantwoord beleggen;
Artikel 13 en 13a besluit FTK	<ul style="list-style-type: none"> • Het fonds belegt in zeer liquide beleggingsproducten. Bovendien is de ontvangen premie substantieel hoger dan de uitkeringen en kosten. De ontvangsten zijn dus groter dan de uitgaven. De grootste liquiditeitsbehoefte komt voort uit de onderpandverplichtingen op de renteswaps en de valutatermijncontracten. Met deze liquiditeitsbehoefte wordt rekening gehouden met de maandelijkse premiebelegging. Daarnaast biedt het geldmarktfonds momenteel voldoende liquiditeit; • Alle beleggingen vinden plaats op gereguleerde markten; • Het fonds heeft het beleggingsbeleid ('beleggingscyclus') gedetailleerd beschreven en vastgelegd in het beleggingsplan, de ABTN. Daarnaast zijn restricties vastgelegd in de vermogensbeheercontracten en de prospectussen van de beleggingsfondsen; • De portefeuille is gespreid over beleggingscategorieën, regio's, landen en sectoren. De monitoring van o.a. restricties t.a.v. concentratie-, kredietrisico's en securities lending vindt plaats via verschillende (risico-) rapportages. • Het fonds heeft in haar ABTN en in het beleggingsplan vastgelegd dat derivaten slechts gebruikt mogen worden om de risicograad van de beleggingen te verlagen en de portefeuille op een meer efficiënte wijze te beheren. Het fonds heeft een jong deelnemersbestand. Om de gewenste afdekking van het renterisico te bereiken is de inzet van derivaten nodig.
Beheerste en integere bedrijfsvoering (artikel 143 Pensioenwet)	<ul style="list-style-type: none"> • het fonds beschikt ten aanzien van de beleggingscyclus over een duidelijke, volledige en transparante organisatiestructuur; • het bestuur belegt alleen in beleggingsobjecten / fondsen die zij begrijpt en doorziet, waarvan de risico's adequaat beheersbaar zijn en die passen bij de risicohouding en verplichtingen van het fonds.
Regels uitbesteding (artikel 34 Pensioenwet)	<ul style="list-style-type: none"> • het fonds beschikt over een uitbestedingsbeleid dat mede richtlijnen ten aanzien van de selectie en evaluatie van vermogensbeheerders bevat; • het fonds borgt dat de mandaten en richtlijnen van de vermogensbeheerders aansluiten op het strategische beleggingsplan en het beleggingsbeleid, onder meer door het vooraf en tussentijds beoordelen van contracten, mandaten en richtlijnen.
Verbod op langlopende leningen en garantstelling (artikel 136 Pensioenwet)	<ul style="list-style-type: none"> • Het fonds heeft dergelijke leningen niet in de beleggingsportefeuille.

2.2.6 Terugblik ontwikkelingen financiële markten in 2016

Het jaar werd gekenmerkt door het Brexit-referendum, verkiezingen in de VS, centrale bankbeleid en volatiliteit op de financiële markten.

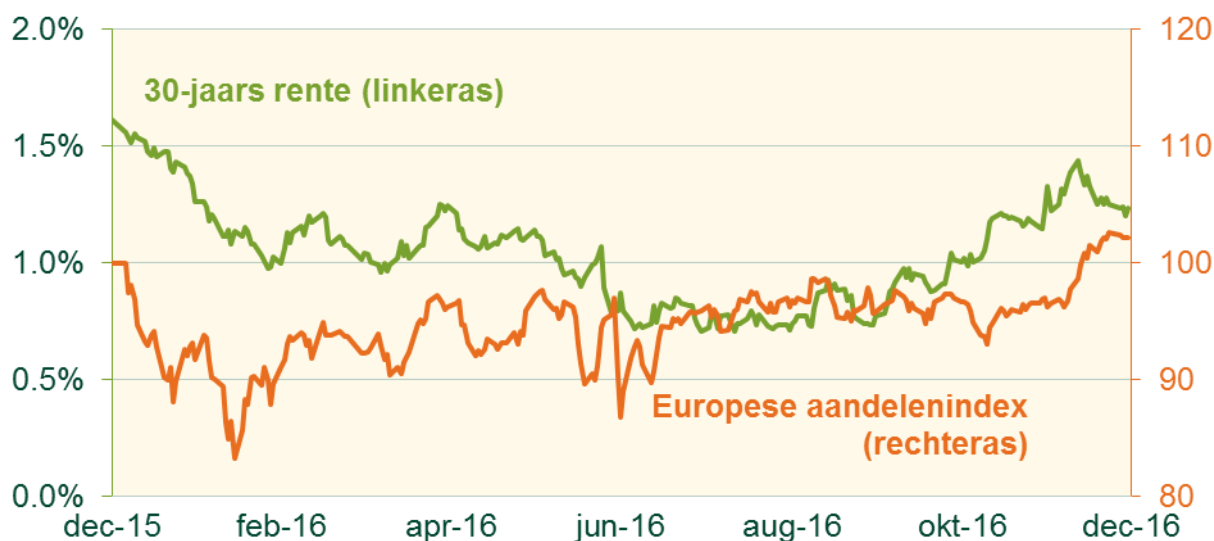
Het jaar begon met onzekerheid in de financiële markten over mogelijke stagnerende groei in China, hetgeen leidde tot risicoaversie. Een reeks van goede economische cijfers uit de VS zorgde echter voor een draai in sentiment en een opleving in de markten waar de ECB ook nog een steentje in bijdroeg door uitbreiding van het monetaire verruimingsprogramma.

In juni werd het sentiment echter gedomineerd door het EU-referendum in Groot-Brittannië. Geheel tegen de verwachting in stemde de Britse bevolking in juni voor een Brexit. Financiële markten reageerden in eerste instantie heftig op dit nieuws. Binnen aanzienlijke tijd kalmeerden beleggers en werd uitgekeken naar de Amerikaanse presidentverkiezingen. Deze verkiezingen werden gewonnen door Donald Trump. Verwacht wordt dat de aankomende president Trump de Amerikaanse economie wil aanjagen door significante fiscale expansie. De resulterende hogere groeiverwachtingen onder beleggers hebben ertoe geleid dat aandelen van ontwikkelde markten wereldwijd naar recordhoogtes stegen en langlopende rentes fors toenamen op de hogere inflatieverwachtingen.

Niet alleen de politiek zorgde dit jaar voor volatiliteit, ook centrale banken eisten hun rol op. De ECB en de Bank of Japan kwamen in het nieuws met hun pogingen om inflatie en economische groei in respectievelijk Europa en Japan aan te jagen door middel van kwantitatieve verruiming. De ECB heeft haar steunprogramma in maart 2016 uitgebreid door een verlaging van de beleidsrentes en uitbreiding van het opkoopprogramma met bedrijfsobligaties. Of deze maatregelen hun doel bereiken moet de tijd uitwijzen. In tegenstelling tot de ECB en de Bank of Japan, heeft de Amerikaanse Federal Reserve de beleidsrentes medio december juist verhoogd. Volgens verwachting verhoogde zij haar rente met 25 basispunten naar een bandbreedte van 0,5% - 0,75%.

Marktontwikkelingen

De Amerikaanse aandelenindices staan momenteel op hoogste niveaus ooit. Het rendement van de grootste Amerikaanse beurzen staat eind 2016 circa 8% in de plus. Europese aandelen deden het in het begin van 2016 slecht maar zijn uiteindelijk in de tweede helft van het jaar hersteld en zelfs in de plus afgesloten. Aandelen van opkomende markten zijn flink gestegen. Echter, de onzekerheid die is ontstaan na de overwinning van Trump en de sterker geworden Amerikaanse Dollar heeft de meeste opkomende markten wel onder druk gezet.

Rentemarkten laten een vergelijkbaar beeld zien. Waar de Amerikaanse rentes hoger staan sinds begin dit jaar, staan rentes in Europa veelal stukken lager. Evenals de rente op Duitse en Nederlandse staatsobligaties, is de Europese swaprente dit jaar met tientallen basispunten gezakt en deels weer teruggeveerd: de 3-jaars rente stond eind 2015 op 1,6%, is tot 0,7% gedaald en recent opgeklommen tot het niveau van 1,2% eind 2016. De voornaamste aanleiding voor deze daling is het opkoopprogramma van de ECB (kwantitatieve verruiming). In 2017 zal dit opkoopprogramma deels worden afgebouwd. De verkiezing van Trump heeft deze rentedaling iets gedempt.

De euro is ten opzichte van begin van het jaar licht in waarde gedaald ten opzichte van de dollar. Waar een euro eind 2015 1,09 dollar waard was, is dat eind 2016 1.06 dollar.

Ontwikkelingen in de beleggingsportefeuille

De beleggingsportefeuille had in 2016 een positief rendement van +12,5%. Het merendeel van de portefeuille (56%) bestaat uit kredietwaardige obligaties en renteswaps. Dit is de matchingportefeuille. Het rendement op de matchingportefeuille bedroeg 12,3% als gevolg van de gedaalde rente. Hier tegenover staat dat door de gedaalde rente ook de verplichtingen circa 13% zijn gestegen. Dit heeft als gevolg dat ondanks het positieve rendement op de matchingportefeuille de dekkingsgraad als gevolg van de rentedaling alsnog licht is gedaald. Het rendement op de aandelenfondsen bedroeg in 2016 7,0%. Het fonds heeft een wereldwijd gediversifieerde aandelenportefeuille. De small cap, opkomende markten en Amerikaanse aandelen waren binnen de beleggingsportefeuille het best presterend. Ook de bedrijfsobligaties lieten in 2016 een positief resultaat zien van 3,6%.

Om de rendementen te beoordelen hanteert het fonds per beleggingscategorie een representatieve meetlat, de benchmark. Het rendement van de samengestelde benchmark waartegen alle beleggingen van het fonds tezamen worden afgezet bedroeg +8,8%, hetgeen significant lager is dan het door het fonds behaalde rendement van +12,5%.

Het hoge rendement over 2016 in vergelijking met de benchmark kan grotendeels worden verklaard door (de verkoop van) het Long Duration beleggingsfonds van BNP Paribas binnen de matchingportefeuille. Dit fonds belegt voornamelijk in staatsobligaties met een lange looptijd. De benchmark van dit fonds bestaat uit de swaprente, deze rente wordt eveneens gebruikt voor het waarderen van de pensioenverplichtingen. Een afwijking ten opzichte van de benchmark is ontstaan doordat de rente op staatsobligaties en renteswaps in 2016 niet synchroon bewogen: de obligaties zijn duurder geworden dan de renteswaps. In november en december is het belang in het Long Duration beleggingsfonds van BNP Paribas in etappes verkocht. Deze transacties vonden plaats in het kader van de transitie van de matchingportefeuille. Deze verkoop was achteraf gezien zeer gunstig voor het fonds omdat juist toen de staatsobligaties relatief duur waren en de 'winst' werd gematerialiseerd. De overige beleggingscategorieën behaalden in 2016 rendementen die in lijn lagen met de door het bestuur vastgestelde benchmarks.

Rendementen 2016	Pensioenfonds Recreatie	Rendement Benchmark	Benchmark
Matching portefeuille	+12.3%	+7.5%	
Rendementsportefeuille	+7.1%	+6.9%	
Aandelen – Europa	2.7%	2.6%	MSCI Europe
Aandelen - Verenigde Staten*	15.0%	14.2%	MSCI US
Aandelen – Japan	5.8%	5.4%	MSCI Japan
Aandelen - Oceanië en Azië ex Japan	11.7%	11.1%	MSCI Pacific Rim ex Japan
Aandelen - Opkomende Landen	14.4%	14.5%	MSCI Emerging Markets
Aandelen - Small Caps	16.3%	15.9%	MSCI EAFE Small Caps / Russell 2000
Bedrijfsobligaties	3.6%	3.4%	Barclays Swap Index Citigroup EuroBIG non-EGBI
Totale portefeuille	+12.5%[†]	+8.8%	

* De afwijking in het rendement van Amerikaanse aandelen ten opzichte van de benchmark kan worden verklaard door verschillen in de verwerking van de ingehouden dividendbelasting.

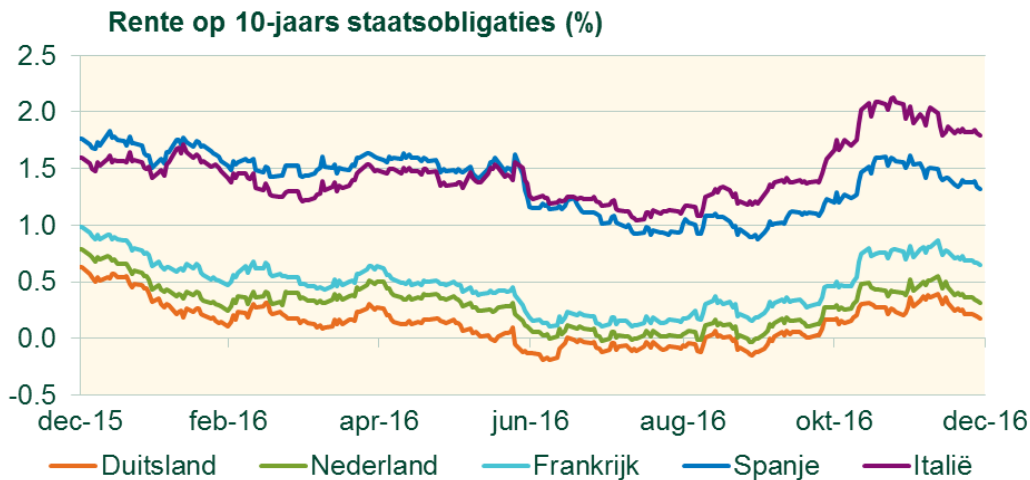
Aandelen

Aandelenkoersen kenden wederom een tumultueus jaar. Het opkoopprogramma van obligaties van de Europese Centrale Bank, het Britse referendum en de Amerikaanse verkiezingen tekenden het jaar. Aandelen begonnen het jaar negatief maar in de tweede helft van 2016 herstelden de verschillende beurzen. Over het gehele jaar resteerde een positief rendement.

Regionaal waren grote verschillen in de beursontwikkelingen. Amerikaanse en Britse aandelen kenden ondanks de verkiezing van Trump en de Brexit positieve rendementen. De onderliggende economische cijfers, zoals de werkloosheid, groei en vertrouwen, waren in met name de VS positief. Europese aandelen werden onder meer tegengehouden door een kwakkelende (Italiaanse) bankensector en kwamen daardoor maar beperkt van de grond (+3%). Onder meer geholpen door de gestegen olieprijs kenden opkomende markten (+14%) een positief jaar. Japanse bedrijven hadden gedurende een groot gedeelte van het jaar te lijden onder de sterkere Japanse Yen en daardoor verslechterde exportpositie maar noteerden alsnog een plus van 6% doordat de Yen in het vierde kwartaal verzwakte.

Staatsobligaties

Het renteverloop was in 2016 grillig. De renteniveaus van Nederland en Duitsland daalden naar historisch lage niveaus. De Duitse 10-jaars rente bedroeg medio juli -0,19%. Volgend op de verkiezing van Trump was er sprake van een stijging van de rente in zowel de VS als Europa. De gestegen rente weerspiegelt ook de gestegen inflatieverwachtingen.

Bedrijfsobligaties

Het bedrijfsobligatiefonds behaalde een rendement van +3,6%, Dit is 0,2% hoger dan het benchmarkrendement. Beleggingen in bedrijfsobligaties kennen een relatief korte resterende looptijd en daarom een relatief lage rentegevoeligheid. Het fonds belegt in obligaties met een goede kredietwaardigheid. De kredietopslag voor deze obligaties bleef in 2016 stabiel.

Valuta

Het fonds kent vanuit de buitenlandse beleggingen een valutarisico. Het valutarisico op de Amerikaanse dollar is in omvang het meest relevant voor het fonds. Voor de vijf grootste valuta's werd dit risico tot eind 2016 voor 100% afgedekt door middel van valutacontracten.

In december is besloten het valuta-afdeckingsbeleid aan te passen, waarbij alleen het koersrisico op de Amerikaanse dollar nog wordt afgedekt. Dit is namelijk veruit het grootste en ook het materiele valutarisico. Het risico wordt in 2017 voor 75% afgedekt, conform marktstandaard en ingegeven door diverse onderzoeken naar een efficiënte valuta-afdekking.

De onderstaande grafiek toont de ontwikkeling van de Zwitserse Franc, Amerikaanse Dollar, Japanse Yen, Britse Pond en Australische Dollar in 2016. Een dalende lijn vertegenwoordigt een stijging van de buitenlandse valuta. In juni steeg de Euro scherp ten opzichte van het Britse pond als gevolg van de Brexit.

Z-score en performancetoets

Het fonds is een verplichtgesteld bedrijfstakpensioenfonds. Wanneer de beleggingsperformance van het fonds onder een door de wetgever bepaalde grens valt, moet het fonds, op basis van het vrijstellings- en boetebesluit Wet Bpf 2000, vrijstelling verlenen van de verplichtstelling wanneer een onderneming daarom verzoekt. De pensioenregeling moet wel gelijkwaardig zijn aan die van het fonds.

Om te bepalen of de beleggingsperformance van het fonds boven een bepaalde grens is, wordt het feitelijke beleggingsrendement vergeleken met het rendement van een door het fonds vastgestelde normportefeuille. Dit wordt gedaan door jaarlijks de Z-score van het fonds te bepalen. Hierbij wordt het rendement (de performance) van het fonds en het rendement van de benchmark vergeleken, en het verschil gedeeld door een factor die afhankelijk is van de samenstelling van het belegde vermogen (de verhouding obligaties/aandelen).

Voor het bepalen van de ongecorrigeerde performancetoets worden de Z-scores over een periode van 5 jaar opgeteld en gedeeld door de wortel van vijf. Volgens het Vrijstellings- en boetebesluit Wet Bpf 2000 dient bij deze ongecorrigeerde performancetoets 1,28 opgeteld te worden. De uitkomst van deze gecorrigeerde performancetoets moet positief zijn. Meer informatie over de berekening van de Z-score en de performancetoets is te vinden in het Vrijstellings- en Boetebesluit Wet Bpf 2000.

De uitkomst van de Performancetoets over 2016 is positief. Ondernemingen kunnen niet verzoeken om vrijstelling op basis van deze toets.

Jaar	Z-score	Ongecorrigeerde Performancetoets (5 jaar)	Gecorrigeerde Performancetoets (5 jaar)
2016	3,06	2,07	3,35
2015	- 0,65	1,07	2,35
2014	0,76	1,23	2,51
2013	1,77	0,77	2,05
2012	- 0,30	- 0,03	1,25

2.3 Ontwikkeling dekkingsgraad

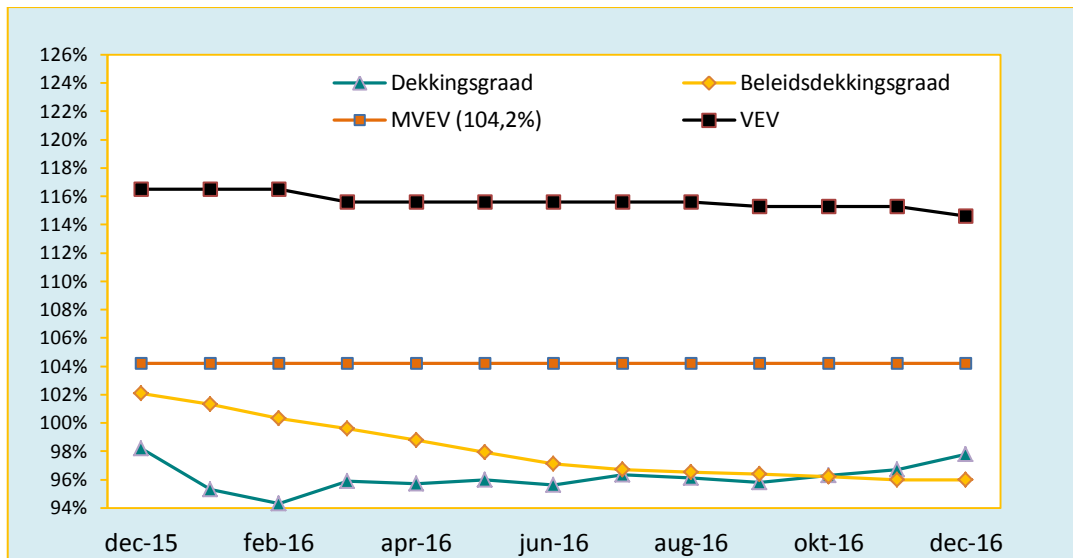
De dekkingsgraad wordt berekend door het vermogen te delen door de verplichtingen van het fonds:

- De verplichtingen worden vastgesteld op basis van de rente die DNB voorschrijft.
- Het vermogen wordt vastgesteld op basis van actuele marktwaarde. Wanneer de rente stijgt of daalt werkt dit meteen door in de waarde van de beleggingen.

Het verloop van de dekkingsgraad laat zien welke componenten in 2016 de meeste invloed hebben gehad op de ontwikkeling van de dekkingsgraad. De dekkingsgraad heeft zich gedurende het jaar als volgt ontwikkeld:

	2016	2015
Actuele dekkingsgraad ultimo vorig jaar	98,2%	111,3%
Resultaat op beleggingen	11,9%	-2,1%
Resultaat a.g.v. wijziging rts	-11,8%	-11,3%
Resultaat op premie	0,4%	0,3%
Resultaat op waardeoverdrachten	0,0%	0,0%
Resultaat op kosten	0,0%	0,0%
Resultaat op uitkeringen	0,1%	0,1%
Resultaat op kanssystemen	-0,5%	-1,2%
Resultaat op toeslagverlening	0,0%	0,0%
Resultaat op overige (incidentele) mutaties tv	1,0%	0,0%
Resultaat op andere oorzaken	0,1%	0,0%
Kruiseffecten	-1,6%	1,1%
Actuele dekkingsgraad ultimo boekjaar	97,8%	98,2%

In 2016 is de dekkingsgraad gedaald van 98,2% ultimo 2015 naar 97,8% aan het eind van 2016. De beleidsdekkingsgraad is als gevolg daarvan gedaald naar 96,0%. Het verloop van de dekkingsgraad is in de onderstaande grafiek weergegeven. De dekkingsgraad van het fonds zit het gehele jaar onder de minimaal vereiste dekkingsgraad (MVEV) van 104,2%. De vereiste dekkingsgraad is eind 2016 114,6%.

2.3.1 Ontwikkeling resultaat en technische voorziening

Ontwikkeling van de technische voorziening:

	Bedragen x € 1.000	
	2016	2015
	571.799	484.537
Pensioenopbouw	35.632	30.308
Rentetoevoeging	-353	900
Onttrekking voor pensioenuitkeringen en uitvoeringskosten	-4.564	-3.948
Wijziging marktrente	78.228	54.653
Wijziging actuariële uitgangspunten	-	-202
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-197	370
Aanpassing sterftekansen	-3.789	0
Aanpassing uitvoeringskosten	-1.969	-
Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen	2.984	5.181
Totaal technische voorziening	677.771	571.799

Analyse van het resultaat:

	Bedragen x € 1.000	
	2016	2015
Resultaat op beleggingen	67.910	-9.854
Resultaat op wijziging RTS	-78.228	-54.653
Resultaat op premie	1.854	4.810
Resultaat op waardeoverdrachten	-35	44
Resultaat op kosten	-	-
Resultaat op uitkeringen	233	97
Resultaat op kanssystemen	-2.984	-4.984
Resultaat op toeslagverlening	-	-
Resultaat op overige (incidentele) mutaties technische voorzieningen	5.758	202
Resultaat op andere oorzaken	639	-495
Totaal saldo van baten en lasten	-4.853	-64.833

Het totaal saldo van baten en lasten betreft tevens de stand zoals deze ultimo ten laste is gebracht van het eigen vermogen. En zoals deze in de jaarrekening is gepresenteerd. In 2016 zijn de volgende belangrijke effecten op actuariel resultaat te onderscheiden:

Beleggingen

Het rendement op de beleggingen draagt in 2016 positief bij aan de dekkingsgraad.

Wijziging rentetermijnstructuur (RTS)

De RTS ultimo 2016 ligt over de hele lijn onder de RTS ultimo 2015. Wanneer beide curves worden uitgedrukt in één gemiddeld rentepercentage is de rente in 2016 met circa 0,4%-punt gedaald wat leidt tot een toename van de voorziening en dus tot een negatief resultaat.

Premie

In 2015 en 2016 is de opbouw van pensioenverplichtingen gefinancierd op basis van verwacht rendement met een opslag voor toekomstbestendige toeslagverlening ter hoogte van de verwachte prijsindexatie. De gehanteerde rendementscurve en verwachte indexatiecurve zijn, omgerekend naar vaste percentages, gelijk aan 3,9% respectievelijk 1,9%.

Kanssysteem

Aan het vaststellen van de technische voorzieningen liggen kanssystemen ten grondslag. De belangrijkste zijn sterfte en arbeidsongeschiktheid.

Toeslagverlening

Het Bestuur heeft op basis van de financiële positie moeten besluiten om in 2016 geen (voorwaardelijke) toeslag te verlenen.

Overige (incidentele) mutaties technische voorzieningen

In 2016 is een positief resultaat ontstaan door de overgang op de nieuwe Prognosetafel AG2016 en op nieuwe ervaringssterfte. Hierdoor daalde de voorziening met 0,6%. Door verlaging van de opslag voor uitvoeringskosten van 3,3% naar 3,0% daalde de TV met 0,3%.

Andere oorzaken

Dit zijn overige actuariële resultaten die ontstaan doordat de feitelijke uitkomsten afwijken van datgeen actuariëel verondersteld is. Deze resultaten zijn niet toe te wijzen aan één van de eerder genoemde categorieën.

Saldo baten en lasten over de afgelopen jaren

<i>Bedragen x 1.000 Euro</i>	2016	2015	2014	2013
Premieresultaat	1.854	4.810	6.859	2.836
Totale Beleggingsresultaat (exclusief renteafdekking)	67.910	-9.854	11.855	25.094
Toeslagverlening/ korting	0	0	0	0
Overig resultaat	-74.617	-59.789	2.544	-1.269
Totaal resultaat	-4.853	-64.833	21.258	26.661

2.3.2 Kostendekkende premie

De kostendekkende premie bestaat uit een actuariëel benodigde premie voor de pensioenopbouw en de risicodekkingen voor overlijden en arbeidsongeschiktheid, de solvabiliteitsopslag, de opslag voor uitvoeringskosten en de opslag voor toeslagverlening.

De toename van de pensioenverplichtingen in het boekjaar wordt gefinancierd op basis van verwacht rendement met een opslag voor toekomstbestendige toeslagverlening ter hoogte van de verwachte prijsindexatie. In de feitelijke premie van 2016 is geen dekkingsgraad afhankelijke herstelbijdrage opgenomen.

In de volgende tabel is een overzicht van de kostendekkende premie opgenomen. De kostendekkende premie is berekend op basis van de rentetermijnstructuur. De gedempte kostendekkende premie is op basis van het verwachte rendement vastgesteld.

(bedragen * € 1.000)

Premie 2016	RTS	Gedempt	Feitelijk
actuarieel benodigde premie voor inkoop onvoorwaardelijke onderdelen van de regeling			
<i>regulier</i>	33.863	19.215	30.474
<i>risicopremie overlijden</i>	420	293	379
opslag voor uitvoeringskosten	2.999	2.999	2.999
de risicopremie voor WIA-excedent en premievrijstelling bij invaliditeit	921	921	909
de risicopremie ANW aanvulling	0	0	0
solvabiliteitsopslag	5.809	3.371	5.421
act. ben. premie inkoop voorw. onderdelen van de regeling		12.147	
Toetswaarde premie	44.012	38.946	40.002
Overige premie			
Individueel pensioensparen			0
Afrekening vorig jaar			483
Koopsommen voorwaardelijk pensioen			0
Koopsom onvoorwaardelijke toeslagverlening			0
Inkoop aanvullend pensioen			0
Totaal feitelijke premie			40.485

Oordeel van de externe actuaris over de financiële positie

De financiële positie van het fonds is naar mening van de waarmerkend actuaris slecht. Daarbij is bepalend de mate waarin het fonds zal kunnen voldoen aan de verplichtingen, aangegaan tot balansdatum, in aanmerking nemend het streven inzake toeslagen, zoals aan verzekerden meegedeeld en de in wet- en regelgeving opgenomen criteria.

2.4 Toeslagenbeleid

Naast de doelstelling van het fonds om te streven naar een nominaal pensioen, wordt koopkrachtbehoud beoogd, maar niet tegen elke prijs. Om deze doelstelling te realiseren heeft het fonds een toeslagenbeleid vastgesteld. Het toeslagenbeleid voldoet aan de wettelijke regels over het verlenen van toeslagen.

Voorwaardelijke toezegging

Het fonds heeft een voorwaardelijk toeslagbeleid, gebaseerd op de ambitie de pensioenen waardevast te houden. De daarbij gehanteerde maatstaf is de stijging van het CBS-consumentenprijsindexcijfer (CPI), alle huishoudens afgeleid, over de periode 1 oktober van het jaar t-2 tot 1 oktober van het jaar t-1.

Jaarlijks zal het bestuur beoordelen of en in hoeverre het verlenen van een toeslag mogelijk is. Het bestuur zal in zijn beoordeling onder meer betrekken:

- De financiële positie van het fonds en de eisen die de Pensioenwet daaraan stelt in het algemeen, én
- De beleidsdekkingsgraad van het fonds en de vrije reserve van het fonds in het bijzonder.

Voor de toe te kennen toeslag zal het bestuur de onderstaande leidraad hanteren. Het bestuur kan besluiten om van deze leidraad af te wijken.

- Als de beleidsdekkingsgraad lager is dan 110% worden er geen toeslagen verleend.
- Als de beleidsdekkingsgraad hoger of gelijk is aan de bovengrens, wordt de volledige toeslag verleend.
- Als de beleidsdekkingsgraad boven de 110% is, maar onder de bovengrens, dan wordt er toeslag verleend voor zover deze in de toekomst te realiseren is:
 1. Hiervoor is beschikbaar de ruimte tussen de beleidsdekkingsgraad en de ondergrens van 110%;
 2. Er wordt bepaald hoeveel dekkingsgraadpunten de beleidsdekkingsgraad zou dalen bij 1% toekomstige toeslagverlening waarbij voor de benodigde kosten voor toeslagverlening rekening wordt gehouden met het verwachte netto meetkundig rendement op zakelijke waarden;

3. Vervolgens wordt de te verlenen toeslag als volgt bepaald: Uitkomst onder 1 gedeeld door de uitkomst onder 2 vermenigvuldigd met 1%.

4. De onder 3 bepaalde toeslag wordt toegekend aan zowel actieve als niet-actieve deelnemers.

Per 30 september 2016 bedraagt de bovengrens 122,8%.

Als de beleidsdekkingsgraad hoger is dan de bovengrens, kan het bestuur besluiten tot het inhalen van gemiste indexaties of repareren van eerdere kortingen. De maximale termijn voor inhaalindexaties of reparatie van kortingen bedraagt 10 jaar. Voor toekenning van bovengenoemde incidentele toeslagen zal maximaal 20% van het vermogen boven de bovengrens worden aangewend. Wettelijk mag een pensioenfonds geen toeslag verlenen indien de beleidsdekkingsgraad onder de 110% ligt.

Besluitvorming bestuur

Een onderdeel van het toeslagenbeleid is dat het bestuur jaarlijks besluit of en in hoeverre de ingegane pensioenen en de opgebouwde pensioenaanspraken per 1 januari worden verhoogd door het verlenen van een toeslag. Het fonds verleent alleen een toeslag voor zover de beschikbare financiële middelen van het fonds dit naar het oordeel van het bestuur toelaten. Bij deze beoordeling houdt het bestuur rekening met het schriftelijk advies van de adviserend actuaaris. Voor actieve deelnemers, pensioengerechtigden en gewezen deelnemers is deze verhoging maximaal gelijk aan de stijging van het consumentenprijsindexcijfer van het CBS. Het gaat om het consumentenprijsindexcijfer alle huishoudens afgeleid over de periode 1 oktober van het voorafgaande jaar tot 1 oktober van het huidige jaar. De toeslagen zijn voorwaardelijk en worden gefinancierd uit overrendementen. Het fonds vormt geen bestemmingsreserve voor toeslagen en berekent geen premie om de toeslagen te financieren.

Per 1 januari 2016 zijn de opgebouwde en ingegane pensioenen niet verhoogd. Door de financiële positie, de beleidsdekkingsgraad lag in 2016 onder de 110% heeft het bestuur moeten besluiten om per 1 januari 2017 wederom de opgebouwde en ingegane pensioenen niet te verhogen. In lijn met dit besluit is de pensioengrondslag van arbeidsongeschikte deelnemers ook niet verhoogd.

2.5 Kortingsbeleid

Indien de financiële situatie van het fonds niet verbetert, kan het fonds een aantal maatregelen treffen. Het fonds kan kiezen om geen toeslagverlening toe te kennen, het verhogen van de premie, het versoberen van de pensioenregeling en het aanpassen van of ingrijpen in het beleggingsbeleid. Als deze maatregelen niet voldoende zijn, heeft het fonds nog een uiterste maatregel. Deze uiterste maatregel is het korten van het pensioen. Dit betekent dat de opgebouwde pensioenaanspraken en pensioenrechten worden verlaagd met een bepaald percentage.

Zoals aangegeven kan het bestuur als noodmaatregel besluiten de opgebouwde pensioenaanspraken en pensioenrechten te verminderen. Deze situatie kan zich voordoen indien:

- Uit het herstelplan blijkt dat met inzet van overige financiële sturingsmiddelen herstel binnen de wettelijke termijnen niet mogelijk is. Vermindering van aanspraken zal dan in principe gespreid over de duur van het herstelplan plaatsvinden. Alleen de korting in het eerste jaar zal onvoorwaardelijk worden toegepast. Eventuele kortingen in latere jaren zullen alleen worden toegepast indien en voor zover dit noodzakelijk blijkt bij het in dat jaar op te stellen herstelplan.
- Er op vijf achtereenvolgende (jaarlijkse) meetmomenten sprake is van een dekkingstekort, en tevens de actuele dekkingsgraad op dat moment lager is dan de vereiste minimale dekkingsgraad van het fonds genoodzaakt zal zijn de situatie van een dekkingstekort per direct op te heffen door het korten van de opgebouwde aanspraken en rechten. Deze korting is onvoorwaardelijk en zal ineens worden toegepast voor zover deze kleiner of gelijk is aan 5,0%. Bij een benodigde korting van hoger dan 5,0% zal deze evenredig over een zo kort mogelijke periode worden gespreid, zodanig dat de maximale jaarlijkse korting 5,0% is. Als de korting 25,0% of meer bedraagt, wordt deze over een periode van maximaal 5 jaar gespreid.

Het bestuur heeft gekozen voor een hersteltermijn van 10 jaar.

Ondanks de lage beleidsdekkingsgraad heeft het fonds de opgebouwde pensioenen en pensioenrechten in 2016 niet hoeven te verlagen.

Herstelplan

Per 31 december 2015 was de dekkingsgraad lager dan het vereist eigen vermogen. Het fonds verkeert daarmee nog steeds in een tekort. Een belangrijke wijziging in het nFTK is dat er niet langer sprake is van onderscheid tussen een korte- en langetermijnherstelplan. In plaats daarvan is er één herstelplan, waarin het fonds aantoonbaar binnen de daarvoor gekozen termijn (maximaal 10 jaar) te herstellen tot tenminste het vereist eigen vermogen. Daarnaast geldt dat een eventueel benodigde korting niet in één keer hoeft te worden genomen maar mag worden gespreid over de duur van de hersteltermijn. Ook op basis van nFTK verkeerde het fonds in reservetekort.

Op basis van de gehanteerde veronderstellingen blijkt uit de verloop van het herstelplan dat de dekkingsgraad per einde 2026 gelijk is aan 118,3%. Dit is hoger dan de vereiste dekkingsgraad van 115,9%. Daarmee werd gesteld dat het fonds op basis van het herstelplan tijdig uit een tekort zal geraken en hoeft het fonds geen voorwaardelijke korting toe te passen. Op basis van deze uitkomsten ziet het bestuur geen directe aanleiding om het voorgenomen beleid aan te passen.

Op 31 maart 2016 heeft het fonds een herstelplan ingediend bij DNB. DNB heeft op 18 mei 2016 schriftelijk laten weten dat zij instemmen met het herstelplan van het fonds.

De beleidsdekkingsgraad per 31 december 2016 is 96,0%. Omdat dit lager is dan het minimaal vereist eigen vermogen van 104,2%, moet het fonds vóór 1 april 2017 een nieuw herstelplan indienen. Het herstelplan toont aan dat het fonds naar verwachting tijdig uit herstel komt. Het herstelplan is op 30 maart 2017 bij DNB ingediend.

2.6 Uitvoeringsbeleid

Eén van de taken van het fonds is het uitvoeren van de pensioenregeling. Om invulling te geven aan deze taak heeft het fonds een pensioenreglement opgesteld. De uitvoering van het pensioenreglement is uitbesteed aan TKP. In deze paragraaf wordt ingegaan op de kosten van de uitvoering, de klachten-en geschillenregeling, de incidentenregeling en het communicatiebeleid.

Jaarlijks voert het fonds een evaluatie met de pensioenuitvoerder. Uit de evaluatie over 2016 blijkt dat het fonds tevreden is over de uitvoering van het pensioenreglement door TKP.

2.6.1 Kosten uitvoering pensioenbeheer

Het bestuur maakt voor de uitvoering van de regeling diverse kosten. De kosten van pensioenbeheer (inclusief bestuursondersteuning) bedragen voor 2016 € 3.166 duizend.

Het bedrag aan uitvoeringskosten voor het pensioenbeheer bestaat uit.

	2016	2015
Bestuurskosten	362	390
Administratiekostenvergoeding TKP	1.612	1.925
Accountantskosten	72	58
Kosten actuaris (advies en certificering)	291	263
Contributies en bijdragen	78	63
Advieskosten bestuur	10	125
Kosten bestuursbureau (vast)	440	443
Kosten bestuursbureau (variabel)	56	84
Overige kosten	237	171
Totaal	3.158	3.522
<i>Totaal exclusief btw (-21%)⁴</i>	<i>2.610</i>	<i>2.911</i>

⁴ Vanwege het vervallen van de koepelvrijstelling per 1 januari 2015, is het fonds verplicht btw te betalen over de uitvoeringskosten

Aantal deelnemers/pensioengerechtigden	20.502	19.085
Kosten per deelnemer/pensioengerechtigde	154	185
Aantal actieve en gewezen deelnemers	78.028	74.920
Kosten berekend over alle deelnemers	40	47

Hieronder een korte toelichting van bovenstaande kosten. De ontwikkeling van de pensioenuitvoeringskosten worden in jaarrekening in hoofdstuk 9 nader toegelicht.

Kosten per deelnemer/pensioengerechtigde en kosten berekend over alle deelnemers

De totale kosten zijn ten opzichte van 2015 afgenomen met € 364 duizend. Deze daling komt met name doordat de transitie is afgerond en de bijbehorende kosten in 2016, buiten een aantal afrekeningen, niet meer gemaakt zijn. Hierdoor en ook door de stijging van het aantal deelnemers en pensioengerechtigden, zijn de kosten per deelnemer ook flink gedaald.

Kosten bestuur

De kosten bestuur hebben betrekking op de vergoedingen voor de werkzaamheden verband houdend met de bestuursorganen. De vergoedingen bestaan uit een vaste vergoeding, een vergoeding van reis- en verblijfkosten, opleidingskosten, overige kosten bestuur en overige bestuurskosten 2016. Hierin zijn ook opgenomen de kosten voor de werkzaamheden van de Raad van Toezicht en het Verantwoordingsorgaan.

Administratiekostenvergoeding

De kosten die pensioenuitvoerder TKP op jaarbasis in rekening brengt voor de vooraf afgestemde activiteiten en eventueel meerwerk worden onder deze post gerapporteerd. In het voorjaar van 2017 zal de definitieve afrekening van de fee TKP over 2016 plaatsvinden.

Kosten accountant en actuaris

Deze kosten hebben betrekking op alle kosten die gemaakt zijn in het kader van de certificering en advisering, door Willis Towers Watson. Daarnaast betreft dit de kosten van de certificering van het jaarwerk door Mazars, een na-facturatie van KPMG inzake het jaarwerk van 2015 en kosten van andere controle-opdrachten door KPMG.

Contributies en bijdragen

De kosten voor contributies hebben betrekking op de bijdrage vanuit het fonds aan DNB (€ 34 duizend), AFM (€ 10 duizend), het Nationaal Pensioenregister (€ 7 duizend) en de Pensioenfederatie (€ 27 duizend).

Advieskosten bestuur

De Advieskosten bestuur hebben onder andere betrekking op de advisering bij vermogensbeheer en risicomanagement. In 2015 waren deze kosten veel hoger vanwege de transitie en de daarbij komende advieskosten en de advisering inzake de invulling van de Raad van Toezicht.

Kosten bestuursbureau

Deze kosten zijn onder te verdelen in 2 componenten. Het betreft vaste kosten van € 440 duizend, deze zijn ten opzichte van 2015 nagenoeg gelijk gebleven. Daarnaast is er sprake van variabele kosten. Deze variabele kosten zijn kosten van het bestuursbureau die niet zijn opgenomen in het contract.

Overige kosten

Onder de Overige kosten vallen de communicatiekosten en de overige beheerskosten. De communicatiekosten zijn ten opzichte van 2015 gestegen met € 36 duizend. Daarnaast is er nog een bedrag aan overige kosten opgenomen € 20 duizend.

2.6.2 Kosten uitvoering vermogensbeheer

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de directe en de indirecte vermogensbeheerkosten gedurende 2016. De indirecte vermogensbeheerkosten zijn verrekend met het rendement en bestaan uit beheerskosten en transactiekosten.

Indirecte beheerskosten worden berekend op basis van de TER van de beleggingsfondsen. Indien deze TER niet beschikbaar is wordt voor een aantal beleggingscategorieën gebruik gemaakt van het schattingsmodel van de Pensioenfederatie.

Transactiekosten binnen beleggingsfondsen worden overeenkomstig de aanbeveling van de pensioenfederatie geïndiceerd door de in- en uitstapkosten. De transactiekosten voor bonds en rentederivaten en FX forward worden ook berekend op basis van de spreads opgegeven door de pensioenfederatie.

De directe vermogensbeheerkosten zijn daadwerkelijk afgerekend en verwerkt in de administratie bij TKP Pensioen B.V.

x € 1000

Kosten per beleggingscategorie	Beheerkosten	Performance gerelateerde kosten	Transactiekosten	Totaal
Aandelen	147	-		147
Vastrentende waarden	47	-	285	332
Overige beleggingen	41	-		41
Totaal kosten toe te wijzen aan categorieën exclusief overlay	235		285	520
Kosten currency overlay beleggingen	444		412	856
Totaal kosten toe te wijzen aan categorieën inclusief overlay	679		697	1.376
<i>Directe vermogensbeheerkosten</i>				
BlackRock	322			322
Custodian Kasbank	429			429
Kosten bestuursbureau werkzaamheden vermogensbeheer (variabel)	65			65
Cardano	278			278
Overige kosten	-95			-95
Totaal	999			999
Totaal kosten vermogensbeheer kostentransparantie	1.678		697	2.375

De overige kosten inzake vermogensbeheer hebben betrekking op de ontvangen rebates -€ 86 duizend en een vrijval van kosten die over 2015 zijn opgenomen.

Ontwikkeling kosten vermogensbeheer

x € 1000	2016		2015		2014		2013	
	Totaal	% gem. belegd vermogen	Totaal	% gem. belegd vermogen	Totaal	% gem. belegd vermogen	Totaal	% gem. belegd vermogen
Gemiddeld belegd vermogen	624.785		579.049		457.283		363.872	
Vermogens beheer	1.678	0,27%	1.767	0,31%	1.062	0,23%	623	0,17%
Transactie kosten	697	0,11%	316	0,05%	20	0,00%		

De vermogensbeheerskosten zijn op totaalniveau iets gedaald, echter doordat het gemiddeld belegd vermogen flink is gestegen, is het gemiddelde gedaald. Het percentage transactiekosten is flink gestegen, mede als gevolg van een aantal wijzigingen in de beleggingsportefeuille. In de beleggingsparagraaf wordt hier verder op ingegaan.

2.6.3 Analyse arbeidsongeschikten

Het fonds wil inzicht krijgen in de juistheid en het aantal arbeidsongeschikte deelnemers en heeft daarom TKP verzocht om te onderzoeken of deelnemers arbeidsongeschikt zijn. Eind 2015 heeft TKP een eerste

indicatie gegeven over de financiële gevolgen per groep arbeidsongeschikte deelnemers. Daarbij worden de volgende drie groepen arbeidsongeschikte deelnemers onderscheiden:

1. Arbeidsongeschikt geworden vóór 2009: volgens het pensioenreglement had deze groep binnen 2 jaar vrijstelling moeten aanvragen. Deze groep wordt niet nader onderzocht. De arbeidsongeschiktheidsgegevens worden niet aangepast en dit heeft dus geen financiële gevolgen voor het fonds.
2. Arbeidsongeschikt geworden tussen 2009 en 2012: in het pensioenreglement staat dat deze groep zich tijdig had moeten melden. Echter per 1 januari 2009 dient het UWV de gegevens aan te leveren. Het bestuur heeft besloten voor deze groep nader te onderzoeken of alsnog vrijstelling moet worden verleend. Hierbij zal de premievrije pensioenopbouw worden toegekend vanaf het moment waarop de arbeidsongeschiktheid in de zin van de WIA is vastgesteld. Dit heeft dus financiële gevolgen voor het fonds.
3. Arbeidsongeschikt geworden tussen 2012 en 2015: volgens het pensioenreglement hoefde deze groep zich zelf niet meer te melden. Uitgangspunt is de melding van het UWV. Aan deze groep dient alsnog vrijstelling verleend te worden. Dit heeft dus ook financiële gevolgen voor het fonds.

In onderstaande tabel is aangegeven wat de mogelijke maximale financiële gevolgen zijn op basis van de eerste analyse.

Groep	Aantallen	Totale toename voorziening
Groep 2009-2011	54	€ 2.131.000
Groep 2012-2014	56	€ 1.459.000
Totaal	110	€ 3.590.000

In de dekkingsgraad in het jaarverslag is rekening gehouden met een toename van de voorziening. Voor de groep 2012-2014 was geen aparte besluitvorming nodig omdat de aanpassing uit het reglement volgde, de besluitvorming van de groep 2009-2011 heeft in januari 2016 plaatsgevonden.

Het bestuur heeft besloten om premievrije opbouw aan de deelnemers uit de groep 2009-2011 toe te kennen vanaf het moment waarop de arbeidsongeschiktheid in de zin van WIA is vastgesteld.

In totaal zijn in 2016 57 nieuwe invalideringen en 8 maal een revalidatie waargenomen. In het jaarwerk van 2016 heeft dit het volgende negatieve resultaat (op arbeidsongeschiktheid) opgeleverd:

	Financieel	Actuarieel	Resultaat
Mutatie TV arbeidsongeschiktheidsschades		3.654	-3.654
Risicokoopsom arbeidsongeschiktheid		-921	921
			-2.733

De vermelde risicokoopsom arbeidsongeschiktheid betreft de opslag voor premievrije voortzetting bij arbeidsongeschiktheid in de premie. Die opslag bedraagt in 2016 0,5% (2015: 0,25%) van de pensioengrondslag.

2.6.4 Klachten- en geschillenregeling

De klachten en geschillen worden afgehandeld door de administrateur. Wanneer er verschil van inzicht blijft bestaan tussen de betrokkene en de uitvoeringsorganisatie kan de betrokkene zich wenden tot het bestuur. Als ook daarna een verschil van inzicht blijft bestaan staat in voorkomende gevallen de weg open naar de Ombudsman Pensioenen en/of de rechter. Het klachten- en geschillenreglement is beschikbaar op de website van het fonds. In het jaar 2016 werden 28 klachten en geschillen ingediend die conform de geldende klachten- en geschillenregeling zijn afgehandeld.

De behandeling van deze klachten en geschillen heeft in 2016 niet geleid tot veranderingen in de pensioenregeling of in de uitvoeringsprocessen.

Aantal klachten en geschillen

	2016	2015	2014	2013
Aantal klachten / geschillen	28	59	46	57

Van het totaal aantal klachten of bezwaren dat is ontvangen in 2016, zijn er 16 afkomstig van deelnemers en 12 van de werkgevers. Van deze 28 zijn 24 een daadwerkelijke klacht en zijn 4 bezwaren.

2.6.5 Incidentenregeling

Het fonds beschikt over een incidentenregeling. Een incident is een gedraging of gebeurtenis die een ernstig gevaar vormt voor de integere uitvoering van het bedrijf van het fonds. Het bestuur is niet bekend met (vermoedens van) incidenten die zich in 2016 hebben voorgedaan. Tevens is het bestuur niet bekend met (vermoedens van) incidenten die zich bij haar uitbestedingsrelaties, adviseurs en/of de waarmede accountants en certificerende actuarissen hebben voorgedaan.

2.6.6 Communicatiebeleid

Het fonds besteedt aandacht aan adequate en zorgvuldige communicatie over het beleid, ontwikkelingen op pensioengebied en de gevolgen voor de (gewezen) deelnemers, pensioengerechtigden en werkgevers. In tijden van verandering is adequate communicatie in het bijzonder van groot belang. Deze visie vertaalt zich in de volgende kernwaarden met betrekking tot communicatie:

- Bij het fonds staan de doelgroepen centraal;
- Het fonds communiceert transparant, laagdrempelig en concreet;
- Het fonds creëert bewustzijn bij de deelnemer over de eigen pensioensituatie;
- Het fonds is kostenbewust en communiceert op een kostenefficiënte manier.

De algemene communicatiedoelstellingen per doelgroep zijn vastgelegd in een strategisch communicatiebeleidsplan. Welke specifieke communicatieactiviteiten voor de verschillende doelgroepen zijn gepland en op welke trends en ontwikkelingen het fonds jaarlijks ingaat, legt het fonds vast in een communicatiejaarplan.

Hierin is ook een kostenbegroting opgenomen. Het communicatiebeleidsplan is in 2016 volledig geactualiseerd en afgestemd op de recente pensioenontwikkelingen en wetgeving rondom pensioencommunicatie.

Communicatieactiviteiten 2016

In 2016 waren de communicatieactiviteiten van het fonds gericht op de financiële situatie van het fonds en digitalisering. Het fonds heeft verschillende communicatiemiddelen ingezet, waaronder websiteberichten en nieuwsbrieven voor actieve deelnemers en pensioengerechtigden. Ook ontvangen de werkgevers periodiek een digitale nieuwsbrief.

De teksten op de website zijn geactualiseerd, waarbij er ook op is gelet dat het gebruikte taalniveau zo goed mogelijk aansluit op het gemiddelde taalniveau van de deelnemers.

Reguliere activiteiten

Evenals in voorgaande jaren heeft het fonds in 2016 reguliere activiteiten uitgevoerd zoals het verstrekken van pensioenoverzichten, welkomstberichten (startbrieven) en stopbrieven.

Alle actieve deelnemers dienen een UPO te ontvangen. Van alle actieve deelnemers heeft 91,5% het UPO tijdig ontvangen. De belangrijkste reden was een onjuiste en onvolledige aanlevering van dienstverbandgegevens door werkgevers. Het bestuur is van mening dat het niet tijdig versturen van het UPO prevaleert boven het tijdig maar met onjuiste of onvolledige gegevens versturen van het UPO. Alle betrokken deelnemers, DNB en de AFM zijn hiervan schriftelijk op de hoogte gesteld. Zie verder paragraaf 3.6 over de contacten met de AFM.

2.7 Actuariële analyse

	2016	2015	2014	2013
	EUR	EUR	EUR	EUR
Premieresultaat				
Premiebijdragen	40.485	38.471	36.216	37.926
Pensioenopbouw	- 33.196	- 28.536	- 24.474	- 30.727
Overige mutaties technische voorziening	- 1.341	- 830	- 1.149	- 1.181
Pensioenuitvoeringskosten*	- 4.102	- 4.295	- 3.734	- 3.182
	1.846	4.810	6.859	2.836
Interestresultaat				
Beleggingsresultaten	67.565	-8.954	114.526	9.187
Rentetoevoeging technische voorziening	353	- 900	- 1.451	- 1.328
Wijziging marktrente	-78.228	-54.653	101.220	17.235
	-10.310	-64.507	11.855	25.094
Overige resultaten				
Resultaat op waardeoverdrachten	-35	44	- 29	-5
Resultaat op kanssystemen (overige wijzigingen)	-2.984	-5.181	302	-1.463
Resultaat op uitkeringen	233	97	3	-139
Indexering en overige toeslagen	-	-	-	-
Wijziging overige actuariële uitgangspunten	5.758	202	2.579	-
Overige baten	639	94	-	413
Overige lasten	-	-392	-311	- 75
	3.813	-5.136	2.544	- 1.269
Totaal saldo van baten en lasten	-4.853	-64.833	21.258	26.661

* Zie voor een uitsplitsing de tabel in paragraaf 2.6.1, inclusief de toelichting.

De verschillende actuariële resultaten worden in hoofdstuk 9 nader toegelicht. Voor het oordeel van de actuaris wordt verwezen naar de actuariële verklaring.

3 Bestuursbeleid

Het bestuur bestuurt op basis van de regels voor governance en medezeggenschap die onder andere zijn vastgelegd in de Wet versterking bestuur pensioenfondsen. Daarnaast is de Code Pensioenfondsen per 1 juli 2014 wettelijk verankerd. Het bestuur hanteert de code en legt uit waar het van de code afwijkt. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op het bestuursbeleid en legt het bestuur verantwoording af over het gehanteerde beleid.

3.1 Zelfevaluatie en geschiktheid

Bij zelfevaluatie gaat het om het functioneren van het bestuur als geheel en van de individuele bestuursleden afzonderlijk. Doel van de zelfevaluatie is de kwaliteit van het bestuur in stand te houden en/of te verbeteren.

Op 27 november 2016 heeft een collectieve zelfevaluatie plaatsgevonden, voorafgegaan door individuele zelfevaluaties in de vorm van functioneringsgesprekken met het dagelijks bestuur. De volgende thema's zijn besproken: individuele bestuursleden, bestuur als collectief, algemeen bestuur en dagelijks bestuur, werkgroepen, voorzitterschap, beloningsbeleid, begroting en eisen toezichthouders.

Het bestuur concludeert dat de gehouden zelfevaluatie zinvol is geweest. Er zijn goede suggesties naar voren gekomen die het bestuur in 2016 en 2017 gaat oppakken. Het bestuur is van mening dat de kwaliteit van het bestuur goed is.

Het fonds beschikt over een geschiktheidsplan waarin is vastgelegd over welke deskundigheid de individuele bestuursleden en het bestuur als geheel (moeten) beschikken en op welke wijze de deskundigheid wordt bevorderd. Hierbij zijn de uitgangspunten van de Beleidsregel geschiktheid, de Handreiking geschikt pensioenfondsbestuur van de Pensioenfederatie en de visie en uitgangspunten van het bestuur leidend geweest. Uitgangspunt is dat de bestuursleden over voldoende kennis, inzicht en oordeelsvorming beschikken om hun taken te volbrengen. Ook is er aandacht voor de competenties van de individuele bestuursleden en het bestuur als geheel. In het geschiktheidsplan worden de actuele en geambieerde geschiktheidsniveaus beschreven.

Een opleidingsplan en opleidingsregister maken ook deel uit van het geschiktheidsplan. De wereld verandert immers en de aanwezige deskundigheid moet op niveau worden gehouden.

Daarom volgen de bestuursleden specifieke pensioenopleidingen en wonen bestuursleden geregeld themabijeenkomsten van de Pensioenfederatie, DNB, de Autoriteit Financiële Markten (AFM) en andere partijen bij. Tijdens de bestuursvergaderingen wordt de opgedane kennis en informatie-uitwisseling met collegae pensioenfondsbestuurders gedeeld.

In 2016 heeft het bestuur op individueel en collectief niveau diverse opleidingen gevolgd. Voor 2016 is bepaald dat tijdens de collectieve opleidingen in ieder geval aandacht wordt besteed aan vermogensbeheer en risicomanagement. In 2016 hebben verschillende beleidsdagen plaatsgevonden met de onderwerpen vermogensbeheer en risicomanagement.

Om de kwaliteit van zijn functioneren te kunnen waarborgen werkt het fonds met functieprofielen voor bestuursleden, leden van de raad van toezicht, de voorzitter van de raad van toezicht en leden van het verantwoordingsorgaan. Deze profielen wordt verstrekt aan de voordragende en benoemende organisaties en dienen als leidraad bij de voordracht en benoeming van nieuwe bestuursleden. Potentiële kandidaten kunnen zich op basis van het functieprofiel vooraf een volledig beeld vormen van de functie, de gevraagde inzet en deskundigheid, functie-eisen en verantwoordelijkheden. De functieprofielen zijn een bijlage van het geschiktheidsplan. In 2016 hebben een aantal herbenoemingen plaatsgevonden. Meer informatie is te vinden in bijlage 1 van dit bestuursverslag.

3.2 Compliance

Onder compliance wordt het geheel van maatregelen verstaan dat zich richt op de implementatie, handhaving en naleving van externe wet- en regelgeving, alsmede op interne procedures en gedragsregels om te voorkomen dat de reputatie en de integriteit van het fonds wordt aangetast. Het bestuur is niet bekend met overtredingen van wet- en regelgeving.

Het fonds hecht belang aan een deugdelijk fondsbestuur en een goede naleving van interne en externe

regels. Het fonds ziet compliance als een onmisbare schakel in de missie om de belangen van deelnemers optimaal te behartigen.

Het fonds heeft een gedragscode die wordt nageleefd door de leden van het bestuur, de raad van toezicht, het verantwoordingsorgaan, de toevoorders en andere aan het fonds verbonden personen. Doel van deze gedragscode is het stellen van regels en richtlijnen teneinde belangenconflicten tussen het fonds en betrokkenen in privé te voorkomen. Daarnaast staat in de gedragscode hoe moet worden omgegaan met vertrouwelijke informatie van het fonds. De gedragscode bevordert de transparantie en zorgt ervoor dat alle betrokkenen, ook voor hun eigen bescherming, duidelijk weten wat wel en niet geoorloofd is. Elke betrokkene verklaart schriftelijk de gedragscode te zullen naleven. De gedragscode van het fonds is in lijn met de modelgedragscode van de Pensioenfederatie.

Op grond van de Pensioenwet en de Wet op het financieel toezicht dient het fonds een beheerste en integere bedrijfsvoering te waarborgen en een compliance officer aan te wijzen. De compliance officer is belast met het toezicht op de naleving van deze wetten als ook de interne procedures en gedragsregels zoals de gedragscode van het fonds. De compliance officer heeft in 2017 de naleving van de gedragscode over 2016 door de verbonden personen beoordeeld en gerapporteerd aan het bestuur. De compliance-werkzaamheden worden uitgevoerd door Holland Van Gijzen Advocaten en Notarissen LLP.

Het bestuur legt over compliance elk jaar verantwoording af aan alle betrokkenen door middel van dit jaarverslag.

De compliance officer geeft in het rapport over 2016 aan dat de gedragscode is nageleefd. Meer informatie over het rapport van de compliance officer is te lezen in hoofdstuk 8.

In 2016 is een uitvraag gedaan aan alle uitbestedingspartijen om te verklaren dat de gedragscode van de betreffende uitbestedingspartij minimaal gelijkwaardig is aan het fonds. De conclusie is dat alle uitbestedingspartijen een gedragscode hanteren die minimaal gelijkwaardig is aan het fonds.

3.3 Principes voor beheerst beloningsbeleid

Het fonds onderschrijft de Principes voor beheerst beloningsbeleid.

Het doel van deze Principes is 'perverse beloningsprikkelers' bij financiële ondernemingen en pensioenfondsen tegen te gaan. De bestuursleden ontvangen voor de reguliere werkzaamheden een vaste vergoeding op jaarbasis op basis van 1 dag beschikbaarheid per week. De richtlijnen van de Pensioenfederatie zijn betrokken bij het vaststellen van de hoogte van de vergoeding. De voorzitter en plaatsvervangend voorzitter ontvangen een hogere vergoeding vanwege een beschikbaarheid van 2 respectievelijk 1,5 dag per week. Voor incidentele werkzaamheden ontvangen de bestuursleden een incidentele vergoeding welke voldoet aan de SER-normen. Bestuursleden hebben alleen recht op een incidentele vergoeding indien dit is goedgekeurd door de raad van toezicht. De leden van de raad van toezicht van het fonds ontvangen een vaste jaarlijkse vergoeding. De leden van het verantwoordingsorgaan ontvangen een vacatievergoeding per vergadering. In 2016 heeft besluitvorming plaatsgevonden over de beloning van de leden van de raad van toezicht en de voorzitter van het verantwoordingsorgaan.

De Principes voor beheerst beloningsbeleid hebben voor het fonds zelf weinig gevolgen. Beheerst belonen is ook onderdeel van het uitbestedingsbeleid van het fonds. Het fonds wendt haar invloed aan om ook van haar dienstverleners gedaan te krijgen dat zij de Principes naleven. Het fonds wijst partijen waaraan werkzaamheden zijn uitbesteed op de Principes en verzoekt hen zich hieraan te houden. Bij het aangaan van nieuwe uitbestedingsrelaties wordt op dit punt vooraf getoetst. De uitgangspunten en de beloningen zijn tevens opgenomen in de ABTN van het fonds.

Beloningsbeleid 2016

Aan het beloningsbeleid van het fonds liggen een aantal uitgangspunten ten grondslag. De uitgangspunten bij dit beleid staan hieronder vermeld.

- Een vergoeding op basis van een vast bedrag is meer passend dan een vergoeding per bijgewoonde bijeenkomst.
- Het beleid moedigt niet aan tot het nemen van meer risico's dan voor het fonds aanvaardbaar is.
- De hoogte van de beloning is maatschappelijk verantwoord en passend bij bedrijfstakpensioenfondsen.

- Door de Pensioenfederatie wordt € 125.000,- (bedrag 2014) op fulltime basis gehanteerd als vervangingswaarde voor een bestuurder van een middelgroot pensioenfonds. Vertaald naar 0,2FTE is dat € 25.000,-.
- Naast de Handreiking van de Pensioenfederatie heeft ook een brief van CNV Vakmensen bijgedragen aan het standpunt om uit te gaan van € 125.000,-.
- Het beleid is afgestemd op de omvang (vermogen, aantal (gewezen) deelnemers) en organisatie van het fonds, op de aard, omvang (aantal werkgevers) en complexiteit van de bedrijfstak en de uitbetaalde vacatiegelden in 2013.
- Het is een vereiste, dat de bestuurders en de voorzitters voldoende tijd kunnen vrijmaken om te voorkomen dat het bestuur teveel taken moet neerleggen bij de adviseurs van het bestuur. Zij moeten daarvoor worden gefaciliteerd. De kosten van hun inzet zijn voor het fonds aanzienlijk lager dan het vaker inschakelen van adviseurs.
- Bij de vaststelling van de hoogte van de beloning spelen vervangingswaarde, verantwoordelijkheid, functiewaardering en tijdsbesteding een rol. Er wordt aangesloten bij de wettelijke VTE-norm van 1 dag per week voor bestuursleden (0,2 VTE). Vanaf 1 januari 2016 is de tijdsbesteding voor de voorzitter vastgesteld op gemiddeld 2 dagen per week (0,4 VTE) en voor de plaatsvervangend voorzitter op 1,75 dag per week (0,35 VTE). Over de vervangingswaarde zal het bestuur in 2017 verder discussiëren.
- De beloning is voor alle bestuursleden in grote lijnen gelijk. Variatie is terug te voeren op variërende tijdsbesteding, taken en verantwoordelijkheid. De beloning van de voorzitters is hoger dan een lid van het bestuur door de inhoud en de verantwoordelijkheid van de functie. Met name betreffen dit het afbreukrisico en het risico op reputatieschade en de tijdsbesteding door het verrichten van de uitvoerende bestuurstaken binnen het Dagelijks Bestuur.
- De hoogte van de beloning van het bestuur moet zich in redelijke wijze verhouden tot de beloning van de RvT.
- Het lidmaatschap van bestuurlijke commissies betreft een aanvullende activiteit. Als door deze extra werkzaamheden de VTE norm van 1 dag per week voor bestuurslid en 1,75 resp. 2 dagen in de week voor de plaatsvervangend voorzitter resp. voorzitter wordt overschreden wordt aan het bestuur, ter besluitvorming, en ter goedkeuring aan de RvT voorgelegd of een incidentele vergoeding kan worden uitgekeerd.
- Gebleken is dat de vrijstellingscommissie een structureel karakter heeft gekregen. Met ingang van 1 januari 2016 is besloten dat de leden van de vrijstellingscommissie een vaste vergoeding van € 2.460 per jaar ontvangen. Dit bedrag is gebaseerd op drie bijeenkomsten per jaar waarbij de hoogte is gebaseerd op het voorbereiden (€ 410) en bijwonen van de vergadering (€ 410).
- Voor de beloning van de leden van het verantwoordingsorgaan is aangesloten bij de vacatieregeling die voor 2015 van toepassing was. In de praktijk is voor verantwoordingsorganen een vergoeding op basis van vacatiegeld nog steeds gebruikelijk.
- De bedragen zijn per 1 januari 2016 niet verhoogd met het CBS-consumenten-prijsindexcijfer, alle huishoudens afgeleid over de periode 1 oktober tot 1 oktober (0,50%). Dit is dezelfde CPI als genoemd in het pensioenreglement van het fonds. Een jaarlijkse verhoging is geen automatisme. Het bestuur besluit hier jaarlijks over.
- Indien een bestuurslid rechtstreeks declareert bij het fonds en BTW-plichtig is en ook voor de betreffende activiteit BTW-plichtig is, wordt de BTW vergoed vanuit het fonds.

Het beloningsbeleid is door het bestuur vastgesteld in de bestuursvergadering op 12 juni 2014. Op 8 maart 2016 heeft het bestuur een voorgenomen besluit genomen het beloningsbeleid vanaf 1 januari 2016 te wijzigen, onder voorbehoud van een positief advies van het verantwoordingsorgaan en een goedkeuring door de raad van toezicht. Het verantwoordingsorgaan heeft op 11 april 2016 een positief advies gegeven bij het beloningsbeleid vanaf 1 januari 2016. De raad van toezicht heeft ingestemd met het onderhavige gewijzigde beloningsbeleid vanaf 1 januari 2016 op 22 mei 2016.

Hoogte beloningen per 1 januari 2016

	Bedrag	Bijzonderheden
Bestuurslid	Structurele vergoeding voor reguliere bestuurswerkzaamheden: € 25.000,- per jaar Incidentele vergoeding voor incidentele werkzaamheden: <ul style="list-style-type: none"> • € 410,- vacatie voor de voorbereiding 	Beloning per jaar op basis van 1,0 dag per week

	Bedrag	Bijzonderheden
	<ul style="list-style-type: none"> € 410,- vacatie per dagdeel (4 uur) vergadering Reiskostenvergoeding	
Voorzitter bestuur	Structurele vergoeding voor reguliere bestuurs- en voorzitterswerkzaamheden: € 60.000,- per jaar Incidentele vergoeding voor incidentele werkzaamheden: <ul style="list-style-type: none"> € 410,- vacatie voor de voorbereiding € 410,- vacatie per dagdeel (4 uur) vergadering Reiskostenvergoeding	Beloning per jaar op basis van 2 dagen per week
Plaatsvervangend voorzitter bestuur	Structurele vergoeding voor reguliere bestuurs- en voorzitterswerkzaamheden: € 52.500,- per jaar Incidentele vergoeding voor incidentele werkzaamheden: <ul style="list-style-type: none"> € 410,- vacatie voor de voorbereiding € 410,- vacatie per dagdeel (4 uur) vergadering Reiskostenvergoeding	Beloning per jaar op basis van 1,75 dag per week
Lid vrijstellingscommissie	Structurele vergoeding voor werkzaamheden vrijstellingscommissie: € 2.460,- per jaar	
Toehoorders bestuursvergadering	Reiskostenvergoeding	Geldt ook voor incidentele werkzaamheden.
Kandidaten voor opvolging in bestuur	Reiskostenvergoeding	
Lid en voorzitter verantwoordingsorgaan (VO)	<ul style="list-style-type: none"> <i>Vergaderingen:</i> € 205,- vacatie voor voorbereiding € 205,- vacatie per dagdeel Reiskostenvergoeding <i>Cursus of opleiding:</i> € 205,- per dagdeel reiskostenvergoeding	
Kandidaten voor opvolging VO	Reiskostenvergoeding	
Lid Raad van Toezicht	€ 8.000,- per jaar Reiskostenvergoeding	Beloning op basis van 80 uur per jaar.
Voorzitter Raad van Toezicht	€ 10.000,- per jaar Reiskostenvergoeding	Beloning op basis van 100 uur per jaar.
Kandidaten voor opvolging RvT	Reiskostenvergoeding	

In 2016 heeft een evaluatie van het beloningsbeleid t.a.v. de raad van toezicht en het verantwoordingsorgaan plaatsgevonden. Dit heeft geresulteerd in een aanpassing van het beloningsbeleid vanaf 1 januari 2017.

3.4 Code Pensioenfondsen

De Code Pensioenfondsen werkt volgens het 'pas toe of leg uit'-principe. Het fonds heeft bij de implementatie van de Wet versterking bestuur pensioenfondsen de Code Pensioenfondsen meegenomen bij haar besluitvorming en volgt de principes van de Code.

Het bestuur heeft op enkele punten besloten af te wijken van de Code, namelijk voor wat betreft het aantal zittingstermijnen van bestuursleden, het gebruik van gewogen stemverhoudingen, de benoemingsprocedure van de leden van de raad van toezicht en het diversiteitsbeleid. Wij lichten dit toe.

- De Code heeft als norm dat de maximale zittingsduur van een bestuurslid 12 jaar is. Het bestuur van het fonds is het niet eens met de Code als het gaat om het aanbrengen van dit maximum. Bij een herbenoeming van bestuursleden spelen naast continuïteit, zeer nadrukkelijk, bewaking van kennis en kunde en ervaring in de sector binnen het team een belangrijke rol. Het toepassen van een maximum wordt als niet passend ervaren. Het fonds kent daarom voor bestuursleden een zittingstermijn van vier jaar en zijn onbeperkt herbenoembaar. Elke herbenoeming vergt een weloverwogen besluit. Hierbij wordt meegewogen de bestuurlijke continuïteit, het functioneren van het bestuurslid en de betrokkenheid bij en kennis van de verschillende (deel)sectoren en bestuurlijke ervaring.
- De Code kent als belangrijk principe bij besluitvorming dat elk bestuurslid stemrecht heeft. Dit is bij het fonds eveneens het geval. Nu de werkgeversgeleding sinds 1 juli 2014 drie leden kent en de geleding van werknemers/pensioengerechtigden vier leden heeft, ontstond behoefte aan een 'gewogen stemverhouding' om recht te blijven doen aan het uitgangspunt van paritair samengesteld bestuur. Door de gewogen stemverhouding hebben de werkgeversleden evenveel 'stemkracht' als de bestuursleden die de werknemers/pensioengerechtigden vertegenwoordigen. Deze gewogen stemverhouding is voorgelegd aan DNB. DNB heeft aangegeven akkoord te zijn met de gewogen stemverhouding van het fonds omdat er sprake is van uitzonderlijke samenstelling van het bestuur.
- Volgens de Code zou benoeming van leden van de raad van toezicht moeten plaatsvinden na een bindende voordracht door het verantwoordingsorgaan. Het bestuur heeft ervoor gekozen dat het verantwoordingsorgaan een adviesrecht heeft bij benoemingen van de leden van de raad van toezicht en daarmee ook bij een eventueel ontslag van leden van de raad van toezicht. Het bestuur is van mening dat een adviesrecht beter aansluit bij de andere (advies)bevoegdheden van het verantwoordingsorgaan. Bovendien vraagt het werven en selecteren van kandidaten voor de raad van toezicht een bepaalde setting waarvoor het verantwoordingsorgaan niet is ingericht. Dit is in 2015 besproken met het verantwoordingsorgaan en het verantwoordingsorgaan kon zich hierin vinden.
- De Code bepaalt dat het bestuur en het verantwoordingsorgaan zorgdragen dat de organen complementair zijn samengesteld. Ook moeten de organen een redelijke afspiegeling vormen van de belanghebbenden. Het fonds voldoet niet aan deze code. In 3.5 wordt hier verder op ingegaan.

Vooralsnog ziet het bestuur geen aanleiding om bovenstaande zienswijzen aan te passen.

3.5 Diversiteitsbeleid

De diversiteitsdoelstellingen voor 2016 zijn als volgt:

Bestuur	<ul style="list-style-type: none"> ■ minimaal 1 man, minimaal 1 vrouw ■ minimaal 1 lid boven en 1 lid onder de 40 jaar
Verantwoordingsorgaan	<ul style="list-style-type: none"> ■ minimaal 1 man, minimaal 1 vrouw ■ minimaal 1 lid boven en 1 lid onder de 40 jaar
Raad van Toezicht	<ul style="list-style-type: none"> ■ minimaal 1 man, minimaal 1 vrouw

Deze doelstellingen zijn vastgelegd in het geschiktheidsplan en de ABTN van het fonds. In 2017 staan de diversiteitsdoelstellingen opnieuw op de agenda van het bestuur.

De Code Pensioenfondsen stelt kwantitatieve normen aan de samenstelling van het bestuur en het verantwoordingsorgaan. In elk orgaan moeten zowel mannen als vrouwen plaats hebben, en zowel personen onder als boven de 40 jaar. Het bestuur van het fonds voldoet aan de leeftijdsnormen van de

Code, maar kent geen vrouwelijke bestuursleden. Het bestuur heeft besloten om per 1 januari 2017 de twee zittende bestuursleden te herbenoemen. Het bestuur heeft dit besluit genomen omdat er momenteel grote, complexe dossiers spelen: financiële positie en mogelijke korting, transitie administratie, transitie vermogensbeheer, nieuwe accountant en de discussie rondom werkgevers die vrijstelling aanvragen. Het bestuur prevaleert ervaring en deskundigheid boven diversiteit. Voor de herbenoeming van de voorzitter geldt tevens dat het bestuur van mening is dat het belangrijk is dat in deze roerige tijden het team goed gestuurd en geleid moet worden door een ervaren voorzitter met de juiste dossierkennis.

Het bestuur betreft de diversiteitsdiscussie breder dan alleen de fondsorganen. Zo weegt het bestuur ook de diversiteit van adviseurs en fondsondersteuners die intensief en nauw bij het bestuur betrokken zijn. De ondersteuner vanuit het bestuursbureau is een vrouw. Het verantwoordingsorgaan bestaat op dit moment drie vrouwen en vijf mannen. In 2016 zijn twee nieuwe leden van het verantwoordingsorgaan benoemd. Beide leden zijn jonger dan 40 jaar. De leden van het verantwoordingsorgaan worden benoemd door sociale partners.

De Raad van Toezicht bestond in 2016 uit één vrouw en twee mannen. In 2016 is een nieuw lid raad van toezicht benoemd. Het vertrekkende lid van de raad van toezicht was een vrouw waardoor het fonds opnieuw gekozen heeft om een vrouw te benoemen als lid van de raad van toezicht.

3.6 Contact met AFM en DNB

AFM

De AFM is als toezichthouder belast met het bevorderen van een zorgvuldige financiële dienstverlening aan consumenten, waaronder het bewaken van de informatie die pensioenfondsen verschaffen ten aanzien van juistheid en begrijpelijkheid. Er is in verslagjaar 2015 twee keer contact met AFM geweest. De AFM is op 1 december 2016 geïnformeerd over het niet tijdig versturen van het UPO voor 8,5% van de deelnemers. De belangrijkste reden was een onjuiste en onvolledige aanlevering van dienstverbandgegevens. Het bestuur was van mening dat het niet tijdig versturen van het UPO prevaleert boven het tijdig maar niet met de juiste gegevens versturen van het UPO. Naar aanleiding van vragen van de AFM heeft het fonds op 2 februari 2017 de AFM geïnformeerd over de vervolgacties en verbeterpunten.

AFM en DNB gezamenlijk

Het fonds heeft op 17 mei 2016 invulling gegeven aan het verzoek van de AFM en DNB inzake het verdiepend onderzoek over de financiële opzet en informatie. Op 15 december 2016 is het fonds geïnformeerd over de uitkomsten van dit onderzoek. Op 17 januari 2017 heeft het fonds besloten om in 2017 extra aandacht te besteden aan de kans op korten en de kans op en omvang van indexatie in de komende jaren.

DNB

DNB is als toezichthouder belast met het prudentieel toezicht. Dit toezicht richt zich op de financiële stevigheid van financiële ondernemingen. Doel is bij te dragen aan de stabiliteit van de financiële sector. Het fonds legt daarom structureel alle wijzigingen in statuten, reglementen, ABTN en de jaarstukken voor aan DNB. Verder informeert het fonds DNB met de voorgeschreven rapportages periodiek over de financiële situatie van het fonds.

Contact met DNB

Er is reguliere correspondentie met de toezichthouder geweest in 2016. Zo heeft het fonds van DNB verschillende algemene brieven ontvangen over op dat moment actuele thema's voor pensioenfondsen. Dit zijn onder andere de toezichtthema's 2016, instructiebrieven over het indienen van het herstelplan, de ABTN en de haalbaarheidstoets. Specifieke brieven die het fonds heeft ontvangen zijn de goedkeuringsbrieven na het benoemen van bestuursleden en het lid van de raad van toezicht, het akkoord op het door het fonds ingediende herstelplan en over het beveiligd versturen van e-mails naar DNB. Ook zijn de wijzigingen van fondsdocumenten als pensioenreglement, uitvoeringsreglement en de ABTN gemeld aan DNB.

In het verslagjaar 2016 heeft DNB geen bezoek gebracht aan het fonds. Er zijn in 2016 geen dwangsommen of boetes opgelegd aan het fonds.

Toezichtthema's 2016 DNB

DNB heeft de 'Toezicht vooruitblik 2016' gepubliceerd waarin DNB een overzicht geeft van de prioriteiten in het komende jaar van het toezicht van DNB. De toezichtthema's zijn besproken met het bestuur. De

conclusie was dat er geen onderwerpen zijn die niet bekend zijn bij het fonds of waar het fonds nog geen actie op ondernomen had. De doelstellingen van DNB waren:

- Herstel van vertrouwen;
- Vergroten professionaliteit;
- Toekomstbestendig pensioenstelsel.

Om de toezichtdoelstellingen voor de middellange termijn te realiseren heeft DNB in 2016 haar thematisch toezicht langs drie lijnen gezet. Ten eerste ziet DNB erop toe dat de Nederlandse financiële sector tijdig en adequaat voldoet aan (nieuwe) wetten regelgeving, waardoor de schokbestendigheid van de sector wordt vergroot. Ten tweede zet DNB in op een financiële sector die integer en transparant handelt. Dit draagt bij aan het vertrouwen in de sector. Ten derde vraagt DNB de Nederlandse financiële sector om rekening te houden met macro-economische ontwikkelingen en te werken aan een toekomstbestendige sector. Het spreekt daarbij vanzelf dat de toezichtthema's in het verlengde liggen en soms een nadere uitwerking vormen van de prioriteiten die voor het reguliere toezicht gelden.

3.7 Aanbevelingen n.a.v. jaarwerk 2015

Elk jaar geeft de certificerend actuaire, de accountant, de raad van toezicht en het verantwoordingsorgaan adviezen/aanbevelingen n.a.v. het jaarwerk. Alle aanbevelingen worden in kaart gebracht en één keer per kwartaal wordt de voortgang in de bestuursvergadering besproken. De betreffende partijen worden geïnformeerd over de uitkomsten hiervan.

4 Risicomanagement beleid

Integraal risicomanagement

De wijze waarop het bestuur omgaat met integraal risicomanagement, het risicoraamwerk en de wijze waarop risicomanagement deel uitmaakt van het besturen van het fonds is vastgelegd in het beleidsdocument risicostrategie en risicobeleid. Een samenvatting van dit beleid is vastgelegd in de ABTN van het fonds.

Risicobereidheid

Bij de realisatie van de doelstellingen van het fonds wordt het bestuur geconfronteerd met risico's. Sommige risico's worden bewust gelopen en in andere situaties wil het fonds een zo minimaal mogelijk risico lopen. Hierbij maakt het bestuur van het fonds bewust onderscheid tussen financiële en niet-financiële risico's.

Financiële risico's

Het financieel beleid is onder te verdelen in premie-, toeslagen-, kortings- en beleggingsbeleid. Het bestuur heeft investment beliefs gedefinieerd die fungeren als uitgangspunt voor het beleggingsbeleid. Deze beliefs dienen als input voor de periodieke ALM studie welke even als periodieke scenario analyses plaatsvinden om nadere invulling te geven aan het toegestane risicobudget en de vaststelling van de strategische beleggingsportefeuille. Het toegestane risicobudget kan worden uitgedrukt in het vereist eigen vermogen waarbij een verdeling kan worden gemaakt naar verschillende onderliggende financiële risico's.

Niet-financiële risico's

Ten aanzien van de niet-financiële risico's en de getroffen beheersmaatregelen streeft het fonds naar een kwalitatief hoogwaardige uitvoering van de organisatie van het fonds, waarbij minimaal voldaan wordt aan de wet- en regelgeving, zoveel als mogelijk wordt aangesloten bij de best practices in de pensioensector en hoge eisen worden gesteld aan de kwaliteit van de pensioenadministratie en het vermogensbeheer. De risicobereidheid van het bestuur ten aanzien van de niet-financiële risico's is laag.

Risicomanagementproces

Hieronder wordt het risicomanagementproces toegelicht. Dit proces vindt volgens een vaste cyclus plaats:

STAP	Onderdeel	Toelichting
1	Risicostrategie	Het opstellen van de risicostrategie en hieraan gekoppeld de risicobereidheid
2	Identificatie risico's	Jaarlijkse update van de integrale risicoanalyse. Welke risico's hebben een hoge mate van prioriteit en worden het komende jaar opgepakt?
3	Bepalen en implementeren van beleid	Wat zijn de normen en beheersmaatregelen? Zijn er nieuw vastgestelde normen en beheersmaatregelen die moeten worden geïmplementeerd?
4	Monitoring en rapportage	Hoe wordt er over risico's gerapporteerd en op welke wijze vindt de monitoring plaats?

Het bestuur monitort de ontwikkelingen van (de beheersing van) de financiële en niet-financiële risico's aan de hand van een integrale risicomanagementrapportage, welke op kwartaalbasis door de administrateur, TKP Pensioen, wordt opgesteld en aangeleverd. De in deze rapportage verwerkte data worden vanuit TKP Pensioen zelf, Cardano en de risicomanager binnen het bestuursbureau aangeleverd. Voordat deze rapportage aan het bestuur wordt voorgelegd, wordt deze inhoudelijk door de risicomanager van het fonds getoetst en verzorgt een toelichting. In aanvulling hierop beoordeeld de risicomanager overige relevante (niet-)reguliere rapportages, waaronder de ISAE 3402 rapportages. Met de rapportage verkrijgt het fonds op integrale wijze managementinformatie en weet hiermee prioritering aan te brengen in de strategische jaaragenda.

Het fonds is zich ervan bewust dat naast het toedelen van verantwoordelijkheden ook de risicocultuur of het risicobewustzijn een kritische succesfactor is in het hebben van integraal risicomanagement. De risicocultuur wordt doorlopend door het fonds benoemd en uitgedragen in de evaluatiegesprekken die het fonds houdt, de controle van het fonds op de naleving van de processen en door risicobewustzijn als vast

onderwerp te maken in de jaarlijkse bestuursevaluatie. Verder worden gevraagde besluiten waar relevant voorzien van een risicoparagraaf, waarin alle risico's zijn genoemd.

In 2016 heeft het fonds de volgende verbeteringen aangebracht in het systeem van risicomanagement door de volgende elementen in het proces te verbeteren:

- **Risicokwantificering:** het fonds heeft de bestaande risicowaarderingschalen grondig herijkt. Zowel voor de financiële als de niet-financiële risico's wordt gebruik gemaakt van drie impactschalen. Wel wordt voor wat betreft de materialiteit van 'impact' onderscheid gemaakt tussen beide type risico's, aangezien de impact bij niet-financiële risico's naar verwachting beperkter zal zijn dan bij de financiële risico's en bovendien is de impact bij niet-financiële risico's niet altijd in een financiële impact uit te drukken.
- **Integrale risicomanagementrapportage:** het fonds heeft naar aanleiding van de in 2016 gehouden integrale risico analyse besloten de rapportageopzet aan te vullen. Zo wordt onder meer een koppeling gelegd tussen de risicomatrix en de pijngrens van het fonds. De pijngrens is het dekkingsgraadniveau dat het bestuur wil beschermen in het crisisscenario. Concreet gesteld, eerst moet sprake zijn van een minimale dekkingsgraad in een extreem negatief economisch scenario alvorens over te gaan tot een maximale korting. De nieuwe opzet zal in Q1, 2017 ter besluitvorming aan het bestuur worden voorgelegd.

Risico's 2016

Het fonds hanteert in haar beleidsdocument het FIRM-model van DNB als basis voor de indeling op hoofdcategorie. In de jaarlijkse risicoanalyse identificeert het bestuur specifieke risico's waarvan de naamgeving en/of indeling niet per definitie overeenstemt met de FIRM risico-indeling. Omwille van de leesbaarheid en vergelijkbaarheid met andere fondsen wordt hieronder wel zoveel als mogelijk de FIRM indeling aangehouden. Het beleid is onderverdeeld in financieel en niet-financieel.

In 2016 heeft het bestuur extra aandacht besteed aan de volgende risico's:

- Matching/renterisico;
- Uitbestedingsrisico;
- Transitierisico en
- IT-risico.

Het fonds heeft uitgebreid onderzoek gedaan naar de uitvoering en de invulling van het rentebeleid. Dit heeft geleid tot de implementatie van een nieuwe beheerder van de matchingportefeuille en een wijziging in de invulling van het rentebeleid. N.a.v. de algehele evaluatie van uitbestedingspartijen is daarnaast een vaste adviseur vermogensbeheer en een nieuwe accountant benoemd. Een separaat opgerichte transitiewerkgroep en de risicomanager hebben de transitie gemonitord.

Daarnaast is er vanwege wijzigingen in de wetgeving (o.a. ingang Wet Meldplicht Datalekken) extra aandacht vanuit het bestuur geweest voor het IT-risico. In de volgende tabel wordt nader ingegaan op de genomen beheersmaatregelen. Voor deze specifieke, maar ook voor de overige risicocategorieën zijn de belangrijkste ontwikkelingen en maatregelen over 2016 beschreven. Indien het risico niet wordt geaccepteerd, zijn aanvullende maatregelen vastgesteld:

Risicocategorie	Belangrijkste ontwikkelingen en maatregelen 2016
Matching/rente	Hierin worden verschillende subrisico's onderscheiden. Het eerste subrisico betreft het renterisico. In de eerste plaats heeft het fonds het rente-afdekkingsbeleid aangepast door over te gaan van een vaste renteafdekking naar een dynamische staffel, dit met inachtneming van het risicoprofiel. De risico's in de renteafdekking zijn verder verlaagd door minder kredietrisico op te nemen. DNB heeft bevestigd geen bezwaren tegen deze aanpassing te hebben. Het restrisico wordt geaccepteerd. Met de implementatie van de nieuwe beheerder van de matchingportefeuille is het operationele risico verkleind en de flexibiliteit ten aanzien van de invulling van de renteafdekking vergroot. Het huidige risiconiveau wordt geaccepteerd. Het restrisico wordt geaccepteerd. Het curverisico is verder beheerst door het vaststellen van bandbreedtes. Ook hier wordt het restrisico geaccepteerd. Het inflatierisico betreft het risico dat de opgebouwde aanspraken als gevolg van achterblijvende rendementen in koopkracht

Marktrisico	<p>afnemen. Ook in 2016 zijn er geen toeslagen verleend en naar verwachting worden deze ook in 2017 niet verleend. Het bestuur werkt met een herstelplan op basis waarvan het bestuur moet aantonen hoe zij denkt weer uit herstel te raken. Het restrisico wordt geaccepteerd. Het derde subrisico betreft het valutarisico. In 2016 is dit risico beter beheerst door uitvoering via CLS. Daarnaast zijn de kosten verlaagd door het hanteren van langere termijn contracten en de transitie van de valuta-afdekking van KAS BANK naar Cardano. Het restrisico wordt geaccepteerd. Ook voor het liquiditeitsrisico geldt dat dit risico qua beheersbaarheid niet materieel is gewijzigd en dat het restrisico wordt geaccepteerd. Voor 2017 is Central Clearing wederom een aandachtspunt, evenals een aanscherping van de rapportage over de matchingportefeuille. Het tegenpartijrisico is verder beheerst door het beschikken over eigen ISDA's. Het restrisico wordt geaccepteerd.</p>
Kredietrisico	<p>Financiële markten zijn erg volatiel en grillig. De voorspellende waarde van historische data is beperkt. Kansen die worden gehangen aan risicomaten zoals 'kans op onderdekking' zijn instabiel en lastig te interpreteren. Deze problemen worden ondervangen door het gebruik van een beperkt aantal extreme economische scenario's op een overzichtelijke horizon van drie jaar, zonder daar een kans aan te verbinden. Het doel van de scenario-analyse, welke door Cardano op kwartaalbasis wordt verzorgd, is om ervoor te zorgen dat het te voeren beleid in ieder scenario tot uitkomsten leidt, die gegeven dat scenario acceptabel (draaglijk) zijn voor het fonds. Daarnaast stuurt het fonds in het kader van de beheersing van dit risico op de door haar vastgestelde pijngrens. Als de dekkingsgraad onder de pijngrens terecht komt wordt bijgestuurd zodat de gevolgen van het crisisscenario weer binnen de risicohouding vallen. Bijsturing kan door risico terug te nemen. Dit kan onder andere betekenen dat de aandelenallocatie deels wordt afgebouwd, minder renterisico wordt gelopen of het afdekken van staartrisico. De toets of de dekkingsgraad van het fonds binnen de pijngrens blijft in een crisisscenario wordt periodiek uitgevoerd en ook materiële aanpassingen aan de balans worden vooraf getoetst. Verder is in 2016 besloten de returnportefeuille opnieuw in te richten. Een eerste besluit hiertoe is genomen door hypotheken aan de portefeuille toe te voegen. Dit zal in 2017 worden geëffectueerd. Het restrisico wordt geaccepteerd.</p>
Verzekeringstechnisch-Risico	<p>Binnen de matchingportefeuille is het kredietrisico verder beheerst door alleen hogere ratings toe te staan. Het restrisico wordt geaccepteerd.</p> <p>Hier betreft het vooral de beheersing van het langlevensrisico. Per eind Q3, 2016 is de overgang naar actuele prognosetafels geïmplementeerd. Het restrisico wordt geaccepteerd maar dit heeft dit wel verhoogde aandacht van het bestuur.</p>

Risicocategorie	Belangrijkste ontwikkelingen en maatregelen 2016
Omgevingsrisico	<p>Het omgevingsrisico heeft vooral betrekking op de representativiteit in verband met de lage organisatiegraad van partijen, de ontwikkelingen binnen zwembaden, een potentiële uitstroom van werkgevers als gevolg van een lage z-score en het draagvlak van fondsen in het algemeen. Aanvullend getroffen beheersmaatregelen zijn (1) het doorlopend monitoren van ontwikkelingen in de sector (specifiek Sportfondsen en zwembaden) – dit is een vast agendapunt van het dagelijks bestuur – en (2) een strategiesessie toekomst fonds (voorbereiding gestart in Q4, 2016). Het restrisico wordt geaccepteerd.</p>
Operationeel risico	<p>Dit risico wordt vooral ingegeven door een toenemende druk van wet- en regelgeving. Enerzijds beperkt dit de bewegingsruimte van het bestuur en anderzijds heeft dit impact op de tijdsbesteding, besluitvorming en de beheersbaarheid van de uitvoeringskosten. Verder spelen ook de systemen en processen bij de uitbestedingspartijen een impactvolle rol. Hierbij moet gedacht worden aan de consolidatie in de sector in combinatie met groeicapaciteit en aanpassing van IT systemen als gevolg van de beoogde wijziging van het Nederlandse pensioenstelsel. Het bestuur heeft als aanvullende beheersmaatregel vastgesteld het beschrijven en vastleggen in een AO/IC handboek van een aantal kritische processen. Voor 2017 staat het ICT-risico bij het fonds op de agenda. Het restrisico wordt geaccepteerd maar heeft dit wel verhoogde aandacht van het bestuur.</p>
Uitbestedingsrisico	<p>In 2016 heeft het fonds haar uitbestedingspartijen geëvalueerd. Dit heeft geleid tot een transitie van een deel van de vermogensbeheer-activiteiten van BlackRock en BNP Paribas naar Cardano (voor een verdere toelichting wordt verwezen naar 'Transitierisico'). Tevens is Cardano als vaste adviseur benoemd. Verder heeft het fonds Mazars als waarmerkend accountant benoemd, voor het eerst over boekjaar 2016. Ook is in verband met een personele wisseling binnen Willis Towers Watson een nieuwe actuaire van dezelfde organisatie benoemd. Daarnaast is er periodiek overleg geweest met TKP Pensioen over relevante uitvoeringstechnische aspecten als ook de kwaliteit van de dienstverlening en de onderlinge samenwerking. Het restrisico wordt geaccepteerd maar dit heeft wel verhoogde aandacht van het bestuur.</p>
Integriteitsrisico	<p>Het bestuur heeft in 2016 net als voorgaande jaren een integriteitsrisicoanalyse uitgevoerd. + aanvullende maatregelen getroffen. Daarnaast heeft het fonds aanvullende controles uitgevoerd in het kader van de Sanctiewetgeving. Dit heeft niet geleid tot aanvullende beheersmaatregelen. Het huidige risiconiveau wordt geaccepteerd. Begin 2017 zal het bestuur een update van het integriteitsbeleid vaststellen met daarin een beschrijving van de aanvullend getroffen beheersmaatregelen.</p>
IT-risico	<p>In 2016 is uitgebreid stilgestaan bij het IT-risico. Hierbij heeft de IT-risico-analyse van 2015 als vertrekpunt gediend. Het risico voor het fonds is dat bij het niet voldoen aan wet- en regelgeving een boete zal worden opgelegd. Daarnaast kan er sprake zijn van reputatieschade bij het niet accuraat omgaan met privacy gevoelige data. Dit heeft geleid tot een tweetal aanvullende beheersmaatregelen:</p>

Juridisch risico	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Naar aanleiding van de Wet meldplicht datalekken, per 1 januari 2016 ingevoerd, is bij de uitbestedingspartijen die te maken hebben met privacygevoelige data, extra informatie opgevraagd, geanalyseerd en indien nodig is de bewerkersovereenkomst met deze partijen aangepast; ▪ Er is een beleid 'meldplicht datalekken' opgesteld zodat voor de verantwoordelijke (het fonds) en de bewerker (TKP Pensioen) duidelijk is wie welke verantwoordelijkheid heeft in geval van een eventuele datalek. <p>In 2016 heeft zich een datalek voorgedaan welke aan de toezichthouders is gemeld. Dit heeft niet geleid tot aanvullende vragen en/of een opgelegde boete.</p> <p>In 2016 is een aantal fondsdocumenten geactualiseerd en is het fonds begin 2016 opnieuw met Montae Bestuurscentrum B.V. een overeenkomst voor de bestuursondersteuning aangegaan. Eind 2016 zijn het fonds en Montae in overleg getreden over verlenging van de overeenkomst. Verder is eind 2016 een opdrachtbevestiging 'controle jaarwerk 2016' aan Mazars getekend. Verder wordt het aansprakelijkheidsdossier m.b.t. Syntrus Achmea door het dagelijks bestuur gemonitord op eventuele ontwikkelingen en hieraan gerelateerde te nemen acties. Het restrisico wordt geaccepteerd.</p>
------------------	--

Naast de reguliere FIRM risico's wordt hieronder ook ingegaan op een niet-regulier risico, zijnde het transitierisico 'matching- en valutaportefeuille'.

Transitierisico	<p>In 2016 heeft een transitie van de matchingportefeuille van BlackRock en BNP Paribas naar Cardano plaatsgevonden. Daarnaast heeft ook een transitie van de uitvoering van de valuta-afdekking van KAS BANK naar Cardano plaatsgevonden. Namens het bestuur hebben de transitiewerkgroep en de risicomanager gezamenlijk het proces permanent gemonitord door middel van periodieke overleggen met de betrokken partijen en voortgangs-rapportages en heeft tevens een gezamenlijke evaluatie van het proces plaatsgevonden. Gedurende het proces zijn de operationele risico's zeer beperkt geweest. Er is een incident geweest, waarvan de helft van de schade die is ontstaan aan het fonds vergoed is. Hierover vindt nog een gesprek plaats met de betreffende partij.</p>
-----------------	---

Financieel crisisplan

Het fonds heeft in 2016 gelijktijdig met de vaststelling van de ABTN het crisisplan besproken. Doel van een crisisplan is dat het bestuur vooraf beschrijft welke crisismaatregelen beschikbaar zijn, wat de impact van deze maatregelen is en welke procedures doorlopen moeten worden. Zodoende kan het bestuur slagvaardig opereren wanneer een crisissituatie daadwerkelijk optreedt. Het crisisplan is opgenomen in de ABTN.

Ontwikkelingen beleggings-, actuarieel en renterisico

Beleggingsrisico

De manier waarop de matchingportefeuille is ingericht, zorgt er ook bij de nieuwe beheerder voor dat er relatief grotere belangen per land in de matchingportefeuille kunnen zijn opgenomen (concentratierisico). Dit zorgt o.a. voor een grote allocatie naar de Franse, Nederlandse en Duitse staat. Het fonds accepteert dit risico, omdat het veiligere staatsobligaties betreft. De beleggingen binnen de returnportefeuille worden grotendeels wereldwijd belegd. Per beleggingscategorie is een afweging gemaakt tussen kosten en implementeerbaarheid van het afdekken van valutarisico en het effect op het risicoprofiel.

Actuarieel risico

Op 13 september 2016 heeft het AG de prognosetafel 2016 gepubliceerd. Ten opzichte van de prognosetafel 2014 neemt de levensverwachting voor vrouwen toe en blijft de levensverwachting voor mannen vrijwel gelijk. Naast de prognosetafel, maakt het fonds ook gebruik van een model voor de ervaringssterfte dat is gebaseerd op het inkomensniveau van deelnemers. Zonder aanvullende impactberekeningen te maken, heeft het fonds besloten per 31-12-2016 de grondslagen te actualiseren. Het is voor het fonds evident dat de grondslagen actueel dienen te zijn. De nieuwe tafels zullen worden verwerkt in de toekomstige jaarpremies. Vanuit de januari berekeningen is gebleken dat de nieuwe tafels juist zorgen voor een vrijval van de waarde van de verplichtingen en hiermee is er dus geen sprake van een 'last' over het verleden.

Renterisico: vanuit de regelgeving is het voor fondsen waarschijnlijk in 2018 verplicht om transacties in derivaten via een Central Clearinghouse uit te handelen. Zolang swaps nog niet via Central Clearing worden aangekocht, wordt kredietrisico gelopen in de matching portefeuille door het aangaan van swaps met tegenpartijen. In het tegenpartijbeleid dat wordt uitgevoerd door de nieuwe vermogensbeheerder van de matchingportefeuille zijn maatregelen opgenomen ten aanzien van de selectie van en het aantal tegenpartijen waarvan gebruik gemaakt kan worden.

5 Ondertekening

Amersfoort, 6 juni 2017

het bestuur,

Drs. R. van Dijk

Drs. F.B.P. Jansen

M. Merks

Plaatsvervangend voorzitter

A.J.M. Schmidt Msc

Mr. M.W. van Straten

L.H.C. Vincken

E.P. de Vries

Voorzitter

6 Rapport Compliance Officer

6.1 Samenvatting Rapport Compliance Officer

De compliance officer toets jaarlijks of de gedragscode van het fonds is nageleefd. De rapportage inzake de naleving van de gedragscode over 2016 is tijdens de bestuursvergadering van 16 mei 2017 besproken. De compliance officer geeft in het rapport aan dat de gedragsregels in 2016 zijn nageleefd.

De compliance officer heeft een drietal verbeterpunten voorgesteld die in de bestuursvergadering van 16 mei 2017 zijn besproken.

6.2 Reactie bestuur op Rapport Compliance Officer

Het bestuur heeft de verbeterpunten in de bestuursvergadering van 16 mei 2016 besproken. Het bestuur heeft besloten om de verbeterpunten in 2017 op te pakken en zal dit terugkoppelen naar de compliance officer.

7 Bevindingen Raad van Toezicht

7.1 Samenvatting Rapportage Raad van Toezicht

Deze rapportage bevat de bevindingen van de Raad van Toezicht (hierna RvT) van het fonds naar aanleiding van haar onderzoek naar het functioneren van het bestuur van het fonds over het kalenderjaar 2016.

De RvT heeft tot taak toezicht te houden op het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken in het fonds. De RvT is ten minste belast met het toezien op adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging door het bestuur en legt verantwoording af over de uitvoering van de taken aan het verantwoordingsorgaan en in het jaarverslag. Daarnaast heeft de RvT goedkeuringsrechten ten aanzien van een aantal bestuursbesluiten. De RvT heeft de VITP-Toezichtcode als normenkader bij de uitvoering van haar taak betrokken.

Specifieke thema's 2016

De RvT heeft in overleg met het bestuur een plan van aanpak opgesteld voor 2016, met een aantal specifieke thema's waarop de RvT zich richt, namelijk:

1. Vermogensbeheer voor wat betreft de uitbesteding daarvan, de rente hedge en de rapportages daarover.

Op het gebied van vermogensbeheer wordt door de RvT in dit rapport een aantal specifieke aandachtspunten en aanbevelingen gedaan.

2. Opzet risicomangement.

Naar het oordeel van de RvT is sprake van een verbeterde opzet van het risicomangement van het fonds. Het bestuur heeft in het verslagjaar goede stappen gezet en in belangrijke mate opvolging gegeven aan de aanbevelingen van de RvT over 2015.

3. De lange termijn visie van het bestuur ten aanzien van de toekomst van het fonds.

De RvT moedigt het bestuur om door te gaan met de doorvertaling van missie naar strategie en ook specifieke aandacht te besteden in 2017 aan de toekomstige strategische oriëntatie van het fonds.

4. Algemeen oordeel

De RvT heeft een positief oordeel over het functioneren van het bestuur. Het bestuur is naar het oordeel van de RvT in voldoende mate in control, en is bewust bezig om verbeteringen aan te brengen waar dat nodig is, maar er moeten nog wel een aantal stappen gezet worden met betrekking tot de rapportages en het balansmanagement. In 2016 is op veel gebieden voortgang gemaakt. Zonder compleet te zijn noemen wij het uitbesteden van de risicomangement portefeuille, het verder inregelen van de switch van de pensioenadministratie en het opstellen van een risicomangement framework.

5 Opvolging eerdere aanbevelingen

De meeste aanbevelingen van ons rapport over 2015 zijn onderwerp van gesprek geweest en opgevolgd.

Functioneren governance

De governance functioneert naar behoren. De omvang van het fonds en het toegenomen toezicht en de complexiteit op met name het beleggingsgedeelte van het fonds zijn enkele redenen om een aantal wijzigingen in de governance aan te brengen, die recht doen aan de omvang van het fonds en een bijbehorende inrichting naar de toekomst.

De RvT geeft het bestuur in overweging om een adviescommissie beleggingen aan te stellen voor het behandelen van de vermogensbeheer onderwerpen en het voorbereiden van adviezen aan het bestuur daaromtrent. Bij de samenstelling van een beleggingsadviescommissie wordt het bestuur gevraagd stil te staan bij de balans tussen bestuursleden en externe deskundigen.

Beleid bestuur

De bestuursvergaderingen worden professioneel voorbereid. De opkomst bij de vergaderingen is goed. De missie, visie en strategie zijn nog in ontwikkeling mede in het kader van de discussie over de opzet van een nieuw pensioenstelsel, de ontwikkelingen in enerzijds de recreatiebranche en anderzijds de ontwikkelingen ten aanzien van zwembaden en scholen.

Risicomanagement

In 2016 zijn duidelijk stappen gezet om het risicomanagement van het fonds beter in te kaderen.

Evenwichtige belangenafweging

De RvT is van oordeel dat het bestuur in de besluitvorming tot een evenwichtige belangenafweging heeft kunnen komen. In de verslaglegging wordt dit nu ook explicieter vastgelegd. Dit is des te belangrijker nu premiestelling en eventueel doorvoeren van kortingen aan de orde zijn of kunnen komen.

Communicatie

Het bestuur communiceert helder en duidelijk over haar beleid.

Naleving code pensioenfondsen

Op onderdelen wijkt het bestuur bewust af van de Code Pensioenfondsen. Deze afwijkingen zijn het aantal zittingstermijnen van bestuursleden, het gebruik van gewogen stemverhoudingen, de benoemingsprocedure van de leden van de RvT en het diversiteitsbeleid. De RvT heeft hier een aantal gesprekken over gevoerd. Daar waar wordt afgeweken van de code heeft het bestuur de motivering en verantwoording verbeterd. Gedurende 2016 heeft de RvT in het kader van herbenoeming bestuursleden met twee te benoemen bestuurders afzonderlijk gesprekken gevoerd.

6. Cultuur en gedrag

De RvT heeft middels het bijwonen van een aantal bestuursvergaderingen zich een beeld kunnen vormen van het gedrag en de cultuur van het bestuur en is hier in z'n algemeenheid positief over gestemd.

Tot slot

De RvT heeft vertrouwen in de opvolging door het bestuur van haar aanbevelingen en ziet uit naar een verdere samenwerking met het bestuur.

Dhr. Drs. H.J. Machielsen (voorzitter)
Mw. C.D. Rozé (lid sinds 20 september 2016)
Dhr. Drs. L.C.A. Scheepens CPE

7.2 Reactie bestuur op Rapportage Raad van Toezicht

De Raad van Toezicht (hierna RvT) heeft in haar rapportage van 20 maart 2017 een aantal bevindingen gedaan. Het bestuur heeft samen met de RvT de rapportage besproken tijdens de bestuursvergadering van 13 april 2017. Het bestuur kan zich vinden in de bevindingen van de RvT.

Het bestuur wil de RvT danken voor de wijze waarop de RvT tot haar bevindingen is gekomen en is blij dat de RvT tot een aantal concrete aanbevelingen is gekomen. Het bestuur is verheugd te constateren dat de RvT een positief oordeel heeft gegeven over het functioneren van het bestuur.

De bevindingen en aanbevelingen worden in het derde kwartaal van 2017 besproken binnen het bestuur waarbij per bevinding of aanbeveling gemotiveerd zal worden aangegeven of en hoe hier opvolging aan zal worden gegeven. Dit zal dan worden teruggekoppeld aan de RvT. In het jaarverslag 2017 zal over de opvolging worden gerapporteerd.

Goedkeuring jaarverslag 2016

De Raad van Toezicht heeft op 6 juni 2017 haar goedkeuring verleend bij het jaarverslag over 2016.

8 Verslag verantwoordingsorgaan

8.1 Verslag verantwoordingsorgaan

Het verantwoordingsorgaan (VO) van het bestuur van Pensioenfonds Recreatie is ingesteld per 1 juli 2014 en rapporteert over haar bevindingen en oordelen over het boekjaar 2016.

In haar vergadering van 19 mei 2017 heeft het VO een oordeel gegeven over het door het bestuur in 2016 gevoerde beleid en de wijze waarop het is uitgevoerd, op basis van de aan haar verstrekte documenten en informatie, en heeft daarbij de volgende bevindingen en oordelen vastgesteld.

In 2016 heeft het VO 11 maal vergaderd, waarvan 5x een eigen vergadering, 5x met het dagelijks bestuur (DB) en 1x met de Raad van Toezicht. Het VO ontving 6 adviesaanvragen.

Bevindingen

- Het VO waardeert de samenwerking en de open discussies met het DB en constateert een stijgende lijn in het niveau van de discussies. Het VO zou het op prijs stellen om in plaats van alleen met het DB te vergaderen, een keer per jaar een formele vergadering met het bestuur te hebben. Bijvoorbeeld de vergadering waarin het jaarverslag wordt toegelicht. Dit om meer gevoel te krijgen bij het functioneren van het totale bestuur.
- De interne opleiding helpt het VO om haar deskundigheid op niveau te houden. De vergaderingen van het VO en het DB, waarin het DB het VO meeneemt in de actuele ontwikkelingen bij het fonds, dragen eveneens bij aan de deskundigheidsontwikkeling.
- Alhoewel het proces rondom de adviesaanvragen in 2016 beter is ingericht, door een toelichting van de adviesaanvraag te ontvangen tijdens een VO/DB vergadering, zou het VO dit nog strakker willen inrichten. Het VO zou, daar waar mogelijk, voordat de adviesaanvraag wordt gestuurd, eerst een aankondiging met toelichting van de adviesaanvraag door het DB willen ontvangen, waarna het VO in een eigen vergadering tot een gedegen advies kan komen.
- Het VO maakt zich enigszins zorgen over de toekomst van het fonds, aangezien de financiële positie van het pensioenfonds in 2016 niet is verbeterd. Het VO constateert dat het bestuur de toekomst van het pensioenstelsel onvoldoende meeneemt in de discussie over de toekomstvisie van het pensioenfonds.
- Het VO waardeert de pro actieve houding die het bestuur heeft (gehad) inzake de benadering van de zwembaden en -scholen.
- Het VO complimenteert het bestuur met de wijze waarop zij doortastend heeft geopereerd in de besprekingen met de vorige uitvoerder over de beëindiging van de overeenkomst.
- De transitie van de matchingportefeuille naar Cardano is positief verlopen. Het VO constateert dat het bestuur hier een zorgvuldig proces heeft gevolgd. Het VO is goed meegenomen in de overwegingen van de keuzes die door het bestuur zijn gemaakt.
- De door het bestuur gefaciliteerde bijeenkomst van het VO met de communicatieadviseur van TKP is, voor de beeldvorming, goed geweest
- Het VO is blij nog net voor het einde van het jaar weer compleet te zijn.
- Met het bestuur is de afspraak gemaakt om ook in 2017 de samenwerking en werkwijze te evalueren.

Oordeel

Het VO is van oordeel dat op basis van de aan haar toegereikte informatie:

- het bestuur de aanbevelingen van het VO van vorig jaar heeft opgevolgd;
- de verstrekte informatie transparant, volledig en leesbaar is waarbij het VO in een vroeg stadium wordt meegenomen;
- het bestuur in 2016 een beleid heeft gevoerd, waarbij de belangen van alle betrokkenen zo goed mogelijk afgewogen zijn.

Aanbevelingen

Het VO heeft de volgende aanbevelingen aan het bestuur:

- Zorg 1x per jaar voor een formeel overleg tussen het volledige bestuur en het VO.
- Blijf doorlopend werken aan een heldere, eerlijke en begrijpelijke communicatie met de deelnemers. Maak de mogelijke rol van de werkgever richting de deelnemers hierbij duidelijk.
- Bewaak en verbeter de processen met betrekking tot de adviesaanvragen aan het VO.
- Blijf zorgdragen voor het deskundigheidsniveau van het VO.
- Ontwikkel een strategische toekomstvisie voor het fonds en neem het VO mee in de afwegingen die het bestuur hierin maakt.

8.2 Reactie van het bestuur op het verslag van het verantwoordingsorgaan

Het bestuur bedankt het VO voor haar bevindingen, oordeel en aanbevelingen. Het bestuur is blij dat het VO een aantal concrete en praktische aanbevelingen doet waar het bestuur echt iets mee kan.

De bevindingen en aanbevelingen worden in het derde kwartaal van 2017 besproken binnen het bestuur waarbij per bevinding of aanbeveling gemotiveerd zal worden aangegeven of en hoe hier opvolging aan zal worden gegeven. Dit zal dan worden teruggekoppeld aan het VO. In het jaarverslag 2017 zal over de opvolging worden gerapporteerd.

Jaarrekening

9 Jaarrekening

9.1 Balans per 31 december 2016

		<u>31-12-2016</u>	<u>31-12-2015</u>
		€	€
ACTIVA			
Beleggingen voor risico pensioenfonds	(1)	661.834	625.652
Vorderingen en overlopende activa	(2)	13.566	8.220
Overige activa	(3)	703	3.425
TOTAAL ACTIVA		<u>676.103</u>	<u>637.297</u>
PASSIVA			
Stichtingskapitaal en reserves	(4)	-14.958	-10.106
Technische voorzieningen	(5)	677.771	571.799
Derivaten met negatieve waarde	(6)	10.203	33.930
Overige schulden en overlopende passiva	(7)	3.087	41.674
TOTAAL PASSIVA		<u>676.103</u>	<u>637.297</u>

(-) De bij de posten vermelde nummers verwijzen naar de toelichting op de balans vanaf pagina 58.

9.2 Staat van baten en lasten

	2016		2015	
	€	€	€	€
Baten				
Premiebijdragen voor risico pensioenfonds (8)		40.485		38.471
Beleggingsresultaten risico pensioenfonds (9)		67.558		-8.954
Overige baten (10)		655		94
Totaal baten		<u>108.698</u>		<u>29.611</u>
Lasten				
Pensioenuitkeringen (11)		4.172		3.682
Pensioenuitvoeringskosten (12)		3.158		3.522
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds (13)				
- Pensioenopbouw	35.632		30.308	
- Rentetoevoeging	-353		900	
- Onttrekking voor uitkeringen en uitvoeringskosten	-4.564		-3.948	
- Wijziging marktrente	78.228		54.653	
- Aanpassing sterftekansen	-3.789		0	
- Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-197		370	
- Aanpassing kostenvoorziening	-1.969		-202	
- Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen	2.984		5.181	
		<u>105.972</u>		<u>87.262</u>
Saldo overdracht van rechten (14)		232		-414
Overige lasten (15)		17		392
Totaal lasten		<u>113.551</u>		<u>94.444</u>
Saldo van baten en lasten		<u>-4.853</u>		<u>-64.833</u>
<i>Bestemming van het saldo van baten en lasten</i>				
Algemene reserve		-9.558		-98.164
Bestemmingsreserves		4.705		33.331
		<u>-4.853</u>		<u>-64.833</u>

(-) De bij de posten vermelde nummers verwijzen naar de toelichting op de staat van baten en lasten vanaf pagina 84.

9.3 Kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de directe methode.

	2016		2015	
	€	€	€	€
Kasstroom uit pensioenactiviteiten				
Ontvangsten				
Ontvangen premies	41.866		37.320	
Ontvangen in verband met overdracht van rechten	516		898	
		42.382		38.218
Uitgaven				
Betaalde pensioenuitkeringen	-4.163		-3.682	
Betaald in verband met overdracht van rechten	-748		-484	
Betaalde pensioenuitvoeringskosten	-3.305		-2.941	
Overige mutaties inzake pensioenactiviteiten	-647		-358	
		-8.863		-7.465
Totale kasstroom uit pensioenactiviteiten		33.519		30.753
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten				
Ontvangsten				
Ontvangen directe beleggingsopbrengsten	3.538		320	
Verkopen en aflossingen van beleggingen	734.208		278.904	
		737.746		279.224
Uitgaven				
Aankopen beleggingen	-772.996		-307.876	
Betaalde kosten van vermogensbeheer	-991		-595	
Overige mutaties inzake beleggingen	0		318	
		-773.987		-308.153
Totale kasstroom uit beleggingsactiviteiten		-36.241		-28.929
Netto kasstroom		-2.722		1.824
Mutatie liquide middelen		-2.722		1.824
Samenstelling geldmiddelen				
		2016		2015
	€		€	
Liquide middelen primo boekjaar		3.425		1.601
Liquide middelen ultimo boekjaar		703		3.425
Waarvan:				
Voor risico pensioenfonds		703		3.425
Voor risico deelnemers		0		0

9.4 Toelichting op de jaarrekening

9.4.1 Algemeen

Activiteiten

Stichting Pensioenfonds Recreatie (hierna 'het fonds'), is statutair gevestigd te Zoetermeer. De stichting is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 41160246.

Het doel van het fonds is het nu en in de toekomst verstrekken van uitkeringen aan gepensioneerden en nabestaanden ter zake van ouderdom en overlijden; tevens verstrekt het fonds uitkeringen aan arbeidsongeschikte deelnemers. Deze doelstelling is uitgewerkt in onder andere de statuten, het pensioenreglement, de uitvoeringsovereenkomst en de Actuariële en Bedrijfstechnische Nota van het fonds. Het fonds geeft invulling aan de uitvoering van de pensioenregeling van de in de recreatiebranche verplicht gestelde aangesloten werkgevers.

De statuten van het fonds zijn voor het laatst aangepast op 29 december bij 2016 en liggen ter inzage bij de Kamer van Koophandel.

Overeenstemmingsverklaring

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9 Boek 2 BW en met inachtneming van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving, in het bijzonder Richtlijn 610 Pensioenfondsen. Het bestuur heeft op 22 juni 2017 de jaarrekening opgemaakt.

Referenties

In de balans en de staat van baten en lasten zijn referenties opgenomen waarmee wordt verwezen naar de toelichting.

Belastingen

De activiteiten van het fonds zijn vrijgesteld van belastingheffing in het kader van de vennootschapsbelasting.

9.4.2 Grondslagen

9.4.2.1 Algemene grondslagen

Alle bedragen in de jaarrekening zijn vermeld in Euro's x 1.000, mits anders is aangegeven.

Continuïteitsveronderstelling

De jaarrekening is opgesteld met inachtneming van de continuïteitsveronderstelling.

Opname van een actief of een verplichting

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het fonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Verantwoording van baten en lasten

Baten worden in de rekening van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Indien een transactie ertoe leidt dat nagenoeg alle of alle toekomstige economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen, wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen. Verder worden activa en verplichtingen niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde.

Dit betekent dat transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum. Als gevolg hiervan kan sprake zijn van een post 'nog af te wikkelen transacties'. Deze post kan zowel een actief als een passief zijn.

Saldering van een actief en een verplichting

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met de gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Vreemde valuta

Functionele valuta

De jaarrekening is opgesteld in euro's, zijnde de functionele en presentatievaluta van het fonds.

Transacties, vorderingen en schulden

Transacties in vreemde valuta gedurende de verslagperiode zijn in de jaarrekening verwerkt tegen de koers op transactiedatum. Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. De uit de afwikkeling en omrekening voortvloeiende koersverschillen komen ten gunste of ten laste van de staat van baten en lasten.

De koersen van de belangrijkste valuta zijn:

	31 december 2016	Gemiddeld 2016	31 december 2015	Gemiddeld 2015
USD	0,9480	0,9042	0,9206	0,9205
GBP	1,1715	1,2235	1,3568	1,3795
JPY	0,0081	0,0083	0,0077	0,0075
CHF	0,9328	0,9176	0,9196	0,9365
SEK	0,1044	0,1057	0,1092	0,1070

Stelselwijziging

De gehanteerde grondslagen van waardering en van resultaatbepaling zijn ongewijzigd ten opzichte van het voorgaande jaar.

Schattingswijziging

De opstelling van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW vereist dat het bestuur oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen, en van baten en lasten.

De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld.

Indien het voor het geven van het in artikel 2:362 lid 1 BW vereiste inzicht noodzakelijk is, is de aard van deze oordelen en schattingen inclusief de bijbehorende veronderstellingen opgenomen bij de toelichting op de desbetreffende jaarrekeningposten. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien, en in toekomstige perioden waarvoor de herziening gevolgen heeft.

In september 2016 heeft het Actuariel Genootschap de nieuwe prognosetafel 2016 gepubliceerd. Conform het pensioenbeleid heeft het bestuur de nieuwe AG prognosetafel overgenomen in de grondslagen. Daarnaast heeft Willis Towers Watson naar aanleiding van de publicatie van het nieuwe ervaringssterfmodel onderzoek gedaan naar de overlevingsgrondslagen. Dit heeft voor het fonds geleid tot een nieuwe fondsspecifieke ervaringscurve. Beide schattingswijzigingen leiden tot een verlaging van de technische voorziening 0,6%, wat gelijk staat aan € 3,8 miljoen.

Daarnaast is de voorziening voor uitvoeringskosten verlaagd van 3,3% naar 3,0%. De technische voorziening daalt hierdoor met € 2,0 miljoen.

Voor de bepaling van de post 'Voorziening dubieuze debiteuren' is ten opzichte van vorig boekjaar een andere berekeningswijze gehanteerd. In 2016 is op basis van ervaringscijfers de inbaarheid van de vorderingen hereikt en is het percentage vastgesteld op 50% van de openstaande vordering. Deze was in 2015 vastgesteld op 100% op basis van gegevens vanuit de vorige uitvoerder.

Dekkingsgraden

De beleidsdekkingsgraad is gebaseerd op het rekenkundig gemiddelde van de dekkingsgraden over de laatste 12 maanden. Hierbij wordt steeds gebruik gemaakt van de meest actuele inschatting van de betreffende dekkingsgraden.

De (nominale) dekkingsgraad van het fonds wordt berekend door op balansdatum het balanstotaal minus de kortlopende schulden te delen op de technische voorzieningen zoals opgenomen in de balans.

Bij het berekenen van de reële dekkingsgraad van het fonds wordt ten behoeve van deze berekening de voorziening pensioenverplichtingen herrekend rekening houdend met de verwachte loon- en prijsinflatie.

9.4.2.2 Grondslagen voor waardering van activa en passiva

Beleggingen

Algemeen

De beleggingen worden gewaardeerd tegen marktwaarde. Het begrip marktwaarde is te beschouwen als synoniem van reële waarde. Onder waardering op marktwaarde wordt verstaan: het bedrag waarvoor een actief kan worden verhandeld of een passief kan worden afgewikkeld tussen ter zake goed geïnformeerde partijen, die tot een transactie bereid en onafhankelijk van elkaar zijn.

De waardering van participaties in beleggingsinstellingen geschiedt tegen marktwaarde. Voor beursgenoteerde beleggingsinstellingen is dit de marktnotering per balansdatum. De waardering in niet-beursgenoteerde beleggingsinstellingen geschiedt tegen actuele waarde.

Verwerking van waardeveranderingen van beleggingen

Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen.

Aandelen

Beursgenoteerde aandelen en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen marktwaarde, zijnde de beurswaarde per balansdatum.

De actuele waarde van niet-beursgenoteerde aandelen en participaties in beleggingsfondsen is gebaseerd op het aandeel dat het fonds heeft in het eigen vermogen van het niet-beursgenoteerde aandeel per balansdatum.

Vastrentende waarden

Beursgenoteerde vastrentende waarden en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen marktwaarde, zijnde de beurswaarde per balansdatum.

Indien vastrentende waarden of participaties in beleggingsinstellingen niet-beursgenoteerd zijn, vindt waardebepaling plaats op basis van de geschatte toekomstige netto kasstromen (rente en aflossingen) die uit de beleggingen zullen voortvloeien, contant gemaakt tegen de ultimo boekjaar geldende marktrente en rekening houdend met het risicoprofiel (kredietrisico; oninbaarheids) en de looptijden.

De lopende interest op vastrentende waarden wordt gepresenteerd als onderdeel van de marktwaarde van de vastrentende waarden.

Derivaten

Derivaten worden gewaardeerd op reële waarde, te weten de relevante marktnoteringen of, als die niet beschikbaar zijn, de waarde die wordt bepaald met behulp van marktconforme en toetsbare waarderingmodellen.

Indien een derivatenpositie negatief is wordt het bedrag onder de schulden verantwoord.

Overige beleggingen

Beursgenoteerde beleggingen worden gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurskoers. Niet-beursgenoteerde (indirecte) beleggingen worden gewaardeerd op de ultimo verslagperiode berekende intrinsieke waarde. De intrinsieke waarde wordt ontleend aan de op lokale grondslagen gebaseerde opgaven van de desbetreffende fondsmanagers en wordt derhalve zoveel als mogelijk gebaseerd op onderliggende marktwaarden.

Met ingang van 2016 zijn de beleggingen in de Money Markets Funds, die afgelopen jaren onder de overige beleggingen werden gepresenteerd, onder de vastrentende waarden opgenomen.

Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen en overlopende activa worden bij eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na eerste verwerking worden vorderingen gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten) onder aftrek van eventuele bijzondere waardeverminderingen, indien sprake is van oninbaarheid.

Liquide middelen

Liquide middelen worden tegen nominale waarde gewaardeerd. Onder de liquide middelen zijn opgenomen die kas- en banktegoeden die onmiddellijk opeisbaar zijn dan wel een looptijd korter dan twaalf maanden hebben. Zij worden onderscheiden van tegoeden in verband met beleggingstransacties. Liquide middelen uit hoofde van beleggingstransacties worden gepresenteerd onder de bijbehorende beleggingscategorie. Rekening-courantschulden bij banken zijn opgenomen onder schulden aan kredietinstellingen onder kortlopende schulden.

Stichtingskapitaal en reserves

Stichtingskapitaal en reserves worden bepaald door het bedrag dat resteert nadat alle actiefposten en posten van het vreemd vermogen, inclusief de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds en overige technische voorzieningen, volgens de van toepassing zijnde waarderinggrondslagen in de balans zijn opgenomen.

Algemene reserve

De algemene reserve bevat het resterende gedeelte van het eigen vermogen van het fonds. De algemene reserve wordt gemuteerd door het resultaat nadat de solvabiliteitsreserve op het juiste niveau wordt gebracht.

Solvabiliteitsreserve

De solvabiliteitsreserve is een bestemmingsreserve, die niet ter vrije beschikking staat, om alle risico's, zoals vastgelegd in de Regeling Pensioenwet onder vaststelling vereist eigen vermogen op te kunnen vangen. De bestemmingsreserve wordt wel meegenomen in de bepaling van de dekkinggraad.

Technische voorzieningen

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds

De voorziening voor pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds wordt gewaardeerd op actuele waarde (marktwaarde). De actuele waarde wordt bepaald op basis van de contante waarde van de beste inschatting van toekomstige kasstromen die samenhangen met de op balansdatum onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen. Onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen zijn de opgebouwde nominale aanspraken en de onvoorwaardelijke (toezeggingen tot) toeslagen. De contante waarde wordt bepaald met gebruikmaking van de marktrente, waarvoor de actuele rentetermijnstructuur zoals gepubliceerd door DNB wordt gebruikt.

Bij de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen is uitgegaan van het op de balansdatum geldende pensioenreglement en van de over de verstreken deelnemersjaren verworven aanspraken. Jaarlijks wordt door het bestuur besloten of toeslagen op de opgebouwde pensioenaanspraken worden verleend. Alle per balansdatum bestaande besluiten tot toeslagverlening (ook voor besluiten na balansdatum voor zover sprake

is van ex-ante- condities) zijn in de berekening begrepen. Er wordt geen rekening gehouden met toekomstige salarisontwikkelingen.

Bij de berekening van de voorziening wordt rekening gehouden met premievrije pensioenopbouw in verband met invaliditeit op basis van de contante waarde van premies waarvoor vrijstelling is verleend wegens arbeidsongeschiktheid.

Bij de bepaling van de actuariële uitgangspunten wordt uitgegaan van voor de toezichthouder acceptabele grondslagen, waarbij rekening wordt gehouden met de voorzienbare trend in overlevingskansen.

De berekeningen zijn uitgevoerd op basis van de volgende actuariële grondslagen en veronderstellingen:

- De technische voorziening wordt berekend als de contante waarde van de op de balansdatum opgebouwde pensioenen inclusief de eventueel op 1 januari daaropvolgend toe te kennen verhoging in verband met toeslagverlening;
- Voor arbeidsongeschikte deelnemers wordt de technische voorziening voor het arbeidsongeschikte deel berekend als de contante waarde van de op de pensioendatum in uitzicht gestelde pensioenen bij een tot die datum voortgezette pensioenopbouw;
- Voor mannen en vrouwen is gebruik gemaakt van de door het AG gepubliceerde prognosetafel 2016. Om rekening te houden met het gegeven dat de fondspopulatie af kan wijken van de totale populatie waarop de prognosetafel is gebaseerd, is een leeftijdsafhankelijke correctiefactor op de sterftেকansen toegepast;
- De leeftijd op balansdatum is gelijk aan de reglementaire pensioenleeftijd vermindert met de toekomstige duur;
- De leeftijd en duur worden in maanden nauwkeurig vastgesteld;
- Het leeftijdsverschil tussen man en vrouw wordt gesteld op 3 jaar;
- De reservering voor partnerpensioen geschiedt op basis van bepaalde partner;
- Voor latent wezenpensioen wordt geen voorziening opgenomen;
- Voor toekomstige excassokosten wordt 3,0% van de netto technische voorziening opgenomen;
- Als rekenrente voor de technische voorziening wordt gehanteerd de rentetermijnstructuur per 31-12-2016 zoals die door DNB is gepubliceerd.

De voorziening niet opgevraagde pensioenen wordt vastgesteld op fondsgrondslagen, waarbij tevens rekening wordt gehouden met niet verrichte uitkeringen. Deze voorziening wordt vervolgens gecorrigeerd met de verwachting dat deze pensioenen alsnog worden opgevraagd. Deze verwachting is afgeleid van de waarnemingen uit de periode 2006-2013 en zal periodiek worden herijkt.

Overige schulden en overlopende passiva

Overige schulden en overlopende passiva worden bij eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na eerste verwerking worden schulden gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten).

Kortlopende schulden hebben een looptijd korter dan een jaar.

9.4.2.3 Grondslagen voor bepaling van het resultaat

Algemeen

De in de staat van baten en lasten opgenomen posten zijn in belangrijke mate gerelateerd aan de in de balans gehanteerde waarderinggrondslagen voor beleggingen en de voorziening pensioenverplichtingen. Zowel gerealiseerde als ongerealiseerde resultaten worden rechtstreeks verantwoord in het resultaat.

Premiebijdragen (van werkgevers en werknemers)

Onder premiebijdragen van werkgevers en werknemers wordt verstaan de aan derden in rekening gebrachte c.q. te brengen bedragen voor de in het verslagjaar verzekerde pensioenen onder aftrek van kortingen. Premies zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben. De premiebaten in het boekjaar zijn gebaseerd op de voorlopige loonsomopgaven van de werkgevers, tenzij definitieve loonsomopgaven al zijn verwerkt in dat boekjaar.

Beleggingsresultaten risico pensioenfonds

Indirecte beleggingsopbrengsten

Onder de indirecte beleggingsopbrengsten worden verstaan de gerealiseerde en ongerealiseerde waardewijzigingen en valutaresultaten. In de jaarrekening wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen. (In)directe beleggingsresultaten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Directe beleggingsopbrengsten

Onder de directe beleggingsopbrengsten wordt in dit verband verstaan rentebaten en -lasten, dividenden, huuropbrengsten en soortgelijke opbrengsten.

Dividend wordt verantwoord op het moment van betaalbaarstelling.

Kosten vermogensbeheer

Onder kosten van vermogensbeheer worden zowel de externe als de daaraan toegerekende interne kosten verstaan. Afschrijvingen en andere exploitatiekosten van onroerende zaken in exploitatie zijn in de kosten van vermogensbeheer opgenomen.

Verrekening van kosten

Met de directe en indirecte beleggingsopbrengsten zijn verrekend de aan de opbrengsten gerelateerde transactiekosten, provisies, valutaverschillen e.d.

Pensioenuitkeringen

De pensioenuitkeringen betreffen de aan deelnemers uitgekeerde bedragen inclusief afkopen. De pensioenuitkeringen zijn berekend op actuariële grondslagen en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

Pensioenuitvoeringskosten

De pensioenuitvoeringskosten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds

Pensioenopbouw

Bij de pensioenopbouw zijn aanspraken en rechten over het boekjaar gewaardeerd naar het niveau dat zij op balansdatum hebben.

Rentetoevoeging

De pensioenverplichtingen zijn opgerent met -0,006% (2015: 0,159%), op basis van de éénjaarsrente van de DNB-curve aan het begin van het verslagjaar.

Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

Pensioenuitkeringen:

Verwachte toekomstige uitkeringen worden vooraf actuarieel berekend en opgenomen in de technische voorziening. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de pensioenen in de verslagperiode.

Pensioenuitvoeringskosten:

Jaarlijks wordt 3,3% (2015: 3,3%) van de pensioenopbouw en de inkomende waardeoverdrachten toegevoegd aan de technische voorzieningen ten behoeve van de pensioenuitvoeringskosten. Daarnaast valt 3,0% (2015: 3,3%) van de uitkeringen, afkopen en uitgaande waardeoverdrachten vrij uit de technische voorziening ten behoeve van pensioenuitvoeringskosten (excassokosten).

Wijziging markttrente

Jaarlijks wordt per 31 december de marktwaarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder het hoofd wijziging markttrente.

Wijzigingen actuariële uitgangspunten

Jaarlijks worden de actuariële grondslagen en/of methoden beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van interne en externe actuariële deskundigheid. Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien van sterfte, langlevens, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen, zowel voor de gehele bevolking als voor de populatie van het fonds.

De vaststelling van de toereikendheid van de voorziening voor pensioenverplichtingen is een inherent onzeker proces, waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en oordelen door het bestuur van het fonds. Het effect van deze wijzigingen wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

Een resultaat op overdrachten kan ontstaan doordat de vrijval van de voorziening plaatsvindt tegen fondstarieven, terwijl het bedrag dat wordt overgedragen gebaseerd is op de wettelijke factoren voor waardeoverdrachten. De tarieven van het fonds wijken af van de wettelijke tarieven.

Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen

De overige mutaties ontstaan door mutaties in de aanspraken door overlijden, arbeidsongeschiktheid en pensioneren.

Saldo overdrachten van rechten

De post saldo overdrachten van rechten bevat het saldo van bedragen uit hoofde van overgenomen dan wel overgedragen pensioenverplichtingen.

Overige baten en lasten

Overige baten en lasten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

1.4.2.4 Kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is volgens de directe methode opgesteld. Alle ontvangsten en uitgaven worden hierbij als zodanig gepresenteerd. Onderscheid wordt gemaakt tussen kasstromen uit pensioenactiviteiten en beleggingsactiviteiten.

9.4.3 Toelichting op de balans per 31 december 2016

ACTIVA**1. Beleggingen voor risico pensioenfondsen**

	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Totaal
	€	€	€	€	€
Stand per 1 januari 2016	174.170	219.601	39.962	157.989	591.722
Aankopen	4.927	723.236	0	0	728.163
Verkopen	0	-675.451	-58.757	0	-734.208
Herwaardering	17.764	33.853	12.178	0	63.795
Mutatie liquide middelen	67	0	2.256	0	2.323
Mutatie her-allocatie MMF	0	157.989	0	-157.989	0
Overige mutaties	0	0	-165	0	-165
Stand per 31 december 2016	196.928	459.228	-4.525	0	651.631
Schuldpositie derivaten (credit)					10.203
					661.834

De geldmarktfondsen Blackrock ICS Euro Liquidity Fund, Blackrock LSF EUR Cash Fund en BlackRock Money Market Fund B zijn met ingang van 2016 aangemerkt als vastrentende waarden en van overige beleggingen naar Vastrentende waarden. Het betreft een totaalbedrag van € 157.989.

De liquide middelen binnen zijn opgenomen binnen de assetcategorie waar deze betrekking op heeft.

	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Totaal
	€	€	€	€	€
Stand per 1 januari 2016	153.600	379.482	-1.637	0	531.445
Aankopen	4.413	7.970	51.974	282.891	347.248
Verkopen	0	-167.516	9.794	-124.975	-282.697
Herwaardering	14.742	936	-20.343	73	-4.592
Mutatie liquide middelen	1.415	-1.271	174	0	318
Stand per 31 december 2016	174.170	219.601	39.962	157.989	591.722
Schuldpositie derivaten (credit)					33.930
					625.652

	<u>31-12-2016</u>	<u>31-12-2015</u>
	€	€
Aandelen		
Aandelenbeleggingsfondsen	196.446	173.755
Liquide middelen	<u>482</u>	<u>415</u>
	<u>196.928</u>	<u>174.170</u>

	2016		2015	
	Beurs- genoteerd	Niet beurs- genoteerd	Beurs- genoteerd	Niet beurs- genoteerd
	€	€	€	€
Directe aandelenbeleggingen				
Aandelen	196.446	0	173.755	0
Liquide middelen	482	0	415	0
	<u>196.928</u>	<u>0</u>	<u>174.170</u>	<u>0</u>

	<u>31-12-2016</u>	<u>31-12-2015</u>
	€	€
Vastrentende waarden		
Obligatiebeleggingsfondsen	459.228	219.592
Liquide middelen	<u>0</u>	<u>9</u>
	<u>459.228</u>	<u>219.601</u>

Derivaten		
Valutaderivaten	-3.953	1.402
Rentederivaten	-2.837	38.386
Liquide middelen	<u>2.265</u>	<u>173</u>
	<u>-4.525</u>	<u>39.962</u>

De positieve en negatieve derivaten zijn gesommeerd. Het fonds heeft voor € 39,6 miljoen aan cash collateral als onderpand ontvangen als gevolg van negatieve waardeontwikkeling van de derivaten.

Onderstaande tabel geeft een samenvatting van de derivatenpositie op 31 december 2016 (exclusief de liquide middelen binnen de derivatenportefeuille):

2016 Type contract	Gemiddelde looptijd	Contract- omvang	Saldo waarde	Positieve waarde	Negatieve waarde
		€	€	€	€
Valutaderivaten		203.689	-3.953	752	4.705
Rentederivaten		<u>438.910</u>	<u>-2.837</u>	<u>2.661</u>	<u>5.498</u>
		<u>642.599</u>	<u>-6.790</u>	<u>3.413</u>	<u>10.203</u>

Onderstaande tabel geeft een samenvatting van de derivatenpositie op 31 december 2015:

2015 Type contract	Gemiddelde looptijd	Contract- omvang	Saldo waarde	Positieve waarde	Negatieve waarde
		€	€	€	€
Valutaderivaten		126.549	1.402	1.648	246
Rentederivaten		168.131	38.386	72.070	33.684
		<u>294.680</u>	<u>39.788</u>	<u>73.718</u>	<u>33.930</u>
				<u>31-12-2016</u>	<u>31-12-2015</u>
				€	€
Overige beleggingen					
Geldmarktfondsen				0	157.989

Met ingang van 2016 worden de geldmarktfondsen gepresenteerd onder de vastrentende waarden.

Schattingen en oordelen

Zoals vermeld in de toelichting zijn de beleggingen van het fonds nagenoeg allemaal gewaardeerd tegen actuele waarde per balansdatum en is het over het algemeen mogelijk en gebruikelijk om de actuele waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. Voor sommige andere financiële instrumenten, zoals beleggingsvorderingen en -schulden, geldt dat de boekwaarde de actuele waarde benadert als gevolg van het korte termijnkarakter van de vorderingen en schulden. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benadert de actuele waarde.

Voor de meerderheid van de financiële instrumenten van het fonds kan gebruik worden gemaakt van marktnoteringen. Echter, bepaalde financiële instrumenten, zoals bijvoorbeeld derivaten zijn gewaardeerd door middel van gebruikmaking van waarderingmodellen en -technieken, inclusief verwijzing naar de huidige reële waarde van vergelijkbare instrumenten. Op basis van de boekwaarde kan het volgende onderscheid worden gemaakt:

	Genoteerde marktprijzen	Onafhankelijke taxaties	NCW berekening	Andere methode	Totaal
Per 31 december 2016	€	€	€	€	€
Aandelen	25.312	0	0	171.616	196.928
Vastrentende waarden	459.228	0	0	0	459.228
Derivaten	2.265	0	-6.790	0	-4.525
	<u>486.805</u>	<u>0</u>	<u>-6.790</u>	<u>171.616</u>	<u>651.631</u>

In de bovenstaande tabel is meegenomen de negatieve derivatenpositie.

	Genoteerde marktprijzen	Onafhankelijke taxaties	NCW berekening	Andere methode	Totaal
Per 31 december 2015	€	€	€	€	€
Aandelen	21.791	0	0	151.964	173.755
Vastrentende waarden	219.592	0	0	0	219.592
Derivaten	0	0	39.788	0	39.788
Overige beleggingen	158.587	0	0	0	158.587
	<u>399.970</u>	<u>0</u>	<u>39.788</u>	<u>151.964</u>	<u>591.722</u>

In 2015 zijn de beleggingscrediteuren binnen de vastrentende en aandelenportefeuille meegenomen (totaal € 4.000).

Genoteerde marktprijzen: De waarde van de belegging is gebaseerd op direct waarneembare marktnoteringen in een actieve markt.

Onafhankelijke taxaties: Actuele waarde wordt vastgesteld aan de hand van onafhankelijke taxaties.
 NCW berekening: De waarde wordt vastgesteld met waarderingsmodellen waarin gebruik is gemaakt van waarneembare marktdata. Hieronder valt de netto contante waarde berekeningen van de derivaten.
 Andere methode: De waarde wordt vastgesteld met waarderingsmodellen waarin geen gebruik is gemaakt van waarneembare marktdata.

	<u>31-12-2016</u>	<u>31-12-2015</u>
	€	€
2. Vorderingen en overlopende activa		
Vorderingen inzake premie	7.408	8.220
Beleggingsdebiteuren	<u>6.158</u>	<u>0</u>
	<u>13.566</u>	<u>8.220</u>

Alle vorderingen hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

Vordering op de werkgever(s)

Vorderingen op werkgevers	1.196	2.119
Nog te factureren premies	6.339	6.792
Voorzieningen dubieuze debiteuren	<u>-127</u>	<u>-691</u>
	<u>7.408</u>	<u>8.220</u>

De post "Nog te factureren premies" betreft een bijschatting over de maanden november en december, omdat de premie 2 maanden achteraf wordt gefactureerd. Inmiddels is de hoogte van de bijschatting gelijkgesteld aan de premie die in 2017 daadwerkelijk over november en december is gefactureerd.

Beleggingsdebiteuren

Opgelopen couponrente vastrentende waarde	2.720	0
Opgelopen rente Interest Rate Swaps	718	0
Collateral Account	<u>2.720</u>	<u>0</u>
	<u>6.158</u>	<u>0</u>

3. Overige activa

Liquide middelen	<u>703</u>	<u>3.425</u>
------------------	------------	--------------

De liquide middelen worden aangehouden bij Nederlandse kredietinstellingen. De tegoeden staan ter vrije beschikking van het fonds.

PASSIVA

	<u>31-12-2016</u>	<u>31-12-2015</u>
	€	€
4. Stichtingskapitaal en reserves		
Algemene reserve	-113.837	-104.280
Bestemmingsreserves	<u>98.879</u>	<u>94.174</u>
	<u>-14.958</u>	<u>-10.106</u>

De bestemmingsreserve betreft een solvabiliteitsreserve die op jaarbasis gelijk gesteld wordt aan het vereist eigen vermogen. Het resultaat wordt op de onderstaande wijze verdeeld.

	<u>2016</u>	<u>2015</u>
	€	€
Algemene reserve		
Stand per begin boekjaar	-104.280	-6.116
Bestemming saldo van baten en lasten	<u>-9.558</u>	<u>-98.164</u>
	<u>-113.837</u>	<u>-104.280</u>
Bestemmingsreserve		
Stand per begin boekjaar	94.174	60.843
Bestemming saldo van baten en lasten	<u>4.705</u>	<u>33.331</u>
	<u>98.879</u>	<u>94.174</u>

Herstelplan

Op 31 maart 2016 heeft het fonds op grond van artikel 139, lid 1 van de Pensioenwet een geactualiseerd herstelplan ingediend bij DNB. Op basis van deze ingediende stukken heeft DNB ingestemd met dit herstelplan.

Op basis van de situatie begin 2015 was de verwachting dat het fonds ultimo 2020 uit reservetekort zou zijn. Door de daling van de dekkingsgraad gedurende het boekjaar moet deze verwachting worden bijgesteld. Uit het herstelsjabloon blijkt dat het vereist eigen vermogen nu in 2025 behaald wordt.

Op grond van het per 1 januari 2015 gewijzigde financieel toetsingskader, moet een fonds jaarlijks een (aanvangs)haalbaarheidstoets uitvoeren en moet het fonds laten zien dat het afgesproken premiebeleid reëel en haalbaar is, als ook dat het fonds een voldoende herstelkracht heeft vanuit het niveau van het minimaal vereist eigen vermogen (MVEV).

Het bestuur heeft de uitslag van de haalbaarheidstoets 2016 besproken in de vergadering van 14 juni 2016. De uitkomsten vallen binnen de door het fonds vastgestelde beleidsgrenzen, dit heeft geleid tot het niet te hoeven korten op opgebouwde aanspraken.

Voor 2017 heeft het fonds weer een nieuw herstelplan ingediend bij DNB. Dit heeft eind maart 2017 plaatsgevonden. Uit dit herstelplan blijkt dat het fonds het vereist eigen vermogen eind 2024 zal bereiken. Dit herstelplan is nog niet beoordeeld door DNB.

Statutaire regelingen omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten

De regeling omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten is opgenomen onder paragraaf 9.4.2.2. Het resultaat boekjaar van € 4.853 (negatief) is als volgt verdeeld:

	2016
	€
Algemene reserve	-9.558
Bestemmingsreserve	4.705
	<u>-4.853</u>

5. Technische voorzieningen

	2016	2015
	€	€
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds		
Stand per begin boekjaar	571.799	484.537
Pensioenopbouw	35.632	30.308
Rentetoevoeging	-353	900
Onttrekking voor uitkeringen en uitvoeringskosten	-4.564	-3.948
Wijziging marktrente	78.228	54.653
Aanpassing sterftekansen	-3.789	0
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-197	370
Aanpassing kostenvoorziening	-1.969	-202
Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen	2.984	5.181
	<u>677.771</u>	<u>571.799</u>

Pensioenopbouw

Het opbouwpercentage is in 2016 1,788% van de pensioengrondslag (2015: idem). De pensioengrondslag is het pensioengevend salaris minus de franchise (2016: € 12.556 op jaarbasis (2015: € 12.259)). Voor deeltijdwerkers wordt de pensioengrondslag naar evenredigheid vastgesteld. Indien de franchise hoger is dan het pensioengevend salaris, wordt de pensioengrondslag op nul vastgesteld.

Toeslagverlening

Het fonds streeft ernaar de opgebouwde pensioenrechten van de actieve deelnemers jaarlijks per 1 januari aan te passen aan het consumentenprijsindexcijfers van het CBS. Het gaat om het consumentenprijsindexcijfer voor alle huishoudens afgeleid over de periode 1 oktober van het voorgaande jaar tot 1 oktober van het huidige jaar. De toeslagverlening heeft een voorwaardelijk karakter en wordt gefinancierd uit overrendementen, het fonds vormt geen bestemmingsreserve voor toeslagen en berekent geen premie om toeslagen te financieren.

Het fonds streeft ernaar de ingegane pensioenen en de premievrije pensioenrechten (gewezen deelnemers) jaarlijks tevens aan te passen aan de eerder genoemde ontwikkeling van het consumentenprijsindexcijfer van het CBS. Echter mag deze toeslag nooit hoger zijn dan de toeslag voor de actieve deelnemers.

Het bestuur heeft, gezien de financiële situatie van het fonds, besloten per 1 januari 2017 zowel aan de actieve deelnemers als aan de pensioengerechtigden en gewezen deelnemers, geen toeslag toe te kennen.

Rentetoevoeging

De pensioenverplichtingen zijn opgerent met -0,06% (2015: 0,159), op basis van de éénjaarsrente op de interbancaire swapmarkt aan het begin van het verslagjaar.

Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuarieel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de verwachte pensioenuitkeringen in de verslagperiode.

Toekomstige pensioenuitvoeringskosten (in het bijzonder excassokosten) worden vooraf actuarieel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de verwachte uitvoeringskosten in de verslagperiode.

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de marktwaarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder het hoofd wijziging marktrente.

	<u>Rentepercentage per 31 december</u>
2015	1,90
2016	1,54

Wijziging actuariële uitgangspunten

Jaarlijks worden de actuariële grondslagen en/of methoden beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van interne en externe actuariële deskundigheid. Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien van sterfte, langlevens, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen, zowel voor de gehele bevolking als voor de populatie van het fonds.

De vaststelling van de toereikendheid van de voorziening voor pensioenverplichtingen is een inherent onzeker proces, waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en oordelen door het bestuur van het fonds. Het effect van deze wijzigingen wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

In september 2016 heeft het Koninklijk Actuarieel Genootschap de AG Prognosetafel 2016 gepubliceerd. Het fonds heeft deze nieuwe prognosetafel in 2016 ingevoerd. Daarnaast is de ervaringssterfte geactualiseerd in 2016. Door beide aanpassingen daalde de technische voorziening met € 3.789.

In 2016 is de voorziening voor de uitvoeringskosten verlaagd van 3,3% naar 3,0%, hierdoor daalde de technische voorziening met € 1.969.

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

Toevoeging aan de technische voorzieningen	637	954
Onttrekking aan de technische voorzieningen	-834	-584
	<u>-197</u>	<u>370</u>

Aantallen deelnemers ten opzichte van de voorziening

	2016		2015	
	€	Aantallen	€	Aantallen
Actieven	332.373	18.484	297.035	17.340
Gepensioneerden	72.271	2.018	61.078	1.745
Slapers	273.127	57.526	213.686	55.835
Voorziening voor pensioenverplichtingen	677.771	78.028	571.799	74.920

Korte beschrijving pensioenregeling

De pensioenregeling kan worden gekenmerkt als een middelloon-regeling met een voorwaardelijke toeslagverlening (indexatie) met een pensioenrichtleeftijd van 67 jaar. Jaarlijks wordt een aanspraak op ouderdomspensioen opgebouwd met 1,788% van de in dat jaar geldende pensioengrondslag. De pensioengrondslag is gelijk aan het pensioengevend salaris onder aftrek van een franchise. De franchise wordt jaarlijks vastgesteld en is voor 2016, op basis van een volledig dienstverband, vastgesteld op € 12.556,-.

Tevens bestaat er recht op nabestaanden- en wezenpensioen, dat op risicobasis wordt bepaald. De deelname aan de regeling is mogelijk vanaf de leeftijd van 21 jaar. Jaarlijks beslist het bestuur van het fonds de mate waarin de opgebouwde aanspraken worden geïndexeerd.

Voor de werknemers met een functieschaal boven functieschaal 9 kunnen de werkgevers vrijwillig aansluiten. Hiervoor dienen alle werknemers met een functieschaal boven functieschaal 9 deel te nemen. Deze vrijwillige aansluiting geeft dezelfde aanspraken op pensioen als de aanspraken die ontleend kunnen worden aan de deelneming krachtens de verplichtstellingsbeschikking.

Inhaaltoeslagen

Onder bepaalde omstandigheden kunnen inhaaltoeslagen worden toegekend. Inhaaltoeslagen zijn toeslagen die worden toegezegd, voor zover in het verleden niet voor 100% is geïndexeerd. Om inhaaltoeslagen te kunnen toekennen is een hoge dekkingsgraad vereist. Inhaaltoeslagen zijn daarom op korte termijn niet te verwachten. Het bestuur van het fonds geeft in haar jaarrekening elk jaar een specificatie van het verschil tussen de volledige en de werkelijk toegekende toeslagen.

Voor de actieve en inactieve deelnemers is de specificatie in de onderstaande tabellen opgenomen. In 2013 is een korting doorgevoerd van 2,90% op de opgebouwde aanspraken tot januari 2011. Deze korting is in deze tabel buiten beschouwing gelaten.

	Volledige toeslag- verlening	Toegekende toeslagen	Vershil	Cumulatief verschil
	%	%	%	%
Actieven				
2012	1,50	-	1,50	8,01
2013	-	-	-	8,01
2014	2,01	-	2,01	10,18
2015	-	-	-	10,18
2016	0,50	-	0,50	10,73
2017	-0,01	-	-0,01	10,72

	Volledige toeslag- verlening	Toegekende toeslagen	Vershil	Cumulatief verschil
	%	%	%	%
Inactieven				
2012	1,50	-	1,50	6,35
2013	-	-	-	6,35
2014	0,90	-	0,90	7,31
2015	-	-	-	7,31
2016	0,50	-	0,50	7,85
2017	-0,01	-	-0,01	7,84
			<u>31-12-2016</u>	<u>31-12-2015</u>
			€	€

6. Derivaten

Derivaten met negatieve waarde	<u>10.203</u>	<u>33.930</u>
--------------------------------	---------------	---------------

7. Overige schulden en overlopende passiva

Nog te verrekenen premies	636	715
Schulden inzake beleggingen	1.631	39.372
Belastingen en premies sociale verzekeringen	87	120
Overige schulden	65	666
Overlopende kosten	<u>668</u>	<u>800</u>
	<u>3.087</u>	<u>41.674</u>

Alle schulden hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

In de overlopende kosten zijn de nog te verwachten kosten over 2016 opgenomen. Een deel van deze facturen zijn begin 2017 reeds ontvangen. Dit betekent dat dit bedrag deels de daadwerkelijke kosten betreft.

Het grootste deel van dit bedrag bestaat uit nog te ontvangen facturen van Montae (€ 97), de kosten voor Willis Towers Watson (€ 51) en de kosten voor vermogensbeheerders Blackrock (€ 126) en Cardano (€ 139).

De schulden inzake beleggingen hebben betrekking op collateral (€ 1.630) en lopende rente (€ 1) inzake de derivatenportefeuille.

9.4.3.1 Risicobeheer

Het fonds wordt bij het beheer van de pensioenverplichtingen en de financiering daarvan geconfronteerd met risico's. De belangrijkste doelstelling van het fonds is het nakomen van de pensioentoezeggingen. Het solvabiliteitsrisico is daarmee het belangrijkste risico voor het fonds.

Het bestuur beschikt over een aantal beleidsinstrumenten ten behoeve van het beheersen van de risico's. Deze beleidsinstrumenten betreffen:

- Beleggingsbeleid;
- Premiebeleid;
- Herverzekeringsbeleid;
- Toeslagbeleid.

De keuze en toepassing van beleidsinstrumenten vindt plaats na uitvoerige analyses ten aanzien van te verwachten ontwikkelingen van de verplichtingen en de financiële markten. Daarbij wordt onder meer gebruik gemaakt van de Asset Liability Management-studie (ALM-Studie) die in 2015 is uitgevoerd.

De uitkomsten van deze analyses vinden hun weerslag in jaarlijks door het bestuur vast te stellen beleggingsrichtlijnen als basis voor het uit te voeren beleggingsbeleid. De beleggingsrichtlijnen geven normen en limieten aan waarbinnen de uitvoering van het beleggingsbeleid door de vermogensbeheerders moet plaatsvinden. Deze uitgangspunten zijn vastgelegd in mandaatovereenkomsten met de vermogensbeheerders. De mandaten zijn gericht op actief/passief vermogensbeheer.

Solvabiliteitsrisico's

Het belangrijkste risico voor het fonds betreft het solvabiliteitsrisico, ofwel het risico dat het fonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de pensioenverplichtingen. De solvabiliteit wordt gemeten op basis van zowel algemeen geldende normen als specifieke normen welke door de toezichthouder worden opgelegd.

Indien de solvabiliteit van het fonds zich negatief ontwikkelt, bestaat het risico dat het fonds de premie voor de onderneming en deelnemers moet verhogen en het risico dat er geen ruimte beschikbaar is voor een eventuele toeslagverlening op opgebouwde pensioenrechten. In het uiterste geval kan het noodzakelijk zijn dat het fonds verworven pensioenaanspraken en pensioenrechten moet verminderen.

De aanwezige dekkingsgraad heeft zich als volgt ontwikkeld:

	2016	2015
	%	%
Dekkingsgraad per 1 januari	98,2	111,3
Premie	0,4	0,9
Uitkering	0,1	-
Toeslagverlening	-	-
Korting van aanspraken en rechten	-	-
Beleggingsrendementen	11,9	-1,8
Aanpassing levensverwachting	1,0	-
Wijziging rentetermijnstructuur voorziening pensioenverplichtingen	-11,8	-11,3
Kanssystemen	-	-0,9
Overige oorzaken en kruiseffecten	-2,0	-
Dekkingsgraad per 31 december	97,8	98,2

Om het solvabiliteitsrisico te beheersen dient het fonds buffers in het vermogen aan te houden. De omvang van deze buffers (buffers plus de pensioenverplichtingen heten samen het vereist vermogen) wordt vastgesteld met de door DNB voorgeschreven solvabiliteitstoets (S-toets). Deze toets bevat een kwantificering van de bestuursvisie op de fondsspecifieke restrisico's (na afdekking).

De berekening van het vereist eigen vermogen en het hieruit voortvloeiende surplus/tekort aan het einde van het boekjaar is als volgt:

	2016	2015
	%	%
S1 Renterisico	4,0	4,5
S2 Risico zakelijke waarden	10,3	10,5
S3 Valutarisico	2,5	0,8
S4 Grondstoffenrisico	-	-
S5 Kredietrisico	1,1	3,4
S6 Verzekeringstechnisch risico	5,9	6,5
S7 Liquiditeitsrisico	-	-
S8 Concentratierisico	-	-
S9 Operationeel risico	-	-
S10 Actief risico	-	-
Diversificatie-effect	-9,2	-9,2
Totaal	14,6	16,5

Het vereist eigen vermogen is bepaald als de wortel van: $S1^2+S2^2+(0,5 \times 2 \times S1 \times S2)+S3^2+S4^2+S5^2+S6^2+S10^2$.

	2016	2015
	€	€
Vereist pensioenvermogen	776.650	665.973
Voorziening pensioenverplichting	677.771	571.799
Vereist eigen vermogen	98.879	94.174
Aanwezig eigen vermogen	-14.958	-10.106
Tekort/Tekort	-113.837	-104.280

De buffers zijn berekend op basis van de standaardmethode, waarbij voor de samenstelling van de beleggingen wordt uitgegaan van de feitelijke/strategische beleggingsmix in de evenwichtssituatie.

De vereiste dekkingsgraad die hoort bij het vereist eigen vermogen van € 98.879 duizend, is 114,6%. Dit is een flinke daling ten opzichte van 2015 (116,5%), die het gevolg is van een lagere rente en een andere invulling van de matchingportefeuille.

Beleggingsrisico

De belangrijkste beleggingsrisico's betreffen het markt-, krediet- en liquiditeitsrisico. Het marktrisico is uit te splitsen in renterisico, valutarisico en prijs(koers)risico. Marktrisico wordt gelopen op de verschillende beleggingsmarkten waarin het fonds op basis van het vastgestelde beleggingsbeleid actief is. De beheersing van het risico is geïntegreerd in het beleggingsproces. Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid kunnen zich voorts risico's manifesteren uit hoofde van de geselecteerde managers en bewaarbedrijven (zogenoeten manager- en custody risico), en de juridische bepalingen omtrent gebruikte instrumenten en de uitvoeringsovereenkomst (juridisch risico). Het marktrisico wordt beheerst doordat met de vermogensbeheerder specifieke mandaten zijn afgesproken, welke in overeenstemming zijn met de beleidskaders en richtlijnen zoals deze zijn vastgesteld door het bestuur. Het bestuur monitort de mate van naleving van deze mandaten. De marktposities worden periodiek gerapporteerd.

In 2016 is besloten het beheer van de matchingportefeuille en valuta-afdekking onder te brengen bij Cardano. Daarnaast heeft het bestuur besloten het mandaat voor de rente-afdekking en het beheer van de onderliggende vastrentende waarden en geldmiddelen op een andere manier in te richten dan voorheen. De wijzigingen in zowel het beheer als het mandaat hebben er toe geleid dat in een aantal cijfermatige onderbouwingen in deze paragraaf ten opzichte van 2015 enkele verschuivingen zichtbaar zijn.

Renterisico (S1)

Renterisico is het risico dat de waarde van de portefeuille vastrentende waarden en de waarde van de pensioenverplichtingen veranderen als gevolg van ongunstige veranderingen in de marktrente. Maatstaf voor het meten van rentegevoeligheid is de duration. De duration is de gewogen gemiddelde resterende looptijd in jaren.

Het fonds heeft het renteafdeckingsbeleid in 2016 aangepast door over te gaan van een vaste renteafdekking naar een dynamische staffel, dit met inachtneming van het risicoprofiel. Met de implementatie van een nieuwe beheerder van de matchingportefeuille is de flexibiliteit ten aanzien van de invulling van de renteafdekking vergroot. Met de overgang naar een dynamisch renteafdeckingsbeleid is de mate van renteafdekking aangepast van 60% naar 52%.

De feitelijke renteafdekking bevond zich ultimo 2016 op 52,4% (2015: 60,9%) op basis van marktrente en lag daarmee ruim binnen de vastgestelde bandbreedte van (49% - 55%).

De duratie en het effect van de renteafdekking kan als volgt worden samengevat:

	31-12-2016		31-12-2015	
	€	Duratie	€	Duratie
Vastrentende waarden (vóór derivaten)	459.228	1,7	377.580	7,5
Vastrentende waarden (na derivaten)	452.438	27,8	417.369	25,8
(Nominale) pensioenverplichtingen	677.771	26,5	571.799	26,1

De samenstelling van de vastrentende waarden naar looptijd is als volgt:

	31-12-2016		31-12-2015	
	€	%	€	%
Resterende looptijd < 1 jaar	102.002	22,2	0	-
Resterende looptijd > 1 jaar en < 5 jaar	129.985	28,3	0	-
Resterende looptijd > 5 en < 10 jaar	0	-	112.258	51,1
Resterende looptijd > 10 jaar	0	-	107.343	48,9
Overig	227.241	49,5	0	-
	459.228	100,0	219.601	100,0

Het bovenstaande overzicht geeft de verdeling weer van het renterisico van de totale portefeuille waarbij tevens rekening gehouden is met de renteswaps. Een negatieve marktwaarde in het blok "Korter dan een jaar" is het gevolg van de korte poten van deze renteswaps. Met een renteswap wordt doorgaans een korte rente (de korte poot) geruild voor een lange rente (de lange poot) om renterisico van de pensioenverplichtingen af te dekken. De korte rente die betaald wordt, de korte poot, heeft dus een negatieve marktwaarde en een looptijd die korter is dan een jaar.

In de portefeuille zijn financiële instrumenten opgenomen welke gevoelig zijn voor wijzigingen in de marktrente. De portefeuille is blootgesteld aan een aanzienlijk renterisico.

De resterende looptijd van de verplichtingen kan als volgt worden weergegeven:

	31-12-2016		31-12-2015	
	€	%	€	%
Resterende looptijd < 5 jaar	26.570	3,9	22.673	4,0
Resterende looptijd > 5 en < 10 jaar	47.641	7,0	41.053	7,2
Resterende looptijd > 10 en < 20 jaar	153.712	22,7	131.543	23,0
Resterende looptijd > 20 jaar	449.848	66,4	376.530	65,9
	<u>677.771</u>	<u>100,0</u>	<u>571.799</u>	<u>100,0</u>

Risico zakelijke waarden (S2)

Zakelijke waarden risico is het risico dat de waarde van de zakelijke waarden (voornamelijk aandelen, beursgenoteerd indirect vastgoed en converteerbare obligaties) verandert door veranderingen in de marktprijzen voor deze waarden. Het structurele marktrisico wordt beheerst binnen het ALM-proces. Daarin wordt een zodanige beleggingsmix vastgesteld dat het marktrisico acceptabel is. De feitelijke beleggingsmix mag binnen vastgestelde bandbreedtes afwijken van de ALM-beleggingsmix. Voor de beheersing van het marktrisico in samenhang met het renterisico wordt gebruik gemaakt van derivaten.

Valutarisico (S3)

Binnen de aandelenportefeuille wordt valutarisico gelopen. Binnen de vastrentende waardenportefeuille wordt uitsluitend belegd in Euro-titels en deze kent derhalve geen valutarisico.

Het totaalbedrag van de gehele beleggingsportefeuille dat buiten de euro wordt belegd bedraagt ultimo 2016 € 163.654 (2015: € 142.508). Per einde boekjaar is de waarde van de uitstaande valutatermijncontracten -€ 3.953 (2015: € 1.402).

In 2016 heeft er een transitie van de gehele valuta-afdekkings portefeuille plaatsgevonden. Tevens is het beleid aangepast waardoor er over de marktwaarde van de valutatermijncontracten onderpand wordt uitgewisseld.

De valutapositie per 31 december 2016 vóór en na afdekking door valutaderivaten is als volgt weer te geven:

De totaalstand is weergegeven inclusief de negatieve derivatenpositie, de liquide middelen binnen de beleggingsportefeuille en de collateral stand.

	2016		
	Totaal Voor afdekking	Valuta- derivaten Afdekking	Netto positie Na afdekking
	€	€	€
EUR	493.020	60.605	553.626
CHF	9.153	0	9.153
GBP	20.196	0	20.196
JPY	16.436	0	16.436
USD	89.552	-64.558	24.993
AUD	4.553	0	4.553
Overig	23.764	0	23.764
	656.674	-3.953	652.721

De valutapositie per 31 december 2015 vóór en na afdekking door valutaderivaten is als volgt weer te geven:

	2015		
	Totaal Voor afdekking	Valuta- derivaten Afdekking	Netto positie Na afdekking
	€	€	€
EUR	409.331	125.653	534.984
CHF	9.491	-9.178	313
GBP	20.939	-21.190	-251
JPY	13.384	-13.606	-222
USD	80.618	-77.045	3.573
AUD	546	-3.232	-2.686
Overig	17.530	0	17.530
	551.839	1.402	553.241

Prijrisico

Prijrisico is het risico van waardewijzigingen door de ontwikkeling van marktprijzen. Het wordt veroorzaakt door factoren gerelateerd aan een individuele belegging, de uitgevende instelling of generieke factoren.

Het prijrisico wordt gemitigeerd door diversificatie die onder meer is vastgelegd in de strategische beleggingsmix van het fonds. In aanvulling hierop maakt het fonds voor afdekking van het prijrisico gebruik van afgeleide financiële instrumenten (derivaten), zoals opties en futures.

Naast de strategische mix heeft het fonds in het mandaat aan de vermogensbeheerders richtlijnen gesteld aan het maximaal percentage dat namens het fonds in een sector, land of tegenpartij mag worden belegd.

De segmentatie van de totale aandelenportefeuille naar regio is als volgt:

	2016		2015	
	€	%	€	%
Europa (EU)	4.951	2,5	67.432	38,8
Europa (niet-EU)	650	0,3	1.287	0,7
Noord-Amerika	172.393	87,5	75.373	43,3
Overig	844	0,5	1.262	0,7
Azië	0	-	7.361	4,2
Centraal- en Zuid-Amerika	0	-	1.447	0,8
Pacific	17.608	8,9	19.593	11,3
Beleggingscrediteuren / Liquide middelen	482	0,3	415	0,2
Totaal	196.928	100,0	174.170	100,0

De segmentatie van de totale aandelenportefeuille naar sectoren is als volgt:

	2016		2015	
	€	%	€	%
Energie	943	0,5	9.748	5,6
Basismaterialen	4.596	2,3	9.161	5,3
Nijverheid en industrie	7.758	3,9	19.062	10,9
Cyclische consumptiegoederen	5.834	3,0	19.738	11,3
Defensieve consumptiegoederen	5.195	2,6	37.688	21,6
Gezondheidszorg	995	0,5	2.839	1,6
Technologie	4.463	2,3	16.243	9,3
Nutsbedrijven	977	0,5	5.640	3,2
Communicatiediensten	987	0,5	16.502	9,5
Financiële instellingen (w.o. banken en verzekeraars)	6.927	3,5	33.865	19,4
Diversen	157.771	80,1	3.269	1,9
Beleggingscrediteuren / Liquide middelen	482	0,2	415	0,2
Totaal	196.928	100,0	174.170	100,0

Grondstoffenrisico (S4)

Grondstoffen ofwel commodities vormen een beleggingscategorie waarin veelal via index futures en swaps wordt geïnvesteerd in energie (olie), edelmetalen en agroproducten. Het grondstoffenrisico betreft het risico op fluctuaties in grondstofprijzen. Zowel in het verslagjaar als in 2015 is door het fonds niet belegd in deze beleggingscategorie.

Kredietrisico (S5)

Kredietrisico is het risico van financiële verliezen voor het fonds als gevolg van faillissement of betalingsonmacht van tegenpartijen waarop het fonds (potentiële) vorderingen heeft. Hierbij kan onder meer worden gedacht aan partijen die obligatieleningen uitgeven, banken waar deposito's worden geplaatst, marktpartijen waarmee Over The Counter (OTC)-derivatenposities worden aangegaan en aan bijvoorbeeld herverzekeraars.

Een voor beleggingsactiviteiten specifiek onderdeel van kredietrisico is het settlementrisico. Dit heeft betrekking op het risico dat partijen waarmee het fonds transacties is aangegaan niet meer in staat zijn hun tegenprestatie te verrichten waardoor het fonds financiële verliezen lijdt.

Beheersing vindt plaats door het stellen van limieten aan tegenpartijen op totaalniveau, dat wil zeggen met inachtneming van alle posities die een tegenpartij heeft jegens het fonds; het vragen van extra zekerheden zoals onderpand en dergelijke bij hypothecaire geldleningen en het uitlenen van effecten; het hanteren van prudente verstrekkingsnormen bij hypothecaire geldleningen. Ter afdekking van het settlementrisico wordt door het fonds enkel belegd in markten waar een voldoende betrouwbaar clearing- en settlementstelsel functioneert. Voordat in nieuwe markten wordt belegd, wordt eerst onderzoek gedaan naar de waarborgen op dit gebied. Met betrekking tot OTC-derivaten wordt door het fonds enkel gewerkt met tegenpartijen

waarmee ISDA/CSA-overeenkomsten zijn afgesloten zodat posities van het fonds adequaat worden afgedekt door onderpand. Er wordt gebruik gemaakt van dagelijkse waarderingen.

De kredietwaardigheid van veel marktpartijen wordt ook door rating agencies beoordeeld. Voor de bepaling van de rating wordt afhankelijk van beschikbaarheid gebruik gemaakt van S&P, Moody's en Fitch. De samenvatting van de vastrentende waarden op basis van deze ratings is als volgt:

	2016		2015	
	€	%	€	%
AAA	133.560	29,1	95.782	43,6
AA	203.149	44,2	74.737	34,0
A	100.250	21,8	17.627	8,0
BBB	22.201	4,8	30.393	13,8
Lager dan B	67	-	157	0,1
Liquide middelen	0	-	9	-
Geen rating	0	-	896	0,4
Totaal	459.228	100,0	219.601	100,0

Verzekeringstechnische risico's (actuariële risico's, S6)

Het verzekeringstechnisch risico is het risico dat voortvloeit uit mogelijke afwijkingen van actuariële inschattingen die worden gebruikt voor de vaststelling van de technische voorzieningen en de hoogte van de premie. De belangrijkste actuariële risico's zijn de risico's van langlevens, overlijden (kortlevens), arbeidsongeschiktheid en het toeslagrisico.

Langlevensrisico

Langlevensrisico is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld verondersteld wordt bij de bepaling van de technische voorziening. Als gevolg hiervan volstaat de opbouw van het pensioenvermogen niet voor de uitkering van de pensioenverplichting.

Door toepassing van AG Prognose tafel 2016 met adequate correcties voor ervaringssterfte is het langlevensrisico nagenoeg geheel verdisconteerd in de waardering van de pensioenverplichtingen.

Overlijdensrisico

Het overlijdensrisico betekent dat het fonds in geval van overlijden mogelijk een nabestaandenpensioen moet toekennen waarvoor door het fonds geen voorzieningen zijn getroffen. Dit risico kan worden uitgedrukt in risicokapitalen.

Arbeidsongeschiktheidsrisico

Het arbeidsongeschiktheidsrisico betreft het risico dat het fonds voorzieningen moet treffen voor premievrijstelling bij invaliditeit en het toekennen van een arbeidsongeschiktheidspensioen (schadereserve). Voor dit risico wordt jaarlijks een risicopremie in rekening gebracht. Het verschil tussen de risicopremie en de werkelijke kosten wordt verwerkt via het resultaat. De actuariële uitgangspunten voor de risicopremie worden periodiek herzien. Het beleid van het fonds is om het overlijden- en arbeidsongeschiktheidsrisico niet te herverzekeren.

Toeslagrisico

Het toeslagrisico omvat het risico dat de ambitie van het bestuur om toeslagen op pensioen toe te kennen in relatie tot de algemene prijsontwikkeling niet kan worden gerealiseerd. De mate waarin dit kan worden gerealiseerd is afhankelijk van de ontwikkelingen in de rente, beleggingsrendementen, looninflatie en demografie (beleggings- en actuariële resultaten) echter, afhankelijk van de hoogte van de dekkingsgraad van het fonds.

Uitdrukkelijk wordt opgemerkt dat de toeslagverlening voorwaardelijk is.

De zogenaamde reële dekkingsgraad geeft inzicht in de mate waarin toeslagen kunnen worden toegekend (ook wel aangeduid als de toeslagruimte). Voor het bepalen van de reële dekkingsgraad worden onvoorwaardelijke nominale pensioenverplichtingen verdisconteerd tegen een reële, in plaats van nominale, rentetermijnstructuur. Omdat er op dit moment geen markt voor financiële instrumenten aanwezig is waaruit de reële rentetermijnstructuur kan worden afgeleid, wordt gebruik gemaakt van een benaderingswijze.

De reële dekkingsgraad bedraagt per 31 december 2016 77,4% (2015: 81,2%).

Liquiditeitsrisico (S7)

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen, waardoor het fonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen kan voldoen. Waar de overige risicocomponenten vooral de langere termijn betreffen (solvabiliteit), gaat het hierbij om de kortere termijn. Dit risico kan worden beheerst door in het strategische en tactische beleggingsbeleid voldoende ruimte aan te houden voor de liquiditeitsposities. Er moet eveneens rekening worden gehouden met de directe beleggingsopbrengsten en andere inkomsten zoals premies.

Concentratierisico (S8)

Concentraties kunnen ertoe leiden dat het fonds bij grote veranderingen in bijvoorbeeld de waardering (marktrisico) of de financiële positie van een tegenpartij (kredietrisico) grote (veelal financiële) gevolgen hiervan ondervindt. Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie in de beleggingsportefeuille in producten, regio's of landen, economische sectoren of tegenpartijen. Naast concentraties in de beleggingsportefeuille kan ook sprake zijn van concentraties in de verplichtingen en de uitvoering.

Om concentratierisico's in de beleggingsportefeuille te beheersen maakt het bestuur gebruik van diversificatie en limieten voor beleggen in landen, regio's, landen, sectoren en tegenpartijen. Deze uitgangspunten zijn door het fonds vastgesteld op basis van de ALM-studie. De uitgangspunten zijn vastgelegd in de contractuele afspraken met de vermogensbeheerders en het bestuur monitort op kwartaalbasis de naleving hiervan.

	31-12-2016		31-12-2015	
	€	%	€	%
Vastrentende waarden				
Staatsobligaties	218.287	32,3	170.914	26,8
Bedrijfsobligaties	156.799	23,2	29.665	4,7
Hypotheken	21.549	3,2	18.207	2,9
Geldmiddelen	-407	-0,1	815	0,1
totaal	396.228	58,6	219.601	34,5

De categorie 'hypotheke' betreft bedrijfsobligaties binnen het BlackRock FIDF Euro Credit Bond Index Fund. Het betreft geen rechtstreekse belegging in hypotheke.

Operationeel risico (S9)

Operationeel risico is het risico van een onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Deze risico's worden door het fonds beheerst door het stellen van hoge kwaliteitseisen aan de organisaties die bij de uitvoering zijn betrokken. Om zicht te krijgen op de beheersing van de operationele risico's bij de verschillende uitbestedingsrelaties, wordt jaarlijks een ISAE 3402 opgevraagd en worden SLA-rapportages vereist, welke periodiek worden gecontroleerd op juistheid, tijdigheid en volledigheid.

De pensioenuitvoering is uitbesteed aan pensioenuitvoerder TKP Pensioen B.V. Met TKP Pensioen B.V. is een uitbestedingsovereenkomst en een service level overeenkomst (SLA) gesloten.

In 2016 heeft het fonds haar uitbestedingspartijen geëvalueerd. Dit heeft geleid tot een transitie van een deel van de vermogensbeheer-activiteiten van BlackRock en BNP Paribas naar Cardano. Tevens is Cardano als vaste adviseur benoemd.

Actief risico (S10)

Een actief beleggingsrisico ontstaat wanneer met het beleggingsbeleid binnen de beleggingscategorieën afgeweken wordt van het beleid volgens de benchmark. Een maatstaf van de mate waarin actief wordt belegd is de zogenaamde 'tracking error'. De tracking error geeft aan hoe groot de afwijkingen van het rendement kunnen zijn ten opzichte van het benchmarkrendement. Hoe hoger de tracking error, hoe hoger het actief risico.

Voor het fonds geldt dat belegd wordt in passieve beleggingsfondsen, hierdoor hoeft de S10 niet te worden bepaald en is deze 0.

Systeemrisico

Systeemrisico betreft het risico dat het mondiale financiële systeem (de internationale markten) niet langer naar behoren functioneert, waardoor beleggingen van het fonds niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde kunnen verliezen. Net als voor andere marktpartijen, is dit risico voor het fonds niet beheersbaar. Het systeemrisico maakt geen onderdeel uit van de door DNB voorgeschreven solvabiliteitstoets.

9.4.4 Niet in de balans opgenomen verplichtingen**Langlopende contractuele verplichtingen**

Het fonds heeft met ingang van 1 januari 2015 een uitbestedingsovereenkomst afgesloten met TKP Pensioen B.V. voor een periode van vijf jaar. De vergoeding in 2016 bedraagt € 1.612.

Ten behoeve van het vermogensbeheer zijn uitbestedingsovereenkomsten afgesloten met Blackrock, BNP-Paribas, Cardano en custodian Kasbank. Deze overeenkomsten zijn in 2016 deels opgezegd.

Per 1 oktober 2016 verzorgt Cardano Risk Management B.V. onder andere het beheer van de matchingportefeuille en de valuta-afdekking voor het fonds. Cardano nam dit beheer over van de managers BlackRock en BNP Paribas IP (matchingportefeuille) en Kasbank (valuta-afdekking).

Het fonds heeft een overeenkomst afgesloten met Montae Bestuurscentrum B.V. voor de bestuursondersteuning, die in gaat op 1 januari 2015 en is aangegaan voor onbepaalde tijd. De vergoeding bedraagt € 440.

9.4.5 Verbonden partijen**Transacties met (voormalige) bestuurders**

De bezoldiging van de bestuurders wordt nader toegelicht in de toelichting op de staat van baten en lasten bij de pensioenuitvoeringskosten. Het fonds heeft geen leningen verstrekt aan de (voormalige) bestuurders. Ook heeft het fonds geen vorderingen op de (voormalige) bestuurders.

Verplichtstellingen en uitvoeringsreglement

Op basis van de verplichtstelling tot deelneming in het fonds worden werkgevers verplicht deel te nemen. De afspraken met de werkgevers staan beschreven in het uitvoeringsreglement.

9.4.6 Toelichting op de staat van baten en lasten over 2016

8. Premiebijdragen voor risico pensioenfondss

	2016	2015
	€	€
De premiebijdragen kunnen als volgt worden gespecificeerd		
Pensioenpremie huidig jaar	39.270	37.442
Pensioenpremie voorgaand jaar	483	485
Regeling 9+	715	536
Premie overig	6	0
Pensioenpremie vrijwillige voortzetting	11	8
	<u>40.485</u>	<u>38.471</u>

De totale bijdrage van werkgever en werknemers bedraagt 22,0% (2015: 22,0%) van de loonsom. De kostendekkende, gedempte en feitelijke premie zijn als volgt:

Kostendekkende premie	44.012	37.480
Feitelijke premie	40.002	37.986
Gedempte premie	38.946	37.199

De aan het boekjaar toe te rekenen feitelijke premie is als bate in de staat van baten en lasten verantwoord. De samenstelling van de kostendekkende premie is als volgt:

Kostendekkende premie

Actuarieel benodigd voor onvoorwaardelijke onderdelen pensioenopbouw	35.204	30.308
Opslag voor instandhouding van het vereist eigen vermogen	5.809	3.819
Opslag voor uitvoeringskosten	3.007	3.353

Totaal kostendekkende premie	<u>44.020</u>	<u>37.480</u>
------------------------------	---------------	---------------

Feitelijke premie

In rekening gebrachte pensioenpremie	39.270	37.442
Premie voor regeling 9+	715	536
Overig	17	8

Totaal feitelijke premie	<u>40.002</u>	<u>37.986</u>
--------------------------	---------------	---------------

De feitelijke premie exclusief de nog ontvangen pensioenpremie over 2016 komt uit op € 40.484 duizend. Hiervan komt de helft van het premiepercentage (11%) voor rekening van de werkgever en de andere helft van het premiepercentage (11%) voor rekening van de werknemer.

Gedempte premie

Actuarieel benodigd voor onvoorwaardelijke onderdelen pensioenopbouw	20.429	19.416
Opslag voor instandhouding van het vereist eigen vermogen	3.371	2.446
Opslag voor uitvoeringskosten	2.999	3.353
Premie voorwaardelijke onderdelen	12.147	11.984

Totaal gedempte premie	<u>38.946</u>	<u>37.199</u>
------------------------	---------------	---------------

9. Beleggingsresultaten risico pensioenfonds

De indirecte vermogensbeheerkosten die middels doorkijk zijn toe te rekenen aan de verschillende assetcategorieën, zijn verrekend met de beleggingsopbrengst. Deze kosten zijn derhalve resultaat-neutraal opgenomen in de jaarrekening.

De niet nader toe te rekenen kosten vermogensbeheer zijn direct in rekening gebracht bij het fonds.

2016	Directe beleggings- opbrengst	Indirecte beleggings- opbrengst	Kosten vermogens- beheer	Transactie- kosten	Totaal
	€	€	€	€	€
Aandelen	486	17.907	-147	0	18.246
Vastrentende waarden	359	34.195	-47	-285	34.222
Overige beleggingen	182	1.259	-41	0	1.400
Derivaten	2.511	13.034	-444	-412	14.689
Niet nader toe te rekenen kosten vermogensbeheer			-999		-999
	<u>3.538</u>	<u>66.395</u>	<u>-1.678</u>	<u>-697</u>	<u>67.558</u>

Binnen de niet nader toe te rekenen kosten vermogensbeheer is ook een rebate van € 86 duizend opgenomen die is ontvangen van BNP Paribas.

2015	Directe beleggings- opbrengst	Indirecte beleggings- opbrengst	Kosten vermogens- beheer	Transactie- kosten	Totaal
	€	€	€	€	€
Aandelen	634	14.742	-242	0	15.134
Vastrentende waarden	409	936	-400	0	945
Overige beleggingen	-464	73	0	0	-391
Derivaten	619	-24.136	0	-316	-23.833
Niet nader toe te rekenen kosten vermogensbeheer			-809		-809
	<u>1.198</u>	<u>-8.385</u>	<u>-1.451</u>	<u>-316</u>	<u>-8.954</u>

10. Overige baten

	2016	2015
	€	€
Mutatie voorziening dubieuze debiteuren	557	0
Ontvangen interest	26	53
Andere baten	72	41
	<u>655</u>	<u>94</u>

	2016	2015
	€	€
11. Pensioenuitkeringen		
Ouderdomspensioen	3.440	2.946
Prepensioen	9	8
Partnerpensioen	166	157
Wezenpensioen	60	38
Arbeidsongeschiktheidspensioen	27	0
WAO-aanvulling	82	91
Anw-aanvulling	-6	0
Afkoop pensioenen en premierestitutie	394	442
	4.172	3.682

De post afkopen betreft de afkoop van pensioenen die lager zijn dan € 465,94 (2015: € 462,88) per jaar overeenkomstig de Pensioenwet (artikel 66).

12. Pensioenuitvoeringskosten

Bestuurskosten	362	390
Administratiekostenvergoeding	1.612	1.925
Accountantskosten	72	58
Kosten actuaris (advies en certificering)	291	263
Contributies en bijdragen	78	63
Project- en advieskosten bestuur	10	125
Overige	237	171
Kosten bestuursbureau (vast)	440	443
Kosten bestuursbureau (variabel)	56	84
	3.158	3.522

De vergoedingen aan bestuurders houden verband met werkzaamheden voor bestuurs- en commissievergaderingen. De vergoedingen bestaan uit: vergoeding aan bestuurders, vergoeding van reis- en verblijfkosten en overige bestuurskosten 2016: € 312 (2015: € 358). Afgezien hiervan zijn geen bezoldigingen toegekend.

Daarnaast zitten in de bestuurskosten de kosten ten behoeve van de Raad van Toezicht en het Verantwoordingsorgaan. In 2016 bedragen de kosten voor de Raad van Toezicht € 25 duizend (2015: € 32 duizend) en voor het Verantwoordingsorgaan € 25 duizend (2015: € 17 duizend).

De project- en advieskosten bestuur hebben onder andere betrekking op de advisering bij vermogensbeheer en risicomanagement. In 2015 waren deze kosten veel hoger vanwege de transitie en de daarbij komende advieskosten en de advisering inzake de invulling van de Raad van Toezicht.

In 2016 zijn geen kosten ten behoeve van boetes en dwangsommen gemaakt (2015: idem).

Onder de post 'Overige' vallen de communicatiekosten en de overige beheerskosten. De communicatiekosten zijn ten opzichte van 2015 gestegen met € 36 duizend. Daarnaast is er nog een bedrag aan overige kosten opgenomen € 20 duizend.

De kosten bestuursbureau zijn onder te verdelen in 2 componenten. Het betreft vaste kosten van € 440 duizend, deze zijn ten opzichte van 2015 nagenoeg gelijk gebleven. Daarnaast is er sprake van variabele kosten. Deze variabele kosten zijn kosten van het bestuursbureau die niet zijn opgenomen in het contract.

Accountantshonoraria

De honoraria van de onafhankelijke externe accountant(s) zijn als volgt:

	2016			2015		
	Accountant	Overig netwerk	Totaal	Accountant	Overig netwerk	Totaal
	€	€	€	€	€	€
Controle van de jaarrekening	44	28	72	58	0	58

Ten behoeve van het jaarwerk van 2016 voert Mazars voor de eerste maal de certificering uit. Zij brengen hiervoor € 39 duizend in rekening. KPMG, de certificeerder van het vorig verslagjaar heeft aanvullende nog € 5 duizend in rekening gebracht met betrekking tot verslagjaar 2015. Naast deze certificering zijn er kosten voor overige werkzaamheden gefactureerd door KPMG. Het betreffen werkzaamheden in het kader van de transitie (€ 28 duizend).

Aantal personeelsleden

Bij het fonds zijn geen werknemers in dienst.

	2016	2015
	€	€

13. Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds

Pensioenopbouw	35.632	30.308
Rentetoevoeging	-353	900
Onttrekking voor uitkeringen en uitvoeringskosten	-4.564	-3.948
Wijziging marktrente	78.228	54.653
Aanpassing sterftekansen	-3.789	0
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-197	370
Aanpassing kostenvoorziening	-1.969	-202
Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen	2.984	5.181
	<u>105.972</u>	<u>87.262</u>

14. Saldo overdracht van rechten

Inkomende waardeoverdrachten	-516	-898
Uitgaande waardeoverdrachten	748	484
	<u>232</u>	<u>-414</u>

15. Overige lasten

Interest	9	9
Mutatie voorziening dubieuze debiteuren	0	368
Overige lasten	6	15
Overig	2	0
	<u>17</u>	<u>392</u>

9.4.7 Gebeurtenissen na balansdatum

Er zijn geen significante gebeurtenissen na balansdatum die van invloed zijn op de financiële positie van het fonds per 31 december 2016.

Amersfoort, 6 juni 2017

namens het bestuur,

Drs. R. van Dijk

Drs. F.B.P. Jansen

M. Merks

A.J.M. Schmidt Msc

Plaatsvervangend voorzitter

Mr. M.W. van Straten

L.H.C. Vincken

E.P. de Vries

Voorzitter

10 Overige gegevens

10.1 Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds Recreatie te Zoetermeer is aan Willis Towers Watson de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2016.

Onafhankelijkheid

Als waarmerkend actuaaris ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds Recreatie, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds.

Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op € 2.800.000. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven € 84.000 te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeel van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. De door het pensioenfonds verstrekte administratieve basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- De technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- De kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- Het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangevane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap (AG) geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld. Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet, met uitzondering van de artikelen 131 tot en met 133, vanwege het negatieve eigen vermogen.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is lager dan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds Recreatie is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening slecht, omdat het aanwezig eigen vermogen lager is dan het minimaal vereist eigen vermogen.

Eindhoven, 6 juni 2017

drs. M.B.H. Ceelaert AAG

Verbonden aan Towers Watson Netherlands B.V.

10.2 Controleverklaring onafhankelijk accountant

Aan het bestuur van Stichting Pensioenfonds Recreatie

VERKLARING OVER DE JAARREKENING 2016

ONS OORDEEL

Wij hebben de jaarrekening 2016 van Stichting Pensioenfonds Recreatie (hierna ook: "het pensioenfonds") te Zoetermeer gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Pensioenfonds Recreatie op 31 december 2016 en van de staat van baten en lasten over 2016 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

De jaarrekening bestaat uit:

1. de balans per 31 december 2016;
2. de staat van baten en lasten over 2016; en
3. de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

DE BASIS VOOR ONS OORDEEL

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds Recreatie zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

MATERIALITEIT

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de jaarrekening als geheel bepaald op € 3,3 miljoen. De materialiteit is vastgesteld op basis van een percentage van 0,5% van de som van het stichtingskapitaal, de reserves en de technische voorzieningen. Wij hebben voor deze grondslag gekozen gelet op het feit dat deze bepalend is bij de berekening van de (beleids)dekkingsgraad. Tevens houden wij rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn. Wij zijn met het bestuur overeengekomen dat wij aan hen tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven € 0,1 miljoen rapporteren, alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

MATERIALITEIT

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met het bestuur gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken.

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

Beschrijving kernpunt	Samenvatting uitgevoerde werkzaamheden
<p>Waardering van beleggingen</p> <p>De beleggingen zijn een significante post op de balans van het pensioenfonds en bestaan naast beursgenoteerde effecten uit beleggingen in beleggingsfondsen en derivaten.</p> <p>In paragraaf 9.4.2.2. van de toelichting in de jaarrekening geeft het pensioenfonds de gehanteerde waarderingsgrondslagen weer. In noot 9.4.3.1 van de toelichting zijn de gehanteerde waarderingsmethoden en belangrijke veronderstellingen voor waardering van de beleggingen uiteengezet.</p> <p>De waardering van de beleggingen is (deels) gebaseerd op modellen en bevat subjectieve elementen.</p>	<p>Onze controlewerkzaamheden omvatten onder andere het:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Beoordelen van de juiste werking van interne beheersingsmaatregelen ten aanzien van vermogensbeheer. Voor zover relevant voor onze controle van de jaarrekening hebben wij gebruikgemaakt van de ontvangen ISAE 3402 type II rapportage van service-organisaties; ▪ Versturen van instructies aan de accountant die door KAS Bank als service-organisatie belast met de administratie van de beleggingen, is aangesteld om het door KAS Bank opgestelde vermogensbeheerverslag te controleren; ▪ Het evalueren van de uitgevoerde werkzaamheden van de door KAS Bank aangestelde accountant op basis van kennisname van zijn rapportages, toelichtingen en de onderliggende dossiers; ▪ Toetsen of de in de jaarrekening opgenomen toelichting adequaat is gegeven de geldende verslaggevingsregels.
<p>Waardering van de technische voorzieningen</p> <p>De technische voorzieningen, waaronder de voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds, zijn gevormd ter dekking van de belangrijkste verplichtingen van het pensioenfonds.</p> <p>In paragraaf 9.4.2.2. van de toelichting in de jaarrekening geeft het pensioenfonds de gehanteerde waarderingsgrondslagen weer. In paragraaf 9.4.3.1. 'risicobeheer' (risicoparagraaf) is de gevoeligheid van de berekening van de technische voorzieningen voor schattingen uiteengezet, inclusief de daarbij onderkende onzekerheden.</p>	<p>Bij de vaststelling van de adequate waardering, waaronder de toereikendheid van deze voorziening, hebben wij gebruik gemaakt van de uitkomsten van de werkzaamheden van de certificerend actuaris. Om dit te kunnen doen hebben wij onder andere instructies gegeven aan de certificerend actuaris en hebben wij zijn bevindingen en het certificeringsrapport met hem besproken.</p> <p>Tevens zijn wij nagegaan of:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ de administratieve basisgegevens van deelnemers, slapers en pensioengerechtigden, die door de certificerend actuaris worden gehanteerd bij het certificeren van de actuariële berekening van de technische voorziening voor pensioenverplichtingen, in alle van materieel belang zijnde aspecten juist, volledig en in overeenstemming met de pensioenregeling door de uitvoeringsorganisatie zijn opgesteld; ▪ de toegepaste methodiek ter bepaling van de technische voorziening aanvaardbaar is, gegeven de karakteristieken van de verzekerde risico's; ▪ de door het bestuur gebruikte aannames en schattingen in overeenstemming zijn met de gekozen actuariële grondslagen, voldoende zijn onderbouwd en juist zijn toegepast; ▪ de interne beheersing met betrekking tot mutatieverwerking in de pensioenadministratie is geborgd.

Beschrijving kernpunt	Samenvatting uitgevoerde werkzaamheden
<p>Eerstejaars controle procedures</p> <p>Bij controleopdrachten die voor de eerste maal worden uitgevoerd zijn overwegingen aan de orde die niet bij opdrachten die al eerder zijn uitgevoerd aan de orde zijn. Deze overwegingen hebben betrekking op het verkrijgen van begrip met betrekking tot de opzet van de governance en de interne beheersing van het pensioenfonds inclusief de uitbestede processen, alsmede het verkrijgen van voldoende controlezekerheid over de openingsbalans.</p>	<p>Onze controlewerkzaamheden omvatten onder andere het:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uitwisselen van informatie met de voorgaande accountant, waaronder inzage in dossiers in overeenstemming met onze beroepsstandaarden; • kennis nemen van de beschikbare fondsdocumentatie, de met uitvoeringsorganisaties gemaakte afspraken en de voor het pensioenfonds relevante interne beheersing binnen deze uitvoeringsorganisaties, onder meer op basis van gesprekken met het bestuur en het management van de uitvoeringsorganisaties; • evalueren van belangrijke thema's met betrekking tot de financiële verslaglegging en bevindingen vanuit de accountantscontrole die in voorgaande jaren aan de orde zijn geweest.

VERKLARING OVER DE IN HET JAARVERSLAG OPGENOMEN ANDERE INFORMATIE

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie bestaande uit de volgende onderdelen; kerncijfers, voorwoord, de hoofdstukken 1 tot en met 8 waarbij het verslag van het bestuur in de hoofdstukken 1 tot en met 5 is opgenomen, alsmede de bijlagen 1 tot en met 4.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het verslag van het bestuur en de overige gegevens in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

BESCHRIJVING VAN VERANTWOORDELIJKHEDEN MET BETREKKING TOT DE JAARREKENING

VERANTWOORDELIJKHEDEN VAN HET BESTUUR MET BETREKKING TOT DE JAARREKENING

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW). In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of het pensioenfonds in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemde verslaggevingsstelsels moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om het pensioenfonds te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is.

Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of het pensioenfonds haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

ONZE VERANTWOORDELIJKHEDEN VOOR DE CONTROLE VAN DE JAARREKENING

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van het pensioenfonds;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat de stichting haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen; en
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Rotterdam, 6 juni 2017

MAZARS PAARDEKOOPER HOFFMAN ACCOUNTANTS N.V.

drs. C.A. Hartevelde RA

Bijlagen

Bijlage 1 Structuur fonds

1.1 Inleiding

Het fonds heeft sinds 1 juli 2014 drie organen, te weten een bestuur, een verantwoordingsorgaan en een raad van toezicht. Daarnaast is een aantal externe partijen bij het fonds betrokken.

In dit hoofdstuk vindt u eerst een aantal algemene gegevens van het fonds. Daarna stelt het fonds de organen en de externe partijen aan u voor.

1.2 Over het pensioenfonds

1.2.1 Naam en vestigingsplaats

Het fonds is opgericht op 26 maart 1997 en statutair gevestigd in Zoetermeer. Het fonds is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel in Utrecht onder nummer 41160246. Het fonds is aangesloten bij de Pensioenfederatie.

1.2.2 Adresgegevens

Voor vragen van (gewezen) deelnemers, pensioengerechtigden, gewezen partners en werkgevers.

Pensioenfonds Recreatie
Postbus 5199
9700 GD Groningen

Bezoekadres

Europaweg 27, 9723 AS Groningen

Voor (gewezen) deelnemers, pensioengerechtigden, gewezen partners:
(050) 52 25 020
E-mailadres: deelnemers@pensioenfondsrecreatie.nl

Voor werkgevers:
(050) 52 25 040
E-mailadres: werkgever@pensioenfondsrecreatie.nl

Internet: www.pensioenfondsrecreatie.nl

Ter attentie van het bestuur:
Montae Bestuurscentrum B.V.
Verrijn Stuartlaan 1F
2288 EK Rijswijk
Telefoon: (070) 304 29 00
E-mailadres: bestuursbureauSPR@montae.nl
Internet: www.montae.nl

1.2.3 Sociale partners

1. RECRON
Postbus 102
3970 AC Driebergen
www.recron.nl
2. FNV Horecabond handelend onder de naam FNV Recreatie
Postbus 1435
1300 BK Almere
www.fnvrecreatie.nl

3. CNV Vakmensen
Postbus 2525
3500 GM Utrecht
www.cnvvakmensen.nl
4. FNV handelend onder de naam FNV Publiek Belang
Postbus 9208
3506 GE Utrecht
www.fnv.nl

1.2.4 Externe partijen

Het fonds werkt samen met de volgende externe partijen.

Uitvoeringsorganisatie

TKP Pensioen B.V., Groningen

Bestuursondersteuning

Montae Bestuurscentrum B.V., Rijswijk

Vermogensbeheer

Black Rock, Inc., Amsterdam

KAS BANK, Amsterdam

BNP Paribas, Amsterdam, tot 1 november 2016.

Cardano Risk management B.V., vanaf 1 oktober 2016

Custodian

KAS BANK, Amsterdam

Investment consultant

Mevrouw ir. K. Pasha CFA, Cardano Risk Management B.V.

Adviserend actuaris

De heer Ir. drs. G. Veluwenkamp AAG, Willis Towers Watson B.V., Apeldoorn (tot 1 november 2016)

De heer R. Schilder AAG, Willis Towers Watson B.V., Apeldoorn (vanaf 1 november 2016)

Certificerend actuaris

De heer M. Ceelaert AAG, Willis Towers Watson B.V., Eindhoven

Externe accountant

De heer drs. J.C. van Kleef RA, KPMG Accountants N.V., Utrecht, tot 1 oktober 2016

De heer drs. C.A. Hartevelde RA, Mazars, vanaf 1 oktober 2016

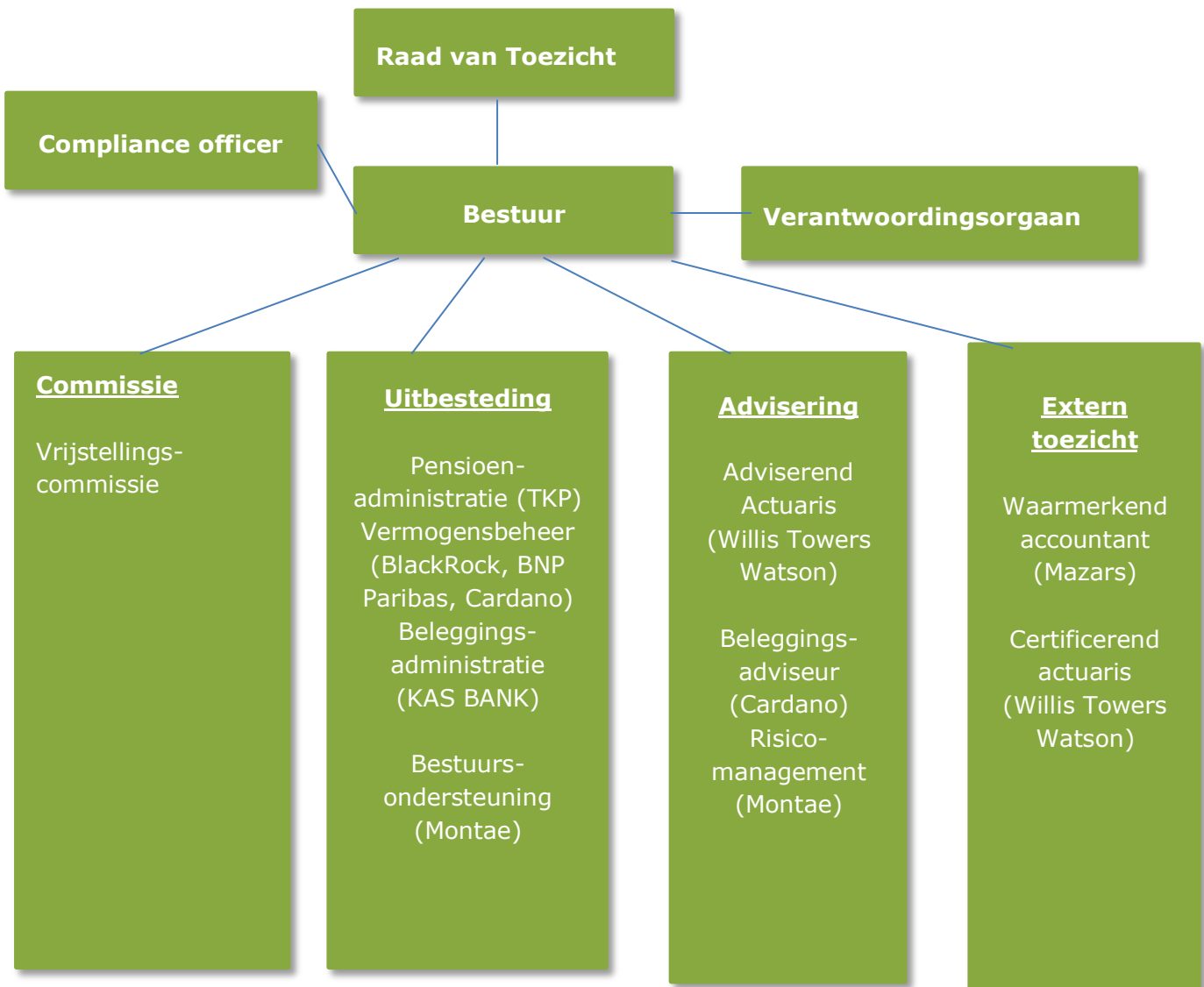
Compliance officer

Mevrouw mr. T.T.H. Vlamings, Holland Van Gijzen Advocaten en Notarissen LLP, Amsterdam

Risicomanagement

Montae Bestuurscentrum B.V., Rijswijk

1.3 De fondsorganen

1.4 Het bestuur

1.4.1 Samenstelling en benoeming

Het fonds heeft een paritair bestuur, dat wil zeggen dat de bestuursleden worden voorgedragen door de werkgeversorganisatie Recron en de werknemersorganisaties FNV Recreatie en CNV Vakmensen, waarna zij door het bestuur worden benoemd. Daarnaast zijn de pensioengerechtigden per 1 juli 2014 via een aparte zetel in het bestuur vertegenwoordigd. Het bestuurslid namens pensioengerechtigden is voorgedragen door FNV Recreatie en CNV Vakmensen gezamenlijk. Het bestuur heeft deze kandidaat gezien de geschiktheid benoemd als bestuurslid.

Het paritaire bestuur bestaat per 31 december 2016 uit:

Leden	Organisatie	Geboortedatum	Zittingsduur tot
De heer Drs. R.G.A. van Dijk	RECRON	09-09-1978	1 januari 2019
De heer Drs. F.B.P. Jansen	FNV Recreatie	03-02-1971	1 januari 2018
De heer M. Merks (plaatsvervangend voorzitter en lid Dagelijks bestuur)	RECRON	19-03-1961	1 januari 2018
De heer A.J.M. Schmidt Msc	Pensioengerechtigden	30-06-1960	1 juli 2018
De heer Mr. M.W. van Straten	CNV Vakmensen	27-01-1973	1 januari 2019
De heer L.H.C. Vincken	RECRON	17-01-1963	1 januari 2021
De heer E.P. de Vries (voorzitter en lid Dagelijks bestuur)	FNV Recreatie	01-02-1964	1 januari 2021

Alle bestuursleden zijn gedurende het gehele jaar bestuurslid geweest van het fonds.

Wijzigingen in de bestuurssamenstelling per 1 januari 2017:

De heren De Vries en Vincken zijn per 1 januari 2017 herbenoemd voor een periode van vier jaar. Alle wijzigingen in de fondsorganen zijn verwerkt in het rooster van aftreden.

Voorzitterschap

Op verzoek van de heer M. Merks, plaatsvervangend voorzitter 2015 en beoogd voorzitter in 2016, heeft het bestuur besloten dat dat de heer E. de Vries ook in 2016 het voorzitterschap zal bekleden.

Er zijn vanuit sociale partners toehoorders aanwezig bij de bestuursvergaderingen. De toehoorder is de heer J. Bijlsma namens FNV Recreatie. De aanwezigheid van toehoorders is beperkt tot aangelegenheden die de uitvoering van de pensioenregeling betreffen en actuariële onderwerpen. De toehoorders zijn geen bestuurslid en hebben dus geen stemrecht.

1.4.2 Vergaderingen, beleidsdagen en overige bijeenkomsten

Het bestuur heeft in 2016 12 keer vergaderd en meestal met de voltallige samenstelling. Bestuursleden die niet aanwezig waren, hebben zich tijdig en met redenen afgemeld. Ook is er een bijeenkomst geweest met de raad van toezicht en het bestuur.

Hieronder een opsomming van de belangrijkste onderwerpen die op de agenda van het bestuur in 2016 stonden:

- Transitie matchings- en valutaportefeuille.
- Ontwikkelingen financiële situatie van het fonds.
- Pensioenregeling per 1 januari 2017.
- Bepalen pijngrens.
- Vaststelling Jaarverslag 2015 en bespreking van de inbreng van raad van toezicht en verantwoordingsorgaan.

- (Her)benoemingen bestuursleden en raad van toezicht.
- Berekening z-score.
- Analyse arbeidsongeschikte deelnemers.
- Fondsdocumenten zoals o.a. het beleggingsbeleid, beloningsbeleid, pensioenreglement, statuten, ABTN, uitbestedingsbeleid.
- Rapportage vermogensbeheer en risicomanagement.
- Herstelplan.
- Haalbaarheidstoets.
- Integraal risicomanagement.
- Nieuwe accountant.
- Evaluatie kostendekkende premie, vaststellen kostendekkende premie 2017 en kostenvoorziening 2017.
- Impact van de nieuwe AG-tafel en ervaringssterfte.

Daarnaast waren er in 2016 twee beleidsdagen:

- Op 19 januari was er een beleidsdag vermogensbeheer.
- Op 26 mei was er een beleidsdag met als onderwerp vermogensbeheer en risicomanagement.

Verder kwam het bestuur op 27 november bijeen voor een externe evaluatie van het functioneren als bestuur.

Werkgroepen

In 2016 heeft het bestuur besloten meer strategisch te besturen in plaats van operationeel. Dit om de huidige werklast tijdens de bestuursvergaderingen te verminderen. Het fonds heeft hierdoor in 2016 verschillende werkgroepen ingesteld. De volgende werkgroepen zijn ingesteld in 2016:

- Anw-pensioen.
- Transitie matchingportefeuille.
- Pijngrens en crisisplan.
- Communicatiejaarplan.
- Reglementen.
- Bestuursverslag, deze werkgroep was reeds ingesteld vóór 2016. Wel is in 2016 besloten om deze te continueren.

1.4.3 Dagelijks bestuur

In 2016 is het voorzittersoverleg geformaliseerd in een dagelijks bestuur door vastlegging in de statuten. Het dagelijks bestuur bestaat uit de voorzitter en de plaatsvervangend voorzitter van het fonds. Binnen het dagelijks bestuur worden zaken afgehandeld die het bestuur aan het dagelijks bestuur heeft gemandateerd. Tevens worden er voorbereidende werkzaamheden uitgevoerd, zoals het samenstellen van de agenda voor de komende bestuursvergadering, zodat het bestuur efficiënt kan vergaderen. Tijdens deze werkzaamheden wordt het dagelijks bestuur bijgestaan door de bestuursondersteuning. Het dagelijks bestuur heeft in 2016 veertien maal plaatsgevonden, waarvan een aantal telefonisch.

De voorzitter is het aanspreekpunt namens het bestuur van de raad van toezicht, het verantwoordingsorgaan en externe partijen.

1.4.4 Vrijstellingscommissie

Het bestuur heeft een vrijstellingscommissie ingesteld die bestaat uit twee bestuursleden (de heren Vincken en Van Straten). De commissie valt onder de verantwoordelijkheid van het bestuur. De vrijstellingscommissie heeft als taken:

- Het nemen van een besluit over een verzoek tot vrijstelling van de verplichtstelling op grond van artikel 6 van het Vrijstellings- en boetebesluit Wet Bpf 2000.
- Het nemen van een besluit op een bezwaarschrift op een besluit naar aanleiding van een verzoek tot vrijstelling van de verplichtstelling op grond van artikel 2, 3, 4, 5 lid 1 of 7a t/m e van het Vrijstellings- en boetebesluit Wet Bpf 2000.
- Het nemen van een besluit over het intrekken van een vrijstelling indien een werkgever niet meer voldoet aan de voorwaarden van vrijstelling.
- Op verzoek van het bestuur formuleert de commissie adviezen over aangelegenheden die betrekking hebben op het beleid ten aanzien van vrijstellingen en de uitvoering daarvan.

De taken, bevoegdheden en werkwijze van de vrijstellingscommissie zijn verder uitgewerkt in het Reglement vrijstellingscommissie.

De vrijstellingscommissie heeft in 2016 vier keer vergaderd. In kader van een efficiëntere manier van werken hebben de overige contacten telefonisch en via e-mail plaatsgevonden.

1.5 Raad van toezicht

Het interne toezicht bij het fonds wordt uitgeoefend door een raad van toezicht. De raad van toezicht heeft tot taak toezicht te houden op het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken binnen het fonds. Daarnaast moet de raad van toezicht onder meer het jaarverslag en de jaarrekening goedkeuren. De raad van toezicht rapporteert zijn bevindingen jaarlijks schriftelijk aan het bestuur. Deze bevindingen worden met het bestuur besproken en opgenomen in het jaarverslag. U vindt deze bevindingen in hoofdstuk 7 van dit jaarverslag.

In 2016 is de raad van toezicht vier maal bijeen gekomen. Daarnaast heeft de raad vier maal fysiek vergaderd met het dagelijks bestuur en acht maal heeft er een telefonische vergadering plaatsgevonden. Ook is er een bijeenkomst geweest met de raad van toezicht en het verantwoordingsorgaan en de raad van toezicht met het bestuur.

De raad van toezicht is per 31 december 2016 als volgt samengesteld:

Leden	Functie	Geboortedatum	Zittingsduur tot
Mevrouw C. Rozé	Lid	27-09-1971	1 september 2020
De heer L.C.A. Scheepens	Lid	03-12-1965	1 juli 2018
De heer H.J. Machielsen	Voorzitter	03-01-1960	1 juli 2017

Mevrouw Peters heeft, vanwege een samenloop van haar andere functies, besloten haar functie als lid en voorzitter van de raad van toezicht per 1 januari 2016 neer te leggen. Het bestuur heeft de heer Machielsen vanaf 1 januari 2016 aangesteld als voorzitter. Mevrouw Rozé is per 19 september 2016 benoemd als nieuw lid van de raad van toezicht. Het verantwoordingsorgaan heeft een positief advies gegeven op de voorgenomen benoeming en DNB heeft haar goedkeuring gegeven.

1.6 Verantwoordingsorgaan

Het verantwoordingsorgaan heeft als wettelijke taak om desgevraagd of uit eigen beweging het bestuur te adviseren over aangelegenheden die het fonds betreffen. Het betreft onder meer het beleid inzake beloningen, de vorm en inrichting van het intern toezicht, het communicatie- en voorlichtingsbeleid, collectieve waardeoverdracht, uitvoeringsovereenkomsten, liquidatie of fusie van het fonds en de samenstelling van de feitelijke premie en de hoogte van de premiecomponenten.

Naast de bovenvermelde wettelijke bevoegdheden heeft het verantwoordingsorgaan adviesrecht bij de benoeming en het ontslag van de leden van de raad van toezicht. Een overzicht van de advies- en goedkeuringsrechten van het verantwoordingsorgaan en de raad van toezicht is opgenomen in bijlage 2 bij dit jaarverslag.

Naast het geven van advies heeft het verantwoordingsorgaan de taak om een oordeel te vormen over het gevoerde beleid en het handelen van het bestuur en de beleidskeuzes voor de toekomst. Dit gebeurt aan de hand van het jaarverslag, de jaarrekening en andere informatie, waaronder de bevindingen van de raad van toezicht. Dit oordeel wordt een maal per jaar schriftelijk vastgelegd. Het oordeel en de reactie van het bestuur daarop, is opgenomen in hoofdstuk 8 van dit jaarverslag.

Het verantwoordingsorgaan is op 31 december 2016 als volgt samengesteld

Leden	Namens	Geboortedatum	Zittingsduur tot
De heer P. Hamelink	pensioengerechtigden	13-01-1948	1 juli 2020
De heer C. Vlaar	gewezen deelnemers	05-10-1979	1 september 2020
Mevrouw B. Kühne – de Vos	actieve deelnemers	05-05-1952	1 juli 2020
Mevrouw M. Riedstra	werkgevers	05-03-1967	1 juli 2017
Mevrouw I.C.M. Stavenuiter	actieve deelnemers	28-07-1964	1 juli 2018
De heer T. Weijenborg	werkgevers	18-05-1959	1 juli 2018
De heer E. Braakman	actieve deelnemers	20-04-1983	1 juli 2020

De heer C.J. Hilberding is vanaf 1 januari 2016 op eigen verzoek geen lid meer van het verantwoordingsorgaan. Dit betekent dat er per deze datum twee vacatures waren in het verantwoordingsorgaan. Het bestuur heeft dit onder de aandacht gebracht van FNV Recreatie en CNV Vakmensen. Tevens is aangegeven dat twee leden van het verantwoordingsorgaan per 1 juli 2016 herbenoemd moesten worden. Dit heeft geleid tot benoeming van de heer E. Braakman vanaf 1 juli 2016 namens de actieve deelnemers en de heer C. Vlaar vanaf 1 september 2016 namens de gewezen deelnemers.

Tevens zijn mevrouw B. Kühne – de Vos en de heer P. Hamelink per 1 juli 2016 herbenoemd.

In 2016 heeft het verantwoordingsorgaan vier maal vergaderd. Daarnaast heeft het verantwoordingsorgaan vijf keer vergaderd met het dagelijks bestuur van het fonds en één maal met de raad van toezicht. Tijdens deze bijeenkomsten zijn zij onder andere geïnformeerd over actuele zaken in het fonds. Het verantwoordingsorgaan heeft een positief advies uitgebracht over:

- Het beloningsbeleid 2016.
- Het reglement raad van toezicht.
- De benoeming van een lid van de raad van toezicht.
- De functieprofielen van een lid van de raad van toezicht.
- De premiestelling voor 2017.

1.7 Uitbesteding

Het fonds heeft ervoor gekozen de meeste werkzaamheden niet zelf uit te voeren maar uit te besteden aan andere partijen. Uitgangspunt hierbij is dat het bestuur, conform de eisen van de Pensioenwet, verantwoordelijk blijft voor de juiste uitvoering van de uitbestede werkzaamheden en de risico's die hieraan verbonden zijn adequaat beheerst. Het fonds heeft een uitbestedingsbeleid vastgesteld. Het fonds heeft uitbestedingsovereenkomsten en/of Service Level Agreements (SLA's) gesloten met de partijen waaraan werkzaamheden zijn uitbesteed. In die overeenkomsten is niet alleen vastgelegd welke werkzaamheden zijn uitbesteed, maar zijn ook afspraken gemaakt over de kwaliteit van de dienstverlening en eventuele beëindigingsvoorwaarden. De SLA's met de uitbestedingspartijen worden periodiek besproken in het (dagelijks) bestuur.

Hieronder volgt een overzicht van de uitbestede werkzaamheden.

Deelnemers- en financiële administratie

Vanaf 1 januari 2015 verzorgt TKP Pensioen B.V. de deelnemers- en financiële administratie. De afspraken hierover zijn vastgelegd in een uitbestedingsovereenkomst. De overeenkomst heeft een einddatum van 31 december 2019.

Bestuursondersteuning

Voor de bestuursondersteuning heeft het bestuur gekozen voor een partij die onafhankelijk is van de pensioenuitvoering. De bestuursondersteuning wordt verzorgd door Montae. De werkzaamheden zijn vastgelegd in een overeenkomst. Risicomangement is in 2016 onderdeel geworden van bestuursondersteuning.

Ten behoeve van de bestuursondersteuning werkt het bestuur met eShare. EShare is een webgebaseerd pakket om vergaderingen te organiseren, taken uit te zetten en te monitoren en pensioenfondsstukken te archiveren. Met eShare hebben de bestuursleden op elk gewenst moment toegang tot het centrale archief

van het fonds. Met betrekking tot eShare heeft het bestuur een contract afgesloten met eShare Limited in Engeland.

Vermogensbeheer

Het vermogensbeheer werd in 2016 uitgevoerd door BlackRock, BNP Paribas en Cardano. BlackRock en BNP Paribas dragen zorg voor een volledige administratie van de bij hen ondergebrachte beleggingsportefeuilles en alle daarop betrekking hebbende transacties. Met BlackRock, BNP Paribas en Cardano is een overeenkomst afgesloten waarin onder andere de beleggingsrichtlijnen en de overeengekomen rapportages zijn vastgelegd. De afspraken zijn vastgelegd in een SLA. In 2016 is de overeenkomst met BNP Paribas opgezegd. Hierover staat meer in het bestuursverslag. De uitvoering van de afdekking van valutarisico is uitbesteed aan KAS BANK. De afspraken hierover zijn vastgelegd in een overeenkomst.

Custodian

KAS BANK is de custodian van het fonds. KAS BANK verzorgt in dit kader de reguliere bewaarneming van effecten/beleggingsfondsen, als ook de uitvoering van effectentransacties, de performancemeting en de Z-score.

Advisering vermogensbeheer

Advisering op het gebied van vermogensbeheer is uitbesteed aan Cardano Risk Management B.V. De afspraken hieromtrent zijn eveneens vastgelegd in een overeenkomst.

Externe accountant

Het bestuur heeft vanaf de controle over het jaar 2016 een nieuw extern accountantsbureau aangesteld (Mazars). De accountant controleert jaarlijks het jaarverslag/jaarrekening en de staten voor DNB en doet verslag van zijn werkzaamheden in de vorm van een controleverklaring en een verslag aan het bestuur. Jaarlijks voert de externe accountant een controle uit op de jaarrekening en de daaraan ten grondslag liggende administratieve processen (in relatie tot de materialiteit voor de jaarrekening). De opdracht aan de accountant wordt jaarlijks vastgelegd in een schriftelijke opdrachtbevestiging.

Certificerend actuaaris

Het bestuur heeft een externe certificerend actuaaris aangesteld verbonden aan Willis Towers Watson. De certificerend actuaaris beoordeelt de financiële positie van het fonds volgens de eisen van DNB. De certificerend actuaaris rapporteert eenmaal per jaar aan het pensioenfondsbestuur door middel van een actuariel rapport en een actuariële verklaring. De werkzaamheden die worden uitgevoerd door de certificerend actuaaris zijn vastgelegd in een schriftelijke opdrachtbevestiging.

Adviserend actuaaris

Het bestuur maakt gebruik van een adviserend actuaaris verbonden aan Willis Towers Watson. Om een scheiding tussen advisering en certificering te waarborgen is overeengekomen dat de taken van de certificerend actuaaris en de adviserend actuaaris in persoon zijn gesplitst. Bovendien heeft het bestuur geverifieerd dat Willis Towers Watson beschikt over een door DNB goedgekeurde gedragscode en daarmee voldoet aan het bepaalde in artikel 148 van de Pensioenwet. Artikel 148 van de Pensioenwet bepaalt dat de bevoegde actuaaris, die het actuariel verslag waarmerkt, onafhankelijk is van het fonds en geen andere werkzaamheden verricht voor het fonds.

Compliance officer

Holland van Gijzen Advocaten en Notarissen LLP verricht compliance werkzaamheden voor het fonds. Het betreft hier met name het toetsen van de naleving van de gedragscode. De opdracht hiertoe wordt jaarlijks vastgelegd in een schriftelijke opdrachtbevestiging.

Monitoring en evaluatie (kosten) uitbesteding

Per kwartaal bewaakt het bestuur de kosten aan de hand van de fondsbegroting en financiële voortgangsrapportage en stuurt daar waar mogelijk bij. Het bestuur werkt daarnaast met een contractenregister dat dient als overzicht van de aangegane externe verplichtingen en als basis voor een gedegen evaluatie van de externe partijen.

1.8 Fondsdocumenten

De volgende fondsdocumenten zijn in 2016 gewijzigd:

Fondsdocument	Ingangsdatum	Gewijzigd op
ABTN	01-01-2016	03-12-2015
Pensioenreglement	01-01-2016	03-12-2015
Beleggingsplan 2016	01-01-2016	03-12-2015
Beloningsbeleid 2016	01-01-2016	22-05-2016
Statuten	01-01-2016	03-12-2015
Reglement verantwoordingsorgaan	01-01-2016	03-12-2015
Reglement raad van toezicht	01-01-2016	09-05-2016
Geschiktheidsplan	01-01-2016	03-12-2015
Beleidsdocument vrijstellingen	01-11-2016	08-11-2016
Protocol bij vermissing	01-09-2016	23-08-2016

Bijlage 2 Nevenfuncties bestuursleden per 31 december 2016

Naam	Nevenfuncties
De heer R.G.A. van Dijk	<ul style="list-style-type: none"> • Zelfstandig ondernemer; eigenaar AgioConsulting en Holding Rob van Dijk bv • Directielid Holding Herperduin bv • Uitvoerend bestuurder Vermogensbeheer Pensioenfonds voor de Meubelindustrie en Meubileringsbedrijven • lid klantenraad SAREF
De heer F.B.P. Jansen	<ul style="list-style-type: none"> • Beleids- en projectmedewerker pensioenen bij FNV Horeca, FNV Catering en FNV Recreatie • Zelfstandig pensioenconsultant • Tot 1 juli 2016: Bestuurslid Pensioenfonds Horeca & Catering • Tot 11 maart 2016: Bestuurslid Stichting Vrijwillig Vervroegd Uittreden voor de Contractcateringbranche SUCON I • Bestuurslid Stichting Vrijwillig Vervroegd Uittreden voor de Contractcateringbranche SUCON II • Adviseur bedrijf Alli Micuna van CM Cueva Iezama • Lid Begeleidingsgroep Uitvoering Stichting Pensioenopleidingen (SPO) en schrijven en controleren lesmateriaal SPO
De heer M. Merks	<ul style="list-style-type: none"> • Manager Sociaal Beleid/HR Recron • Lid bestuur Sociaal Fonds Recreatie • Lid deelraad KSG Apeldoorn • Deelnemer aan Georganiseerd Overleg Recreatie (GOR) • Gastdocent NHTV Breda • Ambassadeur Van Ede & Partners • Directeur/eigenaar Martin Merks HR management advies • Lid Raad van Toezicht PCBO Voortst
De heer A.J.M. Schmidt	<ul style="list-style-type: none"> • Tot 1 juli 2016: Lid bestuur pensioenfonds Horeca en Catering (PH&C)
De heer M.W. van Straten	<ul style="list-style-type: none"> • Pensioenfondsbestuurder bij CNV Vakmensen • Lid bestuur bedrijfspensioenfonds voor het Bakkersbedrijf • Tot 1 juli 2016: Lid bestuur pensioenfonds Horeca en Catering (PH&C), vanaf 1 juli 2016 als toehoorder • Tot 11 maart 2016: Bestuurslid Stichting Vrijwillig Vervroegd Uittreden voor de Contractcateringbranche SUCON I • Bestuurslid Stichting Vrijwillig Vervroegd Uittreden voor de Contractcateringbranche SUCON II • Tot 17 juni 2016: Lid bestuur Stichting Vrijwillig Vervroegd Uittreden Baden Zweminrichtingen
De heer L.H.C. Vincken	<ul style="list-style-type: none"> • Directeur VBe NL, Vereniging Beveiligingsorganisaties Nederland • Voorzitter St. Sociaal Fonds Cao Beveiliging • Voorzitter St. Sociaal Fonds Huisartsenzorg • Lid Raad van Toezicht Prisma, gehandicaptenzorg • Eigenaar LeVinck BV en directeur LeVinck Cao en Bestuur BV • Cao-adviseur/ onderhandelaar Dibevo - NPMB/VMN, Nederlands Podia en Textielverzorging
De heer E.P. de Vries	<ul style="list-style-type: none"> • Tot 1 juni 2016: Dagelijks Bestuurder en Hoofdbestuurder FNV Horecabond met de gekozen functie van penningmeester/secretaris met daaruit voortvloeiend lid dagelijks en algemeen bestuur Stichting Projecten FNV Horecabond. • Tot 1 juli 2016: Lid bestuur Pensioenfonds Horeca & Catering • Tot 1 juni 2016: Lid dagelijks en algemeen bestuur Stichting Projecten FNV Horecabond

	<ul style="list-style-type: none">• Tot 1 april 2016: Lid bestuur Gemeenschappelijk Beleggingsfonds FNV• Secretaris-penningmeester Stichting Financiering Toeslagen Pensioen FNV Horecabond• Voorzitter resp. secretaris bestuur Sociaal Fonds Recreatie• Vanaf 1 juli 2016: Docent SPO training inzake toetsingsgesprekken DNB• Vanaf 1 november 2016: Bestuurslid Pensioenfonds voor het Kappersbedrijf• Vanaf 1 december 2016: Voorzitter Beleggingsadviescommissie vereniging FNV Horecabond
--	---

Bijlage 3 Toelichting beleidsdekkingsgraad

De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de dekkingsgraden van de voorafgaande twaalf maanden. Sinds 1 januari 2015 kent het Financieel Toetsingskader naast het begrip dekkingsgraad ook het begrip beleidsdekkingsgraad. Om te voorkomen dat beleidsbeslissingen teveel op dagkoersen worden bepaald, is de beleidsdekkingsgraad geïntroduceerd.

De beleidsdekkingsgraad wordt door TKP opgesteld. Hieronder volgt een toelichting hoe de (beleids)dekkingsgraad wordt berekend.

Het proces 'vaststellen beleidsdekkingsgraad' is standaard onderdeel van de ISAE 3402 verklaring van TKP. Hieronder wordt ingegaan op de wijze waarop de dekkingsgraad binnen TKP wordt bepaald.

Input (gegevens)

Beleggingsgegevens

Voor de bepaling van de dekkingsgraad wordt gebruik gemaakt van de beleggingsgegevens die TKP ontvangt van KAS BANK, waarbij TKP uitgaat dat deze gegevens juist zijn en waarop TKP buiten een plausibiliteitscheck geen controle meer uitvoert. Volledigheidshalve wordt vermeld dat KAS BANK beschikt over een ISAE 3402 verklaring, welke ook op het fonds van toepassing is.

Vaststellen verplichtingen

De verplichtingen worden bepaald door op deelnemersniveau de technische voorzieningen te bepalen. En daaruit worden op kwartaalbasis de kasstromen vastgesteld. In de tussenliggende maanden wordt rekening gehouden met de uitkeringen/pensioenaangroei of andere (materiële) effecten zoals wijzigingen in de grondslagen. De VPV wordt bepaald door de afdeling Actuarieel (TKP), volgens een standaard procedure / model. Hierbij wordt het 4-ogen principe (review) toegepast.

Als het bestuur een besluit neemt dat effect heeft op de technische voorzieningen of het pensioenvermogen, zoals bijvoorbeeld een aanpassing van de grondslagen, zal dit verwerkt worden in de dekkingsgraad per het einde van de maand waarin het bestuursbesluit is genomen.

Overige financiële gegevens

De overige financiële gegevens (vorderingen, schulden, overig) worden i.s.m. de afdeling FA (boekhouding) op maandbasis geanalyseerd. Daarbij wordt op detailniveau gekeken naar alle balansposten, de premies (eventueel bijschatting), de uitkeringen, kosten en overige posten. Waar nodig wordt op maandbasis bekeken of de prognose moet worden bijgesteld. Op deze wijze zijn de kosten zo zuiver mogelijk verdeeld over het gehele jaar. Een deel van deze posten is ook van invloed op de hoogte van de VPV en derhalve vindt deze analyse plaats voordat de VPV wordt bepaald.

Output (beleidsdekkingsgraad)

Regulier

Op basis van de bovenstaande gegevens, wordt de dekkingsgraad bepaald. Een tweede persoon controleert het gehele traject en zal voor goedkeuring ondertekenen en vervolgens wordt de dekkingsgraad ingediend bij DNB. Na het indienen van de dekkingsgraad bij DNB ontvangt het bestuursbureau een overzicht met de onderliggende financiële gegevens en wordt de dekkingsgraad op de website geplaatst. Het overzicht wordt ook opgenomen in eShare. TKP levert maandelijks, gelijktijdig met de rapportage en de onderliggende financiële gegevens een controleverklaring aan, waaruit blijkt dat alle controles conform de procedure hebben plaatsgevonden. Daarnaast kan het bestuur haar actuariële adviseur opdracht verlenen om (half)jaarlijks een controle uit te voeren op de gerapporteerde beleidsdekkingsgraden.

Correcties of afwijkingen

Bij correcties of afwijkingen zal TKP het bestuursbureau te allen tijde op de hoogte brengen en in overleg beoordelen of er eventueel een herrapportage ingediend moet worden. Hierbij wordt door TKP gehandeld naar de 'Aanwijzingen Rapportagekader pensioenfondsen' van DNB. Het fonds heeft hierover het volgende beleid: "Indien achteraf wordt geconstateerd dat een gerapporteerde maanddekkingsgraad onjuist is geweest, vindt overleg plaats tussen het fonds en TKP waarbij de hoogte van de eventuele correctie in kaart wordt gebracht. Vervolgens wordt onderzocht of de betreffende onjuistheid ook van toepassing is geweest op eerder en/of later gerapporteerde maanddekkingsgraden. Op basis hiervan wordt bepaald wat de totale impact van de onjuistheid (van alle onjuist gerapporteerde maanddekkingsgraden tezamen) is op

de beleidsdekkingsgraad. De totale impact wordt, ongeacht de omvang, meegenomen bij het vaststellen van de eerstvolgende te rapporteren beleidsdekkingsgraad. De aanpassing wordt vervolgens aan DNB toegelicht door middel van het toelichtingsveld van de maandstaat voor de dekkingsgraadrapportage. Voorliggende dekkingsgraden (op maandbasis) worden echter niet herrekend.

Bijlage 4 Advies- en goedkeuringsrechten Verantwoordingsorgaan en Raad van Toezicht

Onderwerpen onderhevig aan advies of goedkeuring	Verantwoordingsorgaan	Raad van Toezicht
Beletten benoeming kandidaat bestuur bij niet voldoen aan functieprofiel	--	Recht
Liquidatie, fusie, splitsing, CWO	Advies	Goedkeuring
Omzetten andere rechtsvorm	--	Goedkeuring
Jaarverslag, jaarrekening	--	Goedkeuring
Profielchets bestuurder	--	Goedkeuring
Melden disfunctioneren bestuurder	Advies na melding	Melding
Vorm, inrichting intern toezicht	Advies	--
Profielchets Lid RvT	Advies	Vaststellen
Beloningsbeleid	Advies	Goedkeuring
Ontslaan bestuur bij disfunctioneren	--	Recht
Feitelijke premie	Advies	--
Communicatiebeleid	Advies	--
Klachten- en geschillenprocedure	Advies	--
Uitvoeringsovereenkomst	Advies	--
Benoeming en ontslag RvT	Advies	--

Bijlage 5 Begrippenlijst

ABTN (Actuariële en bedrijfstechnische nota)

Pensioenfondsen dienen te werken volgens een ABTN. Hierin zijn de financiële opzet van een pensioenfonds en de grondslagen waarop deze berust, gemotiveerd omschreven.

ALM (Asset Liability Management)

Een methode om modelmatig de samenstelling van de strategische beleggingsportefeuille te bepalen, rekening houdend met de pensioenverplichtingen.

Benchmark

Vergelijkingsmaatstaf. Representatieve herbeleggingsindex waartegen de rendementen van een beleggingsportefeuille worden afgezet.

Beleidsdekkingsgraad

De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de dekkingsgraden van de voorafgaande twaalf maanden. Met ingang van het nFTK baseert het fonds beleidsbesluiten op de beleidsdekkingsgraad.

Collateral

In onderpand gegeven zekerheden ter dekking van shortposities.

Dekkingsgraad

De waarde van het pensioenvermogen uitgedrukt als percentage van de waarde van de pensioenverplichtingen. De dekkingsgraad wordt als graadmeter beschouwd voor de mate van zekerheid dat de toegezegde pensioenen ook daadwerkelijk kunnen worden uitbetaald.

Deposito

Tegoed bij een bankinstelling, waarover eerst na verloop van een overeengekomen tijdsduur (maximaal 2 jaar) kan worden beschikt.

Derivaat

Financieel contract waarvan de waarde is afgeleid van een andere (onderliggende) waarde, zoals een aandeel, obligatie of grondstof. Bijvoorbeeld: futures, swaps.

Duration

Duration is een maatstaf voor de rentegevoeligheid van een obligatie of een portefeuille obligaties.

Franchise

Is een bedrag dat in mindering wordt gebracht op het pensioengevend loon. Over de franchise worden geen premies geheven en geen aanspraken opgebouwd.

FTK (Financieel Toetsingskader)

Stelsel van De Nederlandsche Bank voor in de toekomst te hanteren waarderingmethoden.

Haalbaarheidstoets

De haalbaarheidstoets geeft inzicht in de samenhang tussen de financiële opzet, het verwachte pensioenresultaat en de risico's die daarbij gelden.

LDI (Liability Driven Investment)

Beleggingen in vastrentende waarden (vaak fondsen en/of swaps) met een relatief lange looptijd, met als doel het renterisico van de verplichtingen af te dekken.

Leverage

Dit is het gebruik van geleend geld (vreemd vermogen) om het verwachte rendement van het eigen vermogen te verhogen.

Pensioenfederatie

Koepelorganisatie die als doel heeft de gemeenschappelijke belangen van de bij haar aangesloten pensioenfondsen te behartigen.

Pensioenuitkering

Uitkering van het fonds exclusief AOW.

Rekenrente

Fictief rendementspercentage dat het belegde vermogen in de toekomst wordt geacht op te brengen en wordt wettelijk bepaald.

Security lending

Dit betreft een financiële dienstverlening waarbij een instelling aan een andere instelling effecten uitleent.

Solvabiliteit

Het extra vermogen dat op lange termijn aanwezig moet zijn om de verplichtingen van het fonds te kunnen nakomen.

STAR (Stichting van de Arbeid)

Een landelijk overlegorgaan van de centrale organisaties van zowel werkgevers als werknemers in Nederland.

Sterftegrondslag

Berekeningsmethode gebaseerd op een statisch overzicht van sterftekansen per leeftijd van een bepaalde groep personen.

Swap

Ruil van het rendement op een vastgestelde referentiewaarde tegen een variabele rente gedurende een vastgestelde looptijd.

Technische voorziening voor risico fonds

De passiva van het fonds, gelijk aan de waarde van de pensioenverplichtingen.

Vastrentende waarden

Beleggingssoort waarover in beginsel een vaste rentevergoeding en een vaste looptijd geldt, zoals obligaties, onderhandse leningen en hypotheekleningen.

Vrijstelling

Vrijstelling van de verplichte deelneming aan de pensioenregeling van het fonds.

Waardeoverdracht

Het overdragen van de waarde van pensioenaanspraken wanneer een werknemer van baan wisselt van of naar een werkgever die niet is aangesloten bij het fonds.

Z-score

Mate waarin het werkelijke rendement van een pensioenfonds afwijkt van het rendement van de door het bestuur vastgestelde normportefeuille.

